

Op de kaart: Macht en invloed verbeeld in de uithoeken van de wereld

Een analyse van de cartografische representatie van Noord-Amerika in de Franse cartografie

Michiel Knops

S2022494

23 juni 2019

Scriptiebegeleider:

Dr. Suze Zijlstra

Woordlimiet: 23.000

22.229 woorden

Inhoudsopgave

INLEIDING	3
STATUS QUAESTIONIS	5
GESCHIEDENIS VAN DE CARTOGRAFISCHE THEORIEVORMING	9
OPZET EN VERANTWOORDING.....	11
HOOFDSTUK 1 DE CARTOGRAFISCHE TRADITIE VAN FRANKRIJK EN DE REPUBLIEK.....	14
DE NEDERLANDSE CARTOGRAFISCHE MARKT	14
DE FRANSE CARTOGRAFISCHE MARKT.....	17
CARTOGRAFIE EN HET FRANSE KONINGSHUIS.....	20
CONCLUSIE	22
HOOFDSTUK 2 DE ONTWIKKELING VAN DE FRANSE CARTOGRAFIE VAN NOORD-AMERIKA IN DE ZEVENTIENDE EEUW	24
DE FRANSE CARTOGRAFIE VAN NOORD-AMERIKA AAN HET BEGIN VAN DE ZEVENTIENDE EEUW	24
DE FRANSE CARTOGRAFIE OP EIGEN BENEN.....	28
SANSONS NALATENSCHAP	34
DE HOOGTES VAN DE FRANSE CARTOGRAFIE IN ZICHT	38
DE CARIBEN IN DE FRANSE CARTOGRAFIE.....	41
CONCLUSIE	44
HOOFDSTUK 3 DE FRANSE CARTOGRAFIE VAN NOORD-AMERIKA IN EEN BREDERE CONTEXT	47
NOMENCLATUUR IN DE NEDERLANDSE EN FRANSE CARTOGRAFIE	47
AFBEELDINGEN EN CARTOUCHES OP NEDERLANDSE EN FRANSE KAARTEN	49
DE METHODES VAN FRANSE EN NEDERLANDSE CARTOGRAFEN.....	52
DOELENEINDEN VOOR HET GEBRUIK VAN DE FRANSE EN NEDERLANDSE CARTOGRAFIE	54
LE CANADA OU NOUVELLE FRANCE VERGELEKEN MET BELGII NOVI/NOVI BELGII.....	56
DE VISIE OP AMERIKA	62
CONCLUSIE	69
BIBLIOGRAFIE	73
KAARTEN	73
WEBSITES.....	75
LITERATUUR	75
BIJLAGEN	I

Inleiding

Kaarten worden tegenwoordig voornamelijk gezien als ‘spiegels der waarheid’, objectieve informatiedragers met een specifiek doel: je de weg wijzen.¹ Dat we tegenwoordig op onze smartphones altijd kaarten bij ons dragen via bijvoorbeeld Google Maps, draagt ook bij aan deze visie. Door een snelle blik op een kaart om je te oriënteren, snel van A naar B te reizen of een locatie in de buurt te vinden vergeten we wel eens dat kaarten ook hele andere functies hebben en deze al veel langer hebben gehad. De maker van de kaart, of zijn klant, heeft namelijk een specifiek doel voor ogen.² Google wil bijvoorbeeld door middel van Maps advertentie ruimte verkopen aan bedrijven. Die kunnen zich namelijk aanmelden om zodoende prominenter op de kaart te verschijnen, waardoor meer mensen op de locatie klikken, Google geld krijgt van het bedrijf en deze weer potentiële klanten krijgt. Van deze interacties zijn we ons echter niet altijd bewust, omdat ze, indien goed uitgevoerd, een niet storend onderdeel vormen van de kaart. Het lijkt niet alsof we overgehaald worden tot iets en we voelen ons niet klant door gebruik te maken van Google Maps.

Deze persuasieve functie van kaarten wordt tegenwoordig steeds vaker bestudeerd, maar geniet nog niet de aandacht die het verdient. Volgens de geograaf Brian Harley hebben de meeste historici nauwelijks aandacht voor cartografisch materiaal, omdat kaarten worden gezien als relatief onbetrouwbaar bronmateriaal.³ Het geschreven woord wordt nog altijd gezien als superieur. Historici die zich wél bezighouden met cartografie zijn volgens Harley ook niet zonder fout, want zij zijn namelijk te zeer bezig met de technische en bibliografische aspecten van kaarten.⁴ Hierdoor wordt hun sociale aard genegeerd en dit is spijtig, want hierin ligt volgens Harley een weelde aan tekens en symbolen die de lezer proberen te beïnvloeden.⁵

Om een bijdrage te leveren aan de bewustwording van historici met betrekking tot de gebruiken van cartografisch materiaal zal daarom in deze scriptie de analyse ervan centraal staan. De casus die hierbij wordt gehanteerd is de Franse cartografie van

¹ Matthew Edney, ‘Theory and the history of cartography’, *Imago Mundi* 48 (1996), 185-191, alhier 186-187.

² Brian Harley, ‘Texts and contexts in the interpretation of early maps’, in: Brian Harley en Paul Laxton (red.), *The new nature of maps: Essays in the history of cartography* (Baltimore, 2002), 33-49, alhier 37.

³ Harley, ‘Texts and contexts’, 33.

⁴ Harley, ‘Texts and contexts’, 33.

⁵ *Ibidem*, 37.

Noord-Amerika in de zeventiende eeuw. Deze casus biedt unieke kans om de verschillende inspanningen van Frankrijk, in de rol van de koloniale macht, op het gebied van cartografie te bestuderen. Het Noord-Amerikaanse binnenland was namelijk in de zeventiende eeuw nog niet helemaal ontdekt en de enige manier waarop cartografen informatie konden krijgen was door het gebruik van bijvoorbeeld reisverslagen en kaarten gemaakt tijdens de tochten van ontdekkingsreizigers.⁶ Vergeleken met de cartografie van Europa was er dus meer ruimte voor een cartograaf om zelf de gegevens te interpreteren, waardoor zijn intenties net wat meer bloot komen te liggen bij een nadere analyse van zijn materiaal.

Met betrekking tot de cartografie van Noord-Amerika valt al vrij snel op dat de Franse representatie van het continent uit de zeventiende eeuw een interessante casus vormt. Ten eerste omdat vanaf 1630 de Franse cartografie aan een sterke opmars bezig was en deze zelfs de Nederlandse cartografie, die in deze periode toonaangevend was, wist voorbij te streven.⁷ Ten tweede omdat over de Franse cartografie, vooral met betrekking tot Noord-Amerika, minder academische literatuur is geschreven vergeleken met die van Engeland en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Er zijn maar enkele historici, zoals David Buisseret, Benjamin Schmidt en Christine Marie Petto, die zich hebben toegelegd op het bestuderen van de Franse cartografie van Noord-Amerika in deze periode, wat ruimte overlaat voor meer onderzoek.

Om de analyse van de Franse cartografie sterker te maken zal deze ook vergeleken worden met de cartografie uit de Republiek. Door deze vergelijking te maken vallen karakteristieken die de Franse cartografie kenmerken beter op. Een vergelijking met de Nederlandse cartografie is veel relevanter dan bijvoorbeeld de Engelse cartografie, door de internationale positie van deze traditie aan het begin van de zeventiende eeuw. De Republiek was destijds namelijk marktleider en Nederlandse kaarten stonden in hoog aanzien, ook buiten de grenzen van de Republiek.⁸

⁶ Christine Marie Petto, *When France was king of cartography: The patronage and production of maps in early modern France* (New York, 2007), 148.

⁷ Richard Kagan en Benjamin Schmidt, 'Maps and the early modern state: Official cartography', in: David Woodward (red.), *The history of cartography, vol. 3, 2 dln* (Chicago, 2007), I: 661-679, alhier 667; Josef Konvitz, *Cartography in France 1660-1848: Science, engineering, and statecraft* (Chicago, 1987), 2; Petto, *When France was king of cartography*, 145 en 148; Catherine Hofmann, 'Publishing and the map trade in France, 1470-1670', in: David Woodward (red.), *The history of cartography, vol. 3, 2 dln* (Chicago, 2007), II: 1569-1588, alhier 1569.

⁸ Hofmann, 'Publishing and the map trade', II: 1577-1578.

Een andere reden om deze vergelijking te maken heeft te maken met de ontwikkeling van de cartografische markt in de zeventiende eeuw. De cartografie van Frankrijk ontwikkelde zich namelijk van een marktvolger aan het begin tot een marktleider aan het einde van de zeventiende eeuw, hierdoor kon deze zich uiteindelijk meten met de cartografie van de Republiek. Door de vergelijking te maken tussen beide cartografische tradities wordt er wellicht meer duidelijk over hoe het Frankrijk lukte het cartografische gat in de markt te dichtten. Bij deze vergelijking zal de focus op de Franse cartografie blijven liggen, omdat daar nog weinig over is geschreven. De Nederlandse cartografie zal enkel worden gebruikt ter vergelijking, omdat het corpus aan literatuur over deze kaarten groter is.

Status Quaestionis

De serie *The history of cartography* is een van de belangrijkste handvatten voor academici die willen bijdragen aan het groeiende aantal studies cartografie, waarvan deze reeks zelf ook nog onderdeel van is aangezien er nog twee delen moeten verschijnen. Dit project is ooit begonnen in 1987 door een samenwerking tussen Brian Harley en David Woodward, een geograaf gespecialiseerd in de geschiedenis van cartografie, en behandelt cartografie vanaf de prehistorie tot de twintigste eeuw en kijkt onder andere naar de cartografische tradities van verschillende landen en naar de gebruiken van cartografie door de eeuwen heen.⁹ Ieder deel van de serie bestaat uit verschillende bijdragen van niet alleen historici, maar ook geografen en kunsthistorici. *The history of cartography* is daarom niet alleen veelzijdig, maar, door zijn vele bijdragen van verschillende experts of het gebied van de geschiedenis van de cartografie, ook heel uitvoerig. Het vormt het ideale naslagwerk voor iedereen die wil schrijven over cartografie.

Een van de historici die bijdroeg aan *The history of cartography* was David Buisseret, die niet alleen over de Franse maar ook de Spaanse cartografie heeft geschreven. Daarbij heeft hij ook gewerkt aan verschillende boeken over Europese cartografie, zoals *The mapmakers' quest* en *Monarchs, ministers, and maps*. In *The mapmakers' quest* kijkt Buisseret naar de verschillende manieren waarop de mens kaarten is gaan gebruiken na de middeleeuwen, daarbij heeft hij met name aandacht

⁹ Brian Harley en David Woodward, 'Preface', in: Brian Harley en David Woodward (red.), *The history of cartography*, vol. 1 (Chicago, 1987), xv-xxi, alhier xviii-xix.

voor militairen en de regerende elites.¹⁰ Hij gaat daarbij ook in op het gebruik van cartografie in verschillende landen en bespreekt de ontwikkeling van het gebruik van kaarten. Cartografie ontwikkelde zich volgens Buisseret namelijk sterk tijdens de militaire revolutie en de groei van de economie in zowel de stad als het platteland tijdens de zestiende en zeventiende eeuw.¹¹

In *Monarchs, ministers, and maps* gaat Buisseret dieper op de stof in, want daar heeft hij de rol van redacteur op zich genomen en zelf alleen de bijdrage over Frankrijk geschreven. Andere hoofdstukken over de Spaanse Habsburgers en Engeland werden door respectievelijk de historicus Geoffrey Parker en Peter Barber, het hoofd van de kaartcollectie in de *British Library*, geschreven. In zijn eigen hoofdstuk over Frankrijk gaat Buisseret dieper in op de geschiedenis van de Franse cartografie tot 1648, als aanvulling op de monografie van de geograaf Josef Konvitz over de Franse cartografie vanaf 1648.¹² Konvitz schreef, net als Buisseret, over de ontwikkeling van cartografie in dienst van de Franse overheid, maar heeft hier alleen aandacht voor projecten die accuratere kaarten produceerden. Konvitz laat hierbij andere taken van cartografie voor de Franse overheid buiten beschouwing, maar geeft ook niet aan dat kaarten op een andere manier konden worden gebruikt.¹³ De ondertitel van zijn boek *Science, engeneerin, and statecraft* geeft dus perfect aan hoe Konvitz denkt over de gebruiken van kaarten door de overheid. Buisseret heeft in zijn aanvulling op het boek Konvitz vooral aandacht voor de verschillende manieren waarop cartografie werd gebruikt door het Franse koningshuis en hun ministers, zoals Kardinaal Richelieu. De ontwikkeling die Buisseret schetst laat zien dat de Franse cartografie vooral werd gebruikt voor militaire doeleinden, maar dat er vanaf Hendrik II en Hendrik IV, die respectievelijk van 1547 tot 1559 en 1589 tot 1610 koning van Frankrijk waren, een breder begrip ontstond met betrekking tot het gebruik van cartografie, waardoor er bijvoorbeeld voor het eerst systematisch kaarten werden gemaakt van de Franse gebieden die niet direct bedoeld waren voor oorlogvoering.¹⁴

¹⁰ David Buisseret, *The mapmakers' quest: Depicting new worlds in Renaissance Europe* (Oxford, 2003), 94 en 176.

¹¹ David Buisseret, *The mapmakers' quest*, 175.

¹² David Buisseret, 'Monarchs, ministers, and maps in France before the accession of Louis XIV', in: David Buisseret (red.), *Monarchs, ministers, and maps: The emergence of cartography as a tool of government in early modern Europe* (Chicago, 1992), 99-123, alhier 123.

¹³ Konvitz, *Cartography in France*, xvii-xviii.

¹⁴ Buisseret, 'Monarchs, ministers, and maps', 120.

Deze ontwikkeling zette zich voort onder Richelieu, waardoor volgens Buisseret de cartografie onder Lodewijk XIV zich kon ontwikkelen tot de beste in Europa.¹⁵ Dit illustreert Buisseret al aan het begin van zijn betoog door te stellen dat Lodewijk XIV en zijn minister Jean-Baptiste Colbert cartografie niet wilden gebruiken om oorlog te voeren, maar ook op het gebied van politieke en gerechtelijke besluitvorming, economische en financiële planning en het creëren van kerkelijke structuren.¹⁶ Kaarten werden in al deze sectoren bijvoorbeeld aangewend om grenzen duidelijk te visualiseren, waardoor het makkelijker was om te bepalen wie precies verantwoordelijkheid droeg voor bepaalde gebieden en verwarring te voorkomen.

De historica Christine Marie Petto heeft ook in verschillende boeken en artikelen de Franse cartografie bestudeerd. Zij heeft daarbij meer aandacht voor een taak van cartografie die door Buisseret nauwelijks wordt benoemd, namelijk als kunstvorm die macht kan overbrengen.¹⁷ Waar Buisseret cartografie dus ziet als wetenschappelijk hulpmiddel, benadert Petto het als een medium dat gebruikt werd om ook de cultus van de Zonnekoning te versterken.¹⁸ Lodewijk was namelijk de belangrijkste patroon van de cartografie in Frankrijk en beloonde ook cartografen die hem en zijn daden in een gunstig licht afbeeldden.¹⁹ Dit ging volgens Petto echter niet ten kostte van de wetenschappelijke kant van cartografie, omdat deze ook werd ontwikkeld door de programma's van Colbert om de wetenschappelijke autoriteit van Frankrijk te verbeteren.²⁰

Zowel Petto en Buisseret hebben aandacht voor de overzeese cartografie. Hier is weer duidelijk een onderscheid te zien tussen manier waarop Petto en Buisseret dit onderwerp benaderen. Buisseret heeft in zijn *The Mapmakers' quest* namelijk ook aandacht voor de Franse cartografie van Noord-Amerika, waarbij de kaarten van de Franse cartograaf Samuel de Champlain als belangrijk keerpunt worden aangehaald met betrekking tot de koloniale cartografie van Frankrijk.²¹ Champlain was een van de eerste cartografen die na een periode van ongeveer vijftig jaar weer kaarten ging maken van Noord-Amerika, maar hij heeft hier echter geen aandacht voor de reden waarom hij deze

¹⁵ Buisseret, 'Monarchs, ministers, and maps', 120-121.

¹⁶ Ibidem, 99-100.

¹⁷ Petto, *When France was king of cartography*, 1-2.

¹⁸ Christine Marie Petto, *Mapping and charting in early modern England and France: Power, patronage, and production* (Lanham, 2015), 31.

¹⁹ Petto, *When France was king of cartography*, 23.

²⁰ Petto, *When France was king of cartography*, 180.

²¹ Buisseret, *The mapmakers' quest*, 94-96.

kaarten maakt en met welk doel hij informatie geeft over bijvoorbeeld de lokale bevolking en flora. In een later artikel van Buisseret over de origine van Champlains cartografische techniek wordt ook geen aandacht besteed aan de reden waarom Champlain zijn kaarten maakt.²²

Petto heeft in haar artikel aandacht voor een cartografische conflict in Noord-Amerika tussen Engeland, de Republiek en Frankrijk. Deze laatste twee probeerden de Engelse kolonie cartografisch te verkleinen, waardoor hun eigen gebied groter werd. In tegenstelling tot Buisseret heeft Petto wel aandacht voor het verschil tussen realiteit en de cartografische weergave. Daarbij gaat Petto ook nog in op hoe daar in de zeventiende eeuw mee werd omgegaan door de Engelse regering. Volgens Petto waren de cartografische inspanningen van Nederland en Frankrijk zorgelijk voor Engeland, omdat ze mogelijk konden duiden op een werkelijke overname van de Engelse gebieden.²³ Diegenen die niet werkelijk wisten hoe de Nieuw-Engeland zich ontwikkelde zouden aan de hand van de Nederlandse en Franse kaarten, die de cartografische markt domineerden, een totaal verkeerd beeld van de feitelijke situatie krijgen.²⁴

Voor de Nederlandse cartografie van de overzeese gebieden in de zeventiende eeuw is de historicus Kees Zandvliet een van de belangrijkste auteurs. In zijn werken, waaronder zijn contributie aan *The history of cartography*, heeft hij vooral aandacht voor de manier waarop de WIC en de VOC de cartografie beïnvloedden en gebruikten. Zo is volgens Zandvliet het belang van geheimhouding met betrekking tot cartografie alleen in het begin van de zeventiende eeuw relevant, terwijl eerder werd beweerd dat dit gedurende de hele zeventiende eeuw een belangrijke maatregel was.²⁵ Niet alleen de VOC en de WIC worden door Zandvliet bestudeerd, maar ook cartografen, zoals Joannes Janssonius en de familie Blaeu, zijn voor Zandvliet van belang. Zij droegen namelijk bij aan de productie van kaarten van de Nederlandse koloniën en gaven nieuwe functies

²² David Buisseret, 'The cartographic technique of Samuel de Champlain', *Imago Mundi* 61:2 (2009), 256-259.

²³ Christine Marie Petto, "Notorious abuse," "traditionous ignorance," and "ambitious incroachment" in seventeenth-century Dutch, English, and French maps of North America', *Cartographica* 53:4, 241-261, 249-250.

²⁴ Petto, "Notorious Abuse", 242.

²⁵ Kees Zandvliet, *Mapping for money: Maps, plans, and topographic paintings and their role in Dutch overseas expansion during the 16th and 17th centuries* (Amsterdam, 1998), 129.

aan de kaarten voor het Nederlandse publiek.²⁶ Hierdoor ontstaat een uitgebreid overzicht van de Nederlandse cartografie van de overzeese gebieden.

De historicus Benjamin Schmidt heeft ook aandacht voor het cartografisch conflict tussen de Republiek en Engeland, maar laat Frankrijk hierbij volledig buiten beschouwing. Hij bestudeert de manier waarop de cartografen door middel van hun kaarten de Nederlandse kolonie weerbaar maken tegen Engelse kolonisten die zich op Nederlandse grond vestigden. Schmidt behandelt ook de reactie van de Engelse overheid op de sterke claims op Nieuw-Nederland²⁷ Waar de Nederlanders volgens Schmidt Nederlandse nomenclatuur gebruikten om gebieden aan te duiden als behorende tot Nieuw-Nederland probeerde de Engelse overheid zo veel mogelijk het gebruik van Nederlands klinkende namen te vermijden als er hierover werd overlegd, zelfs als het ging om de Nederlandse gebieden.²⁸ Dit is bijzonder, want waar de Nederlandse namen niet vermeden konden worden werd er gebruik gemaakt van de naam die de inheemse bevolking gebruikte zoals *Manhatan* voor Nieuw-Amsterdam. Uit zowel het werk van Petto en Schmidt blijkt dus dat alhoewel door middel van alleen cartografie geen gebied veroverd kan worden het echter wel invloed heeft op de beeldvorming van de afgebeelde gebieden. Dit werd in de zeventiende eeuw zo gevaarlijk geacht dat de overheid zich hiertegen moest verweren, omdat de bevolking anders het idee kon krijgen dat de concurrerende Europese machten een veel betere positie hadden.

Geschiedenis van de cartografische theorievorming

De methode die in deze scriptie gebruikt zal worden is gebaseerd op het werk van Brian Harley, een van de invloedrijkste academici die zich bezig hield met het onderzoeken van de macht van kaarten.²⁹ In de jaren tachtig en negentig heeft hij een nieuwe blik op cartografisch materiaal centraal gesteld die gebaseerd is op het feit dat een kaart, net als een schilderij, film of afbeelding, een bron is die je kan 'lezen'.³⁰ Macht is daarbij volgens Harley intrinsiek aan cartografie verbonden. Harley maakt hierbij onderscheidt tussen

²⁶ Zandvliet, *Mapping for money*, 63; Kees Zandvliet, 'Mapping the Dutch world overseas in the seventeenth century', in: David Woodward (red.), *The history of cartography, vol. 3, 2 dln* (Chicago, 2007), II: 1433-1462, alhier 1462.

²⁷ Benjamin Schmidt, 'Mapping an empire: Cartographic and colonial rivalry in seventeenth-century Dutch and English North America', *The William and Mary Quarterly* 54:3 (1997), 549-578, alhier 549-550 en 571-573.

²⁸ Schmidt, 'Mapping an empire', 574-575.

²⁹ Jeremy Crampton, 'Maps as social constructs: Power, communication and visualization', *Progress in Human Geography* 25:2 (2001), 235-252, alhier 236.

³⁰ Harley, 'Texts and contexts', 36.

‘internal power’, de onbewuste uitoefening van macht gebaseerd op de context waarin de cartograaf zijn werk uitvoert, en ‘external power’, de bewust uitgeoefende macht door een staatshoofd of instituut om een cartografische project op te starten met een bepaald doel.³¹ De theorieën van Harley onderschrijven het belang van de denaturalisatie van cartografie; De lezer van de kaart moet zich bewust worden van de aard van cartografisch materiaal, zodat deze zich er beter tegen kan weren.³²

Volgens Harley is het nodig om een breder corpus aan kaarten van eenzelfde cartograaf te hebben om iets te kunnen zeggen over zijn intenties, dit is in tegenstelling tot het *map communication model*, waar naar een enkele meest representatieve kaart van een cartograaf wordt gekeken.³³ De bedoeling van dit model is om te zoeken naar de kaart die de ideeën van de cartograaf het beste uitte, maar dit werd door Harley verworpen. Als het al mogelijk zou zijn om een enkele representatieve kaart te selecteren is het nadeel dat er hier gekeken wordt naar één kaart, waardoor er een eenzijdig beeld ontstaat die niet de nuances van een onderzoek in een breder corpus met zich meebrengt.³⁴

Helaas heeft Harley zijn theorieën door zijn dood nooit kunnen afmaken, waardoor nog enkele lacunes bestaan in de theorieën zelf en weinig case studies zijn. Hierdoor is er weinig onderzoek dat als voorbeeld kan dienen voor andere wetenschappers om de ideeën van Harley toe te kunnen passen. Dit is waarschijnlijk een van de redenen dat ruim dertig jaar na de dood van Harley zijn ideeën nog niet wijdverspreid zijn en de aandacht voor cartografie vanuit historisch perspectief zich nauwelijks richt op de inherente macht die kaarten bezitten. Er wordt namelijk vooral gekeken naar kaarten als waarheidsgetrouwe historische artefacten.³⁵

Desondanks zijn er wel academici die zich hebben toegelegd om de gebreken in het werk van Harley te verkleinen of om kritiek te leveren op zijn theorieën. De geograaf Matthey Edney heeft bijvoorbeeld kritiek op Harley en andere academici die kaarten als actoren gebruiken in hun zinnen. Dit maakt volgens Edney schrijven makkelijker, maar het vervaagt de manier waarop de karakteristieken van kaarten worden bepaald door

³¹ Brian Harley, ‘Power and legitimation in the English geographical atlases of the eighteenth century’, in: Brian Harley en Paul Laxton (red.), *The new nature of maps: Essays in the history of cartography* (Baltimore, 2002), 109-147, alhier 111-113.

³² Edney, ‘Theory and the history of cartography’, 188.

³³ Crampton, ‘Maps as social constructs’, 237-238.

³⁴ Harley, ‘Texts and contexts’, 38-41.

³⁵ Edney, ‘Theory and the history of cartography’, 186-187.

de cultuur waarin ze worden gemaakt. Zelfs Harley kon soms niet ontkomen aan de gevestigde kijk op cartografie waarvan hij zich probeerde af te zetten.³⁶ Volgens de geograaf Jeremy Crampton begreep Harley het werk van de Franse filosoof Michel Foucault soms niet volledig, omdat hij vooral gebruik maakte van secundaire literatuur en niet van Foucaults eigen theoretische teksten. Dit leidde ertoe dat de theorieën van Harley gebaseerd zijn op enkele denkbeelden die werden verworpen door Foucault, zoals het idee dat er een onveranderlijke 'auteur' is, dat macht voort kan komen uit interne en externe bronnen en dat macht inherent negatief is of verzet uitsluit.³⁷ Volgens Crampton moeten we uiteindelijk Harley's ideeën daarom verder ontwikkelen, maar hij geeft enkel de kritiek punten op Harley weer.³⁸ Wat mist is aandacht voor hoe academici buiten de geografie gebruik kunnen maken van de nieuwe ideeën van Crampton. Het is daarom beter om bij het gebruik van de theorieën van Harley deze kritiek in het achterhoofd te houden.

Opzet en verantwoording

De onderzoeksvraag die gehanteerd zal worden in deze scriptie bij het bestuderen van de Franse cartografie van Noord-Amerika in de zeventiende eeuw is "Hoe verhield de representatie van Noord-Amerika door cartografen in Frankrijk in de zeventiende eeuw zich tot de representatie van hetzelfde gebied door cartografen in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden"? De Franse cartografie werd namelijk vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw de grootste concurrent voor de Nederlandse cartografie die op dat moment leidend was in Europa.³⁹ De koppositie van de Nederlanders werd aan het einde van de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw overgenomen door de Fransen. Deze scriptie zal echter 1700 als eindpunt nemen, omdat dit het jaar is waarin de eerste kaart van Noord-Amerika van de hand van Guillaume De L'Isle gepubliceerd werd.⁴⁰ Hij was namelijk de eerste Franse cartograaf die de metingen van de Franse *Académie des Sciences* als belangrijkste bron gebruikte voor zijn kaarten,

³⁶ Edney, 'Theory and the history of cartography', 188.

³⁷ Crampton, 'Maps as social constructs', 242.

³⁸ Crampton, 'Maps as social constructs', 235.

³⁹ Petto, "'Notorious abuse'", 242.

⁴⁰ David Buisseret, 'Introduction', in: David Buisseret (red.), *Monarchs, ministers, and maps: The emergence of cartography as a tool of government in early modern Europe* (Chicago, 1992), 1-4, alhier 2-3.

waardoor het als mooi einde van de ontwikkeling van de Franse cartografie van de Noord-Amerikaanse gebieden in de zeventiende eeuw dient.⁴¹

Er wordt hier gekozen voor een vergelijking tussen de cartografie van de Republiek en Frankrijk, omdat beide cartografieën elkaar beïnvloedden tijdens de zeventiende eeuw. Er werden namelijk veel Nederlandse kaarten uitgegeven of gekopieerd in Frankrijk tot ongeveer 1650, waarna in de laatste decennia van de zeventiende eeuw er veel Franse kaarten werden uitgegeven in de Republiek.⁴² . Door de vergelijking wordt een bredere context geschetst waarin de ontwikkeling van de Franse cartografie in geplaats kan worden. Zo vallen eventuele verschillen tussen beide cartografische tradities meer op en kunnen ze duidelijk belicht worden, iets dat zonder vergelijking moeilijker te bewerkstelligen is. Wellicht wordt door deze vergelijking ook duidelijk waarom de Franse cartografie die van de Republiek gedurende de zeventiende eeuw zou gaan overstijgen.

Om de Franse en Nederlandse cartografie van Noord-Amerika te kunnen begrijpen, moet er eerst kennis genomen worden van de ontwikkeling van cartografie in Frankrijk en de Nederlanden zelf. Daarom zal in het eerste hoofdstuk aandacht geschonken worden aan wie kaarten kochten, voor wie ze bestemd waren en wie de meeste invloed had op de ontwikkeling van de cartografie in zowel de Republiek als Frankrijk. Daarbij zal ook extra aandacht worden besteed aan de invloed van de Franse koning, aangezien uit zowel de werken van Petto en Buisseret bleek dat het Franse koningshuis een belangrijke factor was voor de ontwikkeling van de Franse cartografie.⁴³ Deze context zal de bodem leggen voor de latere vergelijking tussen de representaties van Noord-Amerika door cartografen uit Frankrijk en Nederland .

In het tweede hoofdstuk zal exclusief aandacht zijn voor de ontwikkeling van de Franse cartografie van Noord-Amerika. Daarbij zullen de belangrijkste ontwikkelingen van de Franse cartografie van dit gebied worden benoemd en zal ook gekeken worden of er zich verschillen voordoen tussen de cartografie van Noord-Amerika en het algemene beeld over de Franse cartografie dat blijkt uit de literatuur. Om deze vergelijking vorm te geven zal ik zo veel mogelijk verschillend cartografisch materiaal behandelen, zodat

⁴¹ Ronald Tooley, *The French mapping of the Americas: The De L'Isle, Buache, Dezauche succession (1700-1830)*, Map Collector's Circle 33 (Londen, 1967), 4.

⁴² Hofmann, 'Publishing and the map trade', 1577; Philip Burden, *The mapping of North America: A list of printed maps*, 2 dln (Hertfordshire, 1997-2007), II: 404-405 en 419-429.

⁴³ Buisseret, 'Monarchs, ministers, and maps', 113; Petto, *When France was king of cartography*, 177-178 en 180.

er een breed en zo genuanceerd mogelijk overzicht ontstaat van de Franse cartografie in Noord-Amerika in de zeventiende eeuw. Aan het einde van dit hoofdstuk zal ook aandacht zijn voor de Franse cartografische representatie van de Cariben en hoe deze zich verhoudt tot die van Noord-Amerika om zo het beeld dat ontstaat van de cartografie van Noord-Amerika in perspectief te kunnen zetten. Het is namelijk relevant om te kijken hoe de representatie van deze twee koloniale gebieden van elkaar verschilt, omdat het twee totaal verschillende koloniën zijn die relatief dicht bij elkaar liggen.

In het derde en laatste hoofdstuk zal een vergelijking worden gemaakt tussen de Franse en Nederlandse representaties van verschillende gebieden. Daarbij zal aandacht zijn voor de manier waarop zowel de Franse en Nederlandse cartografen hun respectievelijke Noord-Amerikaanse gebieden, maar ook die van andere concurrerende koloniale machten, weergaven. Relevant is daarbij ook om te kijken naar de verschillen die zich tussen voordoen tussen kaarten van heel Noord-Amerika in beide cartografische tradities en waarom ze wel of niet verschillen. De reden dat de Nederlandse cartografie van Noord-Amerika niet eerder wordt behandeld, wat in chronologisch opzicht logisch zou zijn, heeft te maken met de focus van deze scriptie. De bestudering van de Nederlandse cartografie is namelijk in deze scriptie van ondergeschikt belang tegenover de bestudering van de Franse cartografie.

De reden dat de vergelijking tussen de Nederlandse en de Franse cartografie van Noord-Amerika pas in hoofdstuk 3 plaatsvindt, en niet in hoofdstuk 2, heeft te maken met de manier waarop de analyse van de scriptie is opgebouwd. Door eerst de interne ontwikkeling van de Franse cartografie met betrekking tot Noord-Amerika te behandelen ontstaat een meer lineair verloop van het betoog, waardoor herhaling zo veel mogelijk wordt vermeden. Hierdoor kan er na een kort overzicht van de Nederlandse cartografie van Noord-Amerika verder worden ingegaan op de analyse van zowel het Nederlandse als het Franse cartografische materiaal.

Hoofdstuk 1

De cartografische traditie van Frankrijk en de Republiek

De Nederlandse en Franse kaarten van Noord-Amerika werden in Europa gemaakt, vandaar dat ze niet los te zien zijn van de ontwikkelingen in de Republiek en Frankrijk. Daarom zal in dit hoofdstuk kort aandacht worden besteed aan de manier waarop kaarten in beide landen tot stand kwamen. Hoe groot was namelijk de invloed van het Franse koningshuis op de cartografie en verschilde dit van de invloed van de Stadhouders en de Staten Generaal? Waren er ook andere instituten die belangrijk waren met betrekking tot de cartografie in Frankrijk en de Republiek. Er zal ook aandacht besteed worden aan de interesse van de bevolking van beide landen voor cartografisch materiaal. Er zal ook een vergelijking tussen plaatsvinden tussen beide cartografische tradities. Waren er namelijk duidelijke verschillen tussen beiden op bovengenoemde gebieden?

De Nederlandse cartografische markt

De cartografische traditie in de Republiek was tijdens vrijwel de hele zeventiende eeuw toonaangevend. Dit is terug te zien in het grote aantal buitenlandse heruitgaven en kopieën van kaarten van cartografen als Joan Bleau en Joannes Janssonius.⁴⁴ De Nederlandse traditie was onder andere zo sterk, omdat deze gesteund werd door het bestaan van de VOC en de WIC. Om de reizen van deze compagnieën te kunnen faciliteren was kennis van de wateren tussen Europa, Azië en Amerika nodig. Voor de stichting van bijvoorbeeld de WIC werden aan het begin van de zeventiende eeuw meer werken over de Atlantische oceaan vertaald en gepubliceerd.⁴⁵ Tijdens de reizen naar de koloniën verzamelden de navigators op de schepen informatie over het terrein dat ze tegenkwamen. Deze informatie werd in de Republiek onder andere gebruikt om nieuwe kaarten te maken, zodat de leiders van beide compagnieën een goed beeld kregen van het gebied waar ze mee handelden of zich vestigden.⁴⁶

De ontginning van grond in de Republiek droeg ook bij aan de ontwikkeling van de Nederlandse cartografie, want hierdoor ontstonden er veel grondbezitters die maar

⁴⁴ Hofmann, 'Publishing and the map trade', 1577-1578.

⁴⁵ Kees Zandvliet, 'Mapping the Dutch world overseas', 1449.

⁴⁶ Zandvliet, *Mapping for money*, 165.

een klein stuk land hadden.⁴⁷ Dit was een unieke situatie, waardoor er een nieuwe oplossing gezocht moest worden om dit grondbezit vast te leggen. Hiervoor werd in de zestiende en zeventiende eeuw cartografie aangewend en werden directe metingen van het land gebruikt om de kaarten op te baseren.⁴⁸ De Nederlandse cartografie was de eerste die systematisch deze directe metingen toepaste en deze techniek zou ook in Nieuw-Nederland worden gebruikt om grondbezit te verbeelden.

De vraag naar cartografisch materiaal was in de Republiek groot, want in alle lagen van de maatschappij waren mensen te vinden die thuis kaarten hadden.⁴⁹ Dit had te maken met de functies die kaarten hadden. Ze werden gebruikt ter educatie, omdat ze zaken als geschiedenis en geografische fenomenen konden illustreren, en ze werden gebruikt om nieuws te verspreiden door zogeheten nieuwskaarten.⁵⁰ Kaarten werden echter ook vaak gebruikt als decoratie, hierbij moet gedacht worden aan het ophangen van wandkaarten. Dit werd door bijvoorbeeld rijke kooplieden gedaan om er status aan te ontleen en te laten zien waar in de wereld zij invloed uitoefenden. Door de overgrote meerderheid van de burgers werden ze gebruikt ter decoratie en educatie.⁵¹

Dit laatste had ook te maken met het feit dat de Nederlandse cartografie nauw was verbonden met de schilderkunst. Niet alleen hadden schilders en cartografen meestal dezelfde vaardigheden in kalligrafie en tekenkunst, maar maakten schilders in de Republiek van de zeventiende eeuw schilderijen die elementen van de cartografie overnamen, dit wordt door Svetlana Alpers de 'Mapping Impulse' genoemd.⁵² Hierdoor werden atlanten, kaarten en schilderijen vaak in dezelfde categorieën geplaatst in inventarissen.⁵³ De cartouches en afbeeldingen waren echter niet alleen voor esthetische doeleinden, maar ze droegen ook bij aan het narratief dat de cartograaf wilde uitdragen. Door middel van allegorie kon een diepere dimensie gegeven worden aan de betekenis van een kaart.⁵⁴

⁴⁷ Zandvliet, 'Mapping the Dutch world overseas', 1456-1457.

⁴⁸ Zandvliet, 'Mapping the Dutch world overseas', 1457.

⁴⁹ Surekha Davies, *Renaissance ethnography and the invention of the human: New worlds, maps and monsters* (Cambridge, 2016), 54.

⁵⁰ Zandvliet, *Mapping for money*, 210.

⁵¹ Zandvliet, *Mapping for money*, 212.

⁵² Zandvliet, *Mapping for money*, 213; Svetlana Alpers, *The art of describing: Dutch art in the seventeenth century* (Chicago, 1983),

⁵³ Zandvliet, *Mapping for money*, 213-214.

⁵⁴ Benjamin Schmidt, 'On the impulse of mapping, or how a flat earth theory of Dutch maps distorts the thickness and pictorial proclivities of early modern Dutch cartography (and misses its picturing impulse)', *Art History* 35:5 (2012), 1037-1049, alhier 1041-1043.

Amsterdam was echter niet altijd de belangrijkste stad voor cartografie. Deze eer kwam eerder toe aan Antwerpen en Edam. De Spaanse Furie in 1576 zorgde er echter voor dat een grote groep burgers Antwerpen ontvluchtte richting Amsterdam, waaronder cartografen.⁵⁵ Edam was een andere belangrijke stad voor de cartografie, de stichting van de VOC in 1602 was echter een groot keerpunt. De handelsondermoring vestigde zich onder andere in Amsterdam waardoor deze stad kon uitgroeien tot het onbetwiste centrum van de productie en distributie van cartografisch materiaal in de Republiek.⁵⁶

Een belangrijk aspect van cartografie is ook het element van festiviteit dat ermee is verbonden, want veel kaarten werden namelijk gemaakt ter ere van bijvoorbeeld een succesvolle vredesonderhandeling of een militaire overwinning.⁵⁷ Hierdoor werden de kaarten verbonden aan recente gebeurtenissen en konden ze gebruikt worden als propaganda om de Republiek te dienen. De Staten Generaal liet soms ook cartografen een speciale kaart vervaardigen die werd aangeboden aan een bondgenoot of een potentiële bondgenoot.⁵⁸ Deze kaart stond dan symbool voor de macht van de Republiek en gaf aan dat het bevriende staatshoofd een bondgenoot was. Dit is vergelijkbaar met het gebruik van schilderijen als cadeau aan bevriende landen, wederom bevestigend van de gelijkenissen tussen schilderkunst en cartografie.⁵⁹

Voor de VOC en de WIC waren de kaarten vooral praktisch. Ze lieten namelijk veel kaarten maken om de Kamers te verfraaien en beter te kunnen plannen. Omdat de kaarten actueel moesten zijn werden ze daarom veel vervangen.⁶⁰ Cartografen werden gevraagd om speciaal voor de compagnieën thematische kaarten te maken die hun specifieke plannen van beter konden ondersteunen. Het was echter makkelijk om de plaat waarop dergelijke kaarten werden gedrukt aan te passen en de thematiek te vervangen, zodat ze geschikt waren voor verkoop aan particulieren.⁶¹ Dit maakte het voor de cartografen makkelijker om meer winst te behalen.

⁵⁵ Cornelis Koeman, Günter Schilder, Marco van Egmond en Peter van der Krogt, 'Commercial cartography and map production in the Low Countries, 1500-ca. 1672', in: David Woodward (red.), *The history of cartography*, vol. 3, 2 dln (Chicago, 2007), II: 1296-1383, alhier 1374.

⁵⁶ Zandvliet, 'Mapping the Dutch world overseas', 1434.

⁵⁷ Kagan en Schmidt, 'Maps and the early modern state', 676-677.

⁵⁸ Zandvliet, *Mapping for money*, 68.

⁵⁹ Buisseret, *The mapmakers' quest*, 53-54.

⁶⁰ Zandvliet, *Mapping for money*, 253.

⁶¹ Zandvliet, *Mapping for money*, 208 en 253.

De cartografen die zich aan de VOC en WIC hadden verbonden maakten ook dankbaar gebruik van de informatie die ze kregen van de compagnieën om de kaarten die voor de commerciële markt bestemd waren te verbeteren. Aan het begin van de zeventiende eeuw was dit nog een heikel punt aangezien niet alle informatie openbaar was, maar zelfs toen werden kaarten, die officieel geheime informatie bevatten, al verkocht aan particulieren.⁶² Deze informatie werd destijds geheimgehouden om de concurrenten de loef af te steken in de competitie om overzeese koloniën te veroveren. Volgens de historicus Kees van Zandvliet is er echter geen bewijs dat dit beleid zich doorzette in de tweede helft van de zeventiende eeuw. Resoluties omtrent de terugvordering van cartografisch materiaal van schippers zijn volgens Zandvliet daarom niet gemaakt om informatie veilig te stellen, maar uit economische overwegingen, want de compagnieën wilden hun dure kaarten graag terug.⁶³

De Franse cartografische markt

Vergeleken met andere grote landen met koloniale gebieden is Frankrijk pas laat toegetreden tot de internationale cartografische markt. Dit kwam niet door incompetent cartografen, maar was te wijten aan het feit dat de uitgeverijen in erbarmelijke staat verkeerden vergeleken met andere landen en dat er op technologisch gebied weinig vooruitgang werd geboekt om dit recht te zetten.⁶⁴ Door de Franse archiviste Catherine Hofmann wordt er onderscheid gemaakt tussen drie fases in de geschiedenis van de Franse cartografie van de vijftiende tot de zeventiende eeuw. Van 1480 tot 1580 was de houtdruk techniek dominant en waren er verschillende onafhankelijke centra, verspreid over Frankrijk, waar kaarten werden geproduceerd.⁶⁵ Vanaf 1580 tot 1630 staat de Franse cartografie onder invloed van Vlaanderen en Amsterdam door de grote aantallen, mogelijk illegale, kopieën die in Frankrijk werden verspreid en vanaf 1630 stond de Franse cartografie op eigen benen, omdat niet alleen de kwaliteit van de kaarten steeg, maar er werden er ook meer geproduceerd.⁶⁶

Veel Vlaamse graveurs vluchtten na de Spaanse Furie ook naar Parijs toe en brachten kennis over het gebruik van koperplaten met zich mee.⁶⁷ In Frankrijk werd

⁶² Ibidem, 128-129.

⁶³ ibidem, 213-214.

⁶⁴ Hofmann, 'Publishing and the map trade', 1569.

⁶⁵ Hofmann, 'Publishing and the map trade', 1569-1570

⁶⁶ Ibidem, 1569 en 1577.

⁶⁷ Mary Sponberg Pedley, 'The map trade in Paris, 1650-1825', *Imago Mundi* 33 (1981), 33-45, alhier 33.

destijds nog maar weinig gebruik gemaakt van koperplaten om kaarten te produceren. De invloed die deze Vlaamse drukkers hadden was belangrijk voor de verdere ontwikkeling van de Franse cartografie, omdat ze niet alleen nieuwe technieken met zich meebrachten, maar ook contacten met Nederlandse cartografen.⁶⁸ De familie Tavernier had bijvoorbeeld goede contacten in Amsterdam. Veel Nederlandse kaarten werden daarbij ook in Frankrijk uitgegeven, omdat de cartografische traditie in de Republiek veel sterker was. Dit gebeurde soms legaal, door middel van een officiële heruitgave, maar er werden ook illegale kopieën verspreid.⁶⁹

Net als in de Republiek werden kaarten in Frankrijk ook vaak als wanddecoratie gebruikt, maar deze dienden dan niet meerdere doelen. Ze werden gelijk geacht aan schilderijen en andere vormen van decoratie zonder educatieve of informerende meerwaarde. Zelfs Gabriel Naudé, de bibliothecaris van kardinaal Mazarin, noemde kaarten in zijn boek over het oprichten van een bibliotheek enkel in het hoofdstuk over decoratie en ornamenten.⁷⁰ Cartografie werd enkel door diegenen die zich er in verdiept hadden gezien als een kunstvorm die meer te bieden had dan esthetiek.

In de eerste fase die Hofmann onderscheidde in de geschiedenis van de Franse cartografie waren er nog geen regels met betrekking tussen het drukken van afbeeldingen en tekst door boekhandelaren en *imagiers*, Franse prentdrukkers.⁷¹ Deze laatste groep was nooit tot een gilde gemaakt, terwijl de boekdrukkers zich wel hadden verenigd. Tussen deze twee groepen ontstond aan het eind van de zestiende eeuw een conflict dat ervoor zorgde dat boekhandelaren nauwelijks afbeeldingen mochten drukken en dat de *imagiers* weinig tekst mochten drukken.⁷² Dit conflict werd steeds scherper tot 1650, waarna regelgeving het monopolie van boekhandelaren op het drukken van tekst bevestigde. Dit betekende dat de *imagiers* afbeeldingen mochten drukken met hooguit zes regels tekst en geen tekst op de achterkant mochten drukken.⁷³ Dit staat in scherp contrast met de Republiek waar atlanten en kaarten vaak gecombineerd werden met veel tekst.

⁶⁸ Hofmann, 'Publishing and the map trade', 1577. Veel Vlaamse cartografen in Parijs zullen, zoals blijkt uit het voorbeeld van de familie Tavernier dat Hofmann noemt, ongetwijfeld nog contact hebben gehad met familie en collega's in de Republiek.

⁶⁹ Hofmann, 'Publishing and the map trade', 1577-1578.

⁷⁰ Ibidem, 1578-1579.

⁷¹ Hofmann 'Publishing and the map trade', 1569; Petto, *When France was king of cartography*, 145.

⁷² Hofmann, 'Publishing and the map trade', 1580-1581.

⁷³ Hofmann, 'Publishing and the map trade', 1580-1581; Pedley, 'The map trade in Paris', 34-36.

De interesse voor cartografie van de Franse elite begon nog vóór de tweede helft van de zeventiende eeuw te groeien. Dit kwam onder andere door de Jezuïeten die zelf kaarten maakten en gebruikten in hun functie als missionarissen, vandaar dat zij de relevantie van cartografie beter konden begrijpen.⁷⁴ Als onderwijzers verspreidden ze daarom ook deze kennis onder hun leerlingen.⁷⁵ De Franse oorlogen van de zeventiende eeuw waren ook een belangrijke factor, omdat hierdoor veel officiers uit de Franse legers kaarten kochten.⁷⁶ Wat opvalt is dat gebruik van cartografie als medium beperkt bleef tot de bovenlaag van de samenleving en enkel aan het einde van de zeventiende zich uitbreidde tot de bourgeoisie.⁷⁷ Dit is in sterk contrast met de Republiek waar de rol van cartografie als educatief middel of drager van informatie veel groter en verder verspreid was.

De uitgever en graveur Melchior II Tavernier toonde in 1638 zijn interesse in het ontwikkelen van de Franse cartografie tegenover kardinaal Richelieu. Deze ontwikkeling zou ervoor moeten zorgen dat Frankrijk niet meer afhankelijk was van andere landen met betrekking tot de productie van kaarten. In de eerste helft van de zeventiende eeuw bestonden veel Franse atlanten namelijk grotendeels uit legaal overgenomen Nederlandse kaarten, maar ook uit veel illegaal gekopieerde kaarten.⁷⁸ De Franse cartografie had toen namelijk veel lacunes die niet opgevuld konden worden door eigen materiaal.

Hier kwam verandering in door de cartograaf en geograaf Nicolas Sanson, die werd ontdekt door Melchior II Tavernier. In 1627 werd Sanson ook opgemerkt door Richelieu naar aanleiding van zijn kaart van Gallië, waarna hij door Lodewijk XIII tot *géographe du roi* werd benoemd.⁷⁹ Als koninklijke geograaf onderwees hij zowel Lodewijk XIII en Lodewijk XIV in geografie en hielp hij Richelieu om beter gebruik te kunnen maken van cartografie.⁸⁰ De invloed van Sanson was nog lang na zijn dood erg groot, want zijn kaarten zouden aan het eind van de zeventiende eeuw de basis vormen van een samenwerking tussen de Franse cartograaf Alexis-Hubert Jaillot en de

⁷⁴ Buisseret, 'Monarchs, ministers, and maps', alhier 118.

⁷⁵ Hofmann, 'Publishing and the map trade'. 1579.

⁷⁶ Hofmann, 'Publishing and the map trade', 1579.

⁷⁷ Ibidem, 1579.

⁷⁸ Ibidem, 1580.

⁷⁹ Raymond Brod, 'Maps as weapons in the conquest of old American Northwest 1608 to 1829' (onuitgegeven dissertatie, University of Illinois, 2000), 135; Hugh Chrisholm (red.), *Encyclopædia Britannica*, 29 dln (Cambridge, 1911), XXIV: 183.

⁸⁰ David Buisseret, 'Monarchs, ministers, and maps', 118.

Nederlandse cartograaf Pierre Mortier.⁸¹ Jaillot was namelijk een samenwerkingsverbond aangegaan met de zonen van Nicolas Sanson, waardoor hij gebruik mocht maken van hun kaarten.

Cartografie en het Franse koningshuis

De Franse kroon had in de zeventiende eeuw veel belangen bij het ontwikkelen van een sterke cartografische traditie, want het werd duidelijk dat cartografie voor meer gebruikt kon worden dan voor militaire en maritieme doeleinden.⁸² Betere kaarten van Frankrijk en haar regio's zouden kunnen helpen bij het maken van politieke en gerechtelijke beslissingen, het maken van een economische en financiële planning en voor het uitzetten van de kerkelijke structuur.⁸³ Cartografie kon dus op veel gebieden ondersteuning bieden aan het landelijke bestuur, want door middel van cartografie konden de koning en zijn ministers een nieuwe blik krijgen op het land.

Deze verandering wordt grotendeels aan Richelieu toegeschreven, maar hij zette veelal beleid voort dat door zijn voorgangers was begonnen.⁸⁴ Echter, bij het aantreden van de kardinaal was de cartografische traditie van Frankrijk nog niet sterk genoeg om van nut te zijn voor bestuurlijke taken. Door de toenemende macht en omvang van de Franse staat en zijn bezittingen werd de vraag naar cartografisch materiaal groter.⁸⁵ De cartografen Denis Wood en John Fels zijn van mening dat de vraag die door de opkomende natiestaat werd gecreëerd leidde tot een modern begrip van wat een kaart is.⁸⁶ Deze nieuwe betekenis komt overeen met wat wij tegenwoordig onder cartografie verstaan. De groei van de natiestaat zorgde dus voor de ontwikkeling van cartografie en deze versterkte daarop weer de groei van de staat.

Jean-Baptiste Colbert, de belangrijkste minister van Lodewijk XIV, zette het beleid van Richelieu voort met een grote nadruk op de nauwkeurigheid van de gemaakte kaarten.⁸⁷ Om dit te bevorderen stichtte Lodewijk XIV, op Colbert zijn advies, de *Académie des Sciences* in 1666. Vrijwel alle Franse cartografen baseerden hun kaarten nog op gegevens uit oudere kaarten, reisverslagen en andere gezaghebbende bronnen,

⁸¹ Burden, *The mapping of North America*, II: 404-405.

⁸² Buisseret, 'Monarchs, ministers, and maps', 120.

⁸³ Buisseret, *The mapmakers' quest*, 179.

⁸⁴ Buisseret, 'Monarchs, ministers, and maps', 113;

⁸⁵ Petto, *When France was king of cartography*, 6; Buisseret, 'Monarchs, ministers, and maps', 113.

⁸⁶ Denis Wood, John Fels en John Krygier, *Rethinking the power of maps* (New York, 2010), 7-8.

⁸⁷ Petto, *When France was king of cartography*, 5 en 21-22; Jacob Soll, *The information master: Jean-Baptiste Colbert's secret state intelligence system* (Ann Arbor, 2011), 72.

maar de *Académie* moest hier verandering in brengen.⁸⁸ Cartografie moest gebaseerd worden op metingen van de cartograaf zelf of zijn personeel of contactpersonen. Dit was echter veel duurder en tijdrovender, waardoor meer dan eens het werk van de *Académie* werd gehinderd door bezuinigingen.⁸⁹

Cartografie diende niet alleen de staat op bestuurlijk gebied, maar Colbert en Lodewijk XIV gebruikten het ook om de cultus van de Zonnekoning te versterken. Door de ontwikkeling van de Franse cartografie op wetenschappelijk gebied kreeg Lodewijk meer aanzien, omdat hij deze ontwikkeling had gestimuleerd. Veel Franse kaarten kregen in hun titels ook verwijzingen naar de *Académie*, zoals ‘gecorrigeerd door’ of ‘aangevuld met observaties van de *Académie des Sciences*’.⁹⁰ Cartografie werd echter ook gebruikt als medium om “the rhetoric of the image”, zoals historicus Peter Burke het noemt, te verspreiden.⁹¹ Een zogenoemd departement voor glorie was speciaal gericht op het verheerlijken van Lodewijk XIV. Dit bestond uit een diverse groep kunstenaars, waaronder schrijvers, schilders, architecten, musici en cartografen, die door Colbert werden opgedragen om werken te maken die het publieke imago van Lodewijk XIV en de Bourbon dynastie vergrootten.⁹²

Er waren echter ook cartografen die hun werk aan Lodewijk XIV wijdden zonder dat zij hierom werden gevraagd. Deze cartografen ambieerden namelijk de positie van *géographe du roi* en probeerden de gunst van de koning te winnen.⁹³ Ze beeldden daarom Lodewijk zijn prestaties af en lieten zien welke gebieden hij had veroverd. Dit werd geïllustreerd aan de hand van scènes die militaire overwinningen toonden of zijn steun aan koloniale activiteiten. Deze werken waren voor Lodewijk XIV niet zonder meerwaarde, want dit leverde hem veel propaganda materiaal op en later in zijn regeerperiode werden dergelijke kaarten ook gebruikt om zijn claims op bepaalde gebieden te versterken.⁹⁴

⁸⁸ Josef Konvitz, *Cartography in France*, 2; Petto, *When France was king of cartography*, 148.

⁸⁹ Petto, *When France was king of cartography*, 7.

⁹⁰ Petto, *When France was king of cartography*, 7.

⁹¹ Peter Burke, *The Fabrication of Louis XIV* (Londen, 1992), 19-22; Petto, *When France was king of cartography*, 21.

⁹² Petto, *Mapping and charting*, 31.

⁹³ Petto, *When France was king of cartography*, 23.

⁹⁴ Petto, *When France was king of cartography*, 23.

Conclusie

De Nederlandse cartografie maakte zijn grote inhaalslag op de Spaanse en de Portugese cartografie, die tot dan toe leidend was, en dit werd in 1632 ook bevestigd door de WIC, die officieel bekend maakte dat de compagnie de cartografische informatie had over alle bekende havens en dat hun concurrenten hun koers niet onopgemerkt konden veranderen.⁹⁵ De grote aantallen kopieën en herdrukken van Nederlandse kaarten in Frankrijk aan het begin van de zeventiende eeuw zijn ook een teken van de dominante positie van de Nederlandse cartografie. Ongeveer tegelijkertijd begon de Franse cartografie aan zijn eigen opmars onder Sanson en kreeg deze later door de steun van Lodewijk XIV en zijn minister Colbert waardoor aan het einde van de zeventiende eeuw de Franse cartografie zich kon meten met die van de Republiek.

De verschillen tussen de Franse en de Nederlandse cartografische markt zijn ook opvallend. In de Republiek is er namelijk een open markt met veel concurrentie tussen de verschillende handelaren en drukkers, terwijl in Frankrijk de markt met betrekking tot het drukken van kaarten heel gereguleerd is. Dit komt ook door het verschil in draagvlak van consumenten voor cartografie. In de Republiek kocht vrijwel heel de samenleving cartografisch materiaal en gebruikte het voor verschillende doeleinden, terwijl in Frankrijk de verspreiding van het idee van cartografie als informatief medium pas langzaam tractie begon te krijgen in de zeventiende eeuw. Zelfs nadat cartografie populair werd in de salons van Parijs bleef het enkel gereserveerd voor de Franse elite en de bourgeoisie.

De invloed van de Franse koning, en vooral de invloed van Lodewijk XIV, is niet te onderschatten in vergelijking met de invloed van de Staten Generaal en de Oranjes. In de Republiek waren namelijk de VOC en de WIC de belangrijkste instituten die de cartografie steunden, terwijl in Frankrijk de *Académie des Sciences* hielp met de kaarten preciezer te maken. Alhoewel de WIC, meer dan de VOC, aan de Staten Generaal gebonden was, kon dit niet vergeleken worden met de invloed van Lodewijk XIV op de *Académie* en de cartografen die voor hem werkten. Terwijl de cartografen in dienst van de VOC en WIC zich ook veelal richtten op de commerciële markt. Joan Bleau, die vanaf 1638 de officiële cartograaf was voor de VOC, kon bijvoorbeeld gezien worden als een

⁹⁵ Zandvliet, 'Mapping the Dutch world overseas', 1450.

onafhankelijke ondernemer die tegelijk een functionaris was binnen de compagnie, maar zijn positie was zeker geen uitzondering.⁹⁶

Opvallend is dat in beide landen de kaarten worden gebruikt als kunstobject, maar dat in de Republiek zelfs gewone burgers en werklieden de kaarten gebruikten om over de historie van het afgebeelde gebied te leren. In vergelijking met Frankrijk is dit opvallend, omdat al bleek dat daar de gewone burgers het enkel als kunstobject zagen zonder educatieve of informatieve meerwaarde. Dit verschil werd wellicht ook vergroot door het conflict tussen het letterdruk gilde en de *imagiers*, omdat hierdoor minder Franse kaarten tekst bevatten en ze dus ook minder informatie konden overbrengen op de lezer.

⁹⁶ Zandvliet, 'Mapping the Dutch world overseas', 1442.

Hoofdstuk 2

De ontwikkeling van de Franse cartografie van Noord-Amerika in de zeventiende eeuw

Na het behandelen van de ontwikkeling van de cartografische tradities in Frankrijk en de Republiek zal in dit hoofdstuk gekeken worden naar hoe de Franse kaarten van Noord-Amerika en de Cariben tot stand zijn gekomen en met welk doel ze zijn gemaakt. Er zal gekeken worden naar wat er zoal op deze Franse kaarten wordt afgebeeld en wat de maker er mee wilden bereiken. Hoe ontwikkelde de Franse cartografie zich tijdens de zeventiende eeuw en waardoor ontstonden deze veranderingen? Daarbij zal ook aandacht zijn voor hoe de Franse cartografen omgaan met de koloniale rivalen; worden hun gebieden met net zoveel aandacht afgebeeld als die van Frankrijk zelf? De plaatsing van de Franse cartografie van Noord-Amerika in een bredere Europese context zal bewaard worden tot het volgende hoofdstuk, zodat hier meer aandacht kan worden besteed aan de ontwikkeling van cartografie in Frankrijk zelf.

De Franse cartografie van Noord-Amerika aan het begin van de zeventiende eeuw

Aan het begin van de zeventiende eeuw werden vrijwel alle Franse kaarten van Noord-Amerika gemaakt naar aanleiding van persoonlijke motieven van de cartograaf. Vooral in de eerste decennia na 1600 waren de kaarten door een Franse hand gemaakt door cartografen die persoonlijk betrokken waren bij het gebied. Een goed voorbeeld hiervan was Samuel de Champlain. Hij verkreeg zijn cartografische kennis tijdens zijn dienst als *fourrier* in het Franse koninklijke leger, zijn taak was het verzorgen van onderdak en eten aan het leger wanneer deze onderweg was.⁹⁷ In de tijd dat Champlain deze functie vervulde waren de leden van de *fourriers* druk bezig met het in kaart brengen van Frankrijk, daarom verschilde Champlains cartografische stijl drastisch met die van andere Europese cartografen uit die tijd.⁹⁸ De cartografische stijl van de *fourriers* verschilde namelijk aanzienlijk van die van andere cartografen, omdat zij zeer specifieke kaarten maakten met als doel het in kaart brengen van het land om het leger te dienen.

⁹⁷ Buisseret, 'The cartographic technique', 257.

⁹⁸ Buisseret, 'The cartographic technique', 259.

Champlain reisde in zijn leven vele malen naar Canada en heeft er een belangrijke rol gespeeld door in 1608 Quebec te stichten.⁹⁹ In 1617 heeft Champlain geprobeerd de Franse Kamer van Koophandel over te halen om een grootschalig kolonisatietraject te starten om zo Canada verder te kunnen koloniseren en exploiteren.¹⁰⁰ Dit project viel zeer in de smaak, maar werd door de Kamer als taak voor de Franse kroon geacht. Champlain had echter weinig hoop dat koning Lodewijk XIII zich bezig kon houden met de Noord-Amerikaanse koloniën. Deze had namelijk net zelf de troon bestegen en werd geconfronteerd met opstandige adellieden die gesteund werden door zijn verdreven Koningin Moeder.¹⁰¹

De wens van Champlain om de groei van de Franse koloniën in Canada te bevorderen spreekt ook uit de kaarten die hij heeft gemaakt in 1612 en 1632. De kaart van Champlain uit 1612, *Carte géographique de la nouvelle France*, toonde een prachtig land vol rijkdommen en mogelijkheden voor de kolonist (afbeelding 1).¹⁰² Er werden namelijk veel verschillende planten, bessen en wortels afgebeeld in de rand van de kaart. Dit impliceert dat die allemaal te vinden waren in het afgebeelde gebied. Als al deze planten in Nieuw-Frankrijk groeiden zou het logisch zijn dat het een vruchtbaar gebied was, uitermate geschikt voor landbouw, een belangrijke aantrekkingsfactor voor potentiële kolonisten. Een andere belangrijke bron van welvaart voor de Fransen was de pelshandel, deze was op de kaart in de vorm van dieren afgebeeld, zoals een bever, een beer, een hert en enkele andere dieren wiens vacht uitermate geschikt was om kleren van te maken.¹⁰³ In de oceaan zijn ook verschillende vissen te zien, weer een mogelijke bron van inkomsten en voedsel. De verschillende schepen symboliseren het contact met Europa en de handel tussen de kolonie en Frankrijk die een mogelijke inkomstenbron vormde voor de potentiële kolonist.¹⁰⁴

De gevaren van deze nieuwe wereld werden op de kaart echter niet of nauwelijks weergegeven. Er zijn afbeeldingen te vinden van oorspronkelijke bewoners, maar ze werden door Champlain niet vijandig of kwaadaardig afgebeeld. Het gevaar van andere Europese koloniën werd ook grotendeels genegeerd. Champlain gebruikte namelijk zijn

⁹⁹ William Martin, 'Cartography as an expression of empire: Mapping colonial North America and the young American republic' (onuitgegeven dissertatie, University of Utah, 2014), 63.

¹⁰⁰ William Eccles, *France in America* (New York, 1972), 23-24.

¹⁰¹ Eccles, *France in America*, 24.

¹⁰² Samuel de Champlain, *Carte géographique de la nouvelle France faite par le sieur de Champlain saint tongeois cappitaine ordinaire pour le Roy en la marine, fait len 1612* (Parijs 1612), afbeelding 1.

¹⁰³ Brod, 'Maps as weapons', 53.

¹⁰⁴ Zie de schepen rechtsonder op afbeelding 1.

eigen Franse nomenclatuur, waardoor de Engelse aanwezigheid niet terug is te vinden (afbeelding 1).¹⁰⁵ Verder is het opvallend dat op het door de Fransen geclaimde deel van de kaart, het tegenwoordige New Foundland, Nova Scotia en het gebied rond de rivier die naar Lake Ontario gaat, veel nederzettingen werden weergegeven, maar juist in het Zuiden waar de Engelsen hun kolonie hadden waren er nauwelijks tekens van vestiging te zien.¹⁰⁶ Dit doet voorkomen alsof er weinig tot geen concurrentie was van andere kolonisten en dat alle rijkdommen uit Noord-Amerika toe konden komen aan de Franse kolonisten. Veel latere cartografen beeldden ook weinig af van andere Europese landen, maar dit gebeurde met name bij de representatie van de Engelse gebieden.

Het belangrijkste Engelse gebied was Nieuw-Engeland dat tussen Nieuw-Frankrijk en Nieuw-Nederland lag. Er waren echter ook nog Engelse koloniën ten zuiden van Nieuw-Nederland, namelijk Virginia en Carolina, dat pas vanaf 1663 officieel werd erkend. Eerder was er al een kleine Engelse aanwezigheid in dit gebied, maar de Engelse koning was ontevreden over de exploitatie van het gebied, waardoor er in 1663 met een charter nieuwe eigenaren aan het gebied werden toegewezen.¹⁰⁷ Vrijwel de volledige oostkust van Noord-Amerika was dus in handen van Engeland, Frankrijk en Nederland. Er was echter ook een kleine kolonie van de Zweden en het zuidelijke deel van de oostkust was in Spaanse handen was, namelijk in de vorm van de kolonie Florida. De Spaanse invloed in Noord-Amerika was niet gering, maar beperkte zich vooral tot het zuiden en het westen van het continent.

De pogingen van Champlain om meer kolonisten naar Nieuw-Frankrijk te trekken kregen echter weinig steun vanuit de overheid of de Compagnie van Nieuw Frankrijk, die een privilege had voor de pelshandel in Nieuw-Frankrijk. De *Compagnie de la Nouvelle France*, zoals deze compagnie officieel heette, was nauwelijks geïnteresseerd in de bevolking van de kolonie, zolang dit niet direct in het belang was van de meeste aandeelhouders om te beschermen, waar het hen wel om ging waren de potentiële handelsmiddelen in het binnenland van Canada.¹⁰⁸ Een zekere immigratie kwam echter wel op gang mede door toedoen van compagniebeleid in combinatie met de

¹⁰⁵ Martin, 'Cartography as an expression of empire', 65-66; Zie afbeelding 1.

¹⁰⁶ Zie gebieden beneden de St. Lawrence River op afbeelding 1.

¹⁰⁷ Yale Law School, 'Charter of Carolina - March 24, 1663'

<http://avalon.law.yale.edu/17th_century/nc01.asp> [geraadpleegd 01-07-2019].

¹⁰⁸ Eccles, *France in America*, 50-51; Claude Bélanger, 'Company of New France (1627)' *Marianopolis College*

<<http://faculty.marianopolis.edu/c.belanger/quebechistory/encyclopedia/CompanyofNewFrance-QuebecHistory.htm>> [geraadpleegd 22-06-19].

verheerlijking van het leven in de kolonie door onder andere de *Relations des Jésuites de la Nouvelle-France* en de kaarten van Champlain.¹⁰⁹ De Compagnie was zelf echter niet in staat om kolonisten te sturen na de tweehonderd die ze in 1633 hadden verscheept. In 1663, toen de Compagnie werd opgeheven en de Franse Kroon het bewind over de kolonie op zich nam, had Canada een populatie van ongeveer tweeduizendvijfhonderd inwoners. Dit waren er beduidend minder dan de afgesproken vierduizend die in 1643 in de kolonie zouden moeten wonen.¹¹⁰

Lodewijk XIV was echter ook niet van plan om meer kolonisten naar Noord-Amerika te sturen en zette een bestaande strategie voort om de bevolking van Noord-Amerika te doen groeien. Deze was bedacht door Richelieu en hield in dat bevolkingsgroei alleen gefaciliteerd kon worden door de integratie van de inheemse bevolking in de Franse koloniën. De oorspronkelijke bewoners moesten de Franse gebruiken en religie overnemen en uiteindelijk zou dit leiden tot verschillende huwelijken tussen Franse mannen en inheemse vrouwen. Niet alleen de kinderen die voortkwamen uit de huwelijken, maar ook de integratie van de oorspronkelijke bewoners in de Franse kolonie moest de bevolkingsgroei stimuleren.¹¹¹ Deze strategie werd in 1603 al geuit door Champlain en is waarschijnlijk ook de reden dat de Fransen veel nederzettingen van de inheemse bewoners op hun kaarten afbeelden, omdat ze gezien werden als onderdeel van de Franse koloniale ontwikkeling.

Jean Boisseau, *enlumineur de roi*, is ook een goed voorbeeld van een cartograaf die een kaart van Noord-Amerika publiceert om zijn eigen doel te bereiken, namelijk zo veel mogelijk kaarten te verkopen. Hij publiceerde in 1643 een gereduceerde versie van Champlains *Carte de la nouvelle France* uit 1632, omdat dit handzamere formaat beter verkoopbaar was op de cartografische markt. Het origineel van Champlain was namelijk 525 bij 870mm, terwijl de versie van Boisseau 350 bij 550 was, een aanzienlijk stuk kleiner. Door deze verkleining is er ook een hoop verloren gegaan ten aanzien van Champlains origineel. Zo zijn de afbeeldingen van Europese schepen, kleine nederzettingen, akkerlanden en wilde dieren niet terug te vinden op de versie van Boisseau. Dit waren allemaal elementen die bij zouden dragen aan het aantrekken van

¹⁰⁹ Brod, 'Maps as weapons', 54-55 en 62.

¹¹⁰ Bélanger, 'Company of New France (1627)' *Marianopolis College* <<http://faculty.marianopolis.edu/c.belanger/quebechistory/encyclopedia/CompanyofNewFrance-QuebecHistory.htm>> [geraadpleegd 22-06-19].

¹¹¹ Salilah Belmessous, 'Assimilation and racialism in seventeenth and eighteenth-century French colonial policy', *The American Historical Review* 110:2 (2005), 322-349, alhier 327-328.

nieuwe kolonisten. De kaart van Champlain werd door Boisseau veranderd in een kaart die goed moest presteren op de commerciële markt. Dit was voor Boisseau niet nieuw, want hij gaf ook veel kaarten uit die waren gebaseerd op het werk van Joannes Janssonius' *atlas minor* uit 1628.¹¹²

Boisseau was hierin echter niet uniek, want met hem waren er vele andere cartografen die voor hun representaties van Noord-Amerika zich richtten op het werk van Nederlandse cartografen. Claude Barthélemy Morisot gebruikte in zijn boek over maritieme geschiedenis, *Orbis Maritimi* uit 1643, ook een kaart van Amerika die gebaseerd was op een origineel van Jodocus Hondius uit 1618 en de cartograaf Nicolas Picart publiceerde in 1644 een exacte kopie van een kaart van Joannes Janssonius uit 1623.¹¹³ Dit laat zien dat er een lacune was in de Franse cartografie als het op Noord-Amerika aankwam. Dit was in de Republiek waarschijnlijk bekend, want de Nederlandse cartograaf Cornelis Danckerts publiceerde in samenwerking met de uitgever Pierre Marriete en de cartograaf Pierre Duval de kaart *Totius Americae nova et exacta tabula* in Parijs.¹¹⁴

De Franse cartografie op eigen benen

Het gebrek aan Frans cartografisch materiaal van Noord-Amerika zou verholpen worden door de cartograaf Nicolas Sanson die in 1650 zijn invloedrijke kaart *Amerique septentrionale* publiceerde, de eerste die de Great Lakes voor het eerst herkenbaar op een kaart weergaf.¹¹⁵ De reden dat hij relatief laat begon aan het maken van kaarten van Noord-Amerika heeft hoogst waarschijnlijk te maken met het feit dat de meeste mensen weinig interesse toonden voor het gebied.¹¹⁶ Sanson maakte al zijn kaarten op basis van kritisch brononderzoek. Hij was daarom ook een zogenoemde *geographe du cabinet*; een cartograaf die vanaf zijn studiekamer, zonder zelf metingen te verrichten, zijn kaarten maakte. Sanson vergeleek veel cartografisch materiaal uit het buitenland met elkaar, maar maakte ook gebruik van veel tekstuele bronnen, zoals reisverslagen en de *Relations des Jésuites*.¹¹⁷

¹¹² Burden, *The mapping of North-America*, I: 334-335.

¹¹³ Burden, *The mapping of North-America*, I: 336-337.

¹¹⁴ Ibidem, I: 348-349.

¹¹⁵ Ibidem, I: 375.

¹¹⁶ Davies, *Renaissance ethnography*, 53.

¹¹⁷ Konvitz, *Cartography in France*, 2.

Er is al veel literatuur over Sanson geschreven, vooral met betrekking tot de technische aspecten van zijn kaarten. De geograaf en historicus Philip Burden heeft bijvoorbeeld van cartografisch werk van Sanson bekeken voor zijn *The mapping of North-America*, maar daarbij gaat hij vooral in op wie Sanson is als cartograaf en de manier waarop hij kaarten maakt.¹¹⁸ Hij heeft geen aandacht voor het doel van de kaarten van Sanson, maar is enkel geïnteresseerd in de accuraatheid van Sansons representatie van Noord-Amerika. In het werk van de historicus Raymond Brod worden de kaarten van Sanson geanalyseerd op basis van de representatie van Noord-Amerika en wat hij daarmee welke boodschap hij met deze kaart wilde uitzenden, maar bekijkt alleen Sansons volledige kaarten van Noord-Amerika (afbeelding 2 en 6).¹¹⁹ Deze scriptie onderscheidt in de bestudering van de kaarten van Sanson door meer van zijn kaarten te behandelen en deze mee te nemen in een analyse van de ontwikkeling van de Franse representatie van Noord-Amerika.

Dat het werk van Sanson niet is gebaseerd op eigen metingen is te zien aan zijn kaart. Lake Erie is namelijk niet helemaal correct weergegeven, deze ligt namelijk te ver naar het zuiden. Deze ligging van het meer is niet terug te vinden in eerdere kaarten, maar vindt hoogst waarschijnlijk zijn oorsprong in de *Relations des Jésuites* van 1648.¹²⁰ Sansons plaatsing van Lake Erie was echter zeer gunstig voor de Fransen, omdat door de zuidelijkere ligging er meer gebied voor Frankrijk werd geclaimd. Dit is geen op alleenstaand geval, het verloop van de Mississippi rivier wordt door Sanson namelijk ook anders weergegeven. Op de kaart loopt deze namelijk vanaf *Floride* tot aan de Grote Meren, maar in werkelijkheid komen noch de Mississippi, noch de Ohio, noch hun aftakkingen bij deze meren aan. Op de kaart van Sanson vormt het echter een natuurlijke barrière die gunstig is voor Frankrijk.¹²¹ De Britten en de Spanjaarden moesten namelijk de rivier over om dieper het westen van Noord-Amerika in te komen, terwijl de Fransen om de Grote Meren zouden kunnen gaan. Sanson gaf daar namelijk geen grote natuurlijke barrières weer (afbeelding 2).¹²²

¹¹⁸ Burden, *The mapping of North-America*, I: 375-377.

¹¹⁹ Brod, 'Maps as weapons', 135-138; Nicolas Sanson, *Amerique Septentrionale par N. Sanson d'Abbeville* (Parijs 1650), afbeelding 2; Guillaume Sanson, *Amerique septentrionale par N. Sanson d'Abbeville* (Parijs 1669), afbeelding 6.

¹²⁰ Brod, 'Maps as weapons', 140.

¹²¹ *Ibidem*, 140.

¹²² Zie op afbeelding 2 het Franse gebied dat helemaal rond de grote meren in gaat.

De andere koloniën, zoals Nieuw-Nederland en Nieuw-Engeland, worden op *Amerique Septentrionale* van Sanson wel erkend, maar de steden worden niet op de juiste plaats en hun namen worden vrij klein weergegeven. Sanson schreef Nieuw-Engeland bijvoorbeeld heel klein, waardoor er veel leegte overbleef in het gebied. In dit Engelse gebied worden ook maar drie nederzettingen weergegeven en de rest lijkt op de kaart toe te behoren aan een indianenstam genaamd "*Sacoquois*".¹²³ De totale oppervlakte waarop de naam van de stam wordt geschreven is namelijk ook groter dan waarop "*N. Angl.*" wordt geschreven. Dit is een poging van Sanson om te laten lijken alsof de Engelse kolonie niet veel gebied had en grotendeels was bewoond door indianen. De Engelsen hadden echter vele malen meer inwoners dan de Fransen, dit is echter helemaal niet terug te zien op de kaart.¹²⁴ Het lijkt erop dat Sanson als doel had de Franse koloniale inspanningen succesvoller te laten lijken dan die van de directe concurrenten. Daarbij werd echter niet afgeweken van een zo accuraat mogelijke benadering, want Sansons *Amerique Septentrionale* zou tot 1688 toonaangevend blijven voor de Franse representatie van Noord-Amerika.¹²⁵

Een andere verklaring voor het minimaliseren van de Engelse gebieden op Sansons kaart is te vinden in feit dat de Engelse bevolking in Nieuw-Engeland veel sneller groeide dan die van de Fransen. In tegenstelling tot Frankrijk leunde de groei van de bevolking in de Engelse kolonie niet op samenwerking met de inheemse bevolking, maar werden er veel kolonisten naar het gebied gestuurd.¹²⁶ Dit kon door Frankrijk als een bedreiging gezien worden, vooral omdat de groei van de Franse bevolking in Nieuw-Frankrijk tegen viel. Om toch de indruk te wekken dat de Franse kolonie het beter deed dan die van Engeland werd er op de kaarten van Sanson enkel de grootste Engelse nederzettingen weergegeven. De Franse kolonie leek ook dichtbevolkter, omdat veel inheemse stammen werden benoemd. Deze waren echter niet zoals in Nieuw-Engeland geïmponeerd om het gebied van de Franse kolonisten kleiner te laten lijken.¹²⁷

Het ging Sanson dus niet om wetenschappelijke correctheid, maar om het vergroten van het Franse gebied. Dat het hier niet ging om daadwerkelijke

¹²³ Zie op afbeelding 2 beneden de naam *N. Angl.*

¹²⁴ Eccles, *France in America*, 76; Martin, 'Cartography as an expression of empire', 19; Zie in het gebied N. Angl. het geringe aantal afgebeelde nederzettingen op afbeelding 2.

¹²⁵ Brod, 'Maps as weapons', 139-142; Burden, *The mapping of North-America*, I: 375-377.

¹²⁶ Belmessous, 'Assimilation and racialism', 327; Sara Melzer, "Voluntary subjection": France's theory of colonization/culture in the seventeenth century', in: Susan McClary (red.), *Structures of feeling in seventeenth-century cultural expression* (Toronto, 2013), 93-116, alhier 94-96.

¹²⁷ Zie op afbeelding 2 het verschil tussen Nieuw-Engeland en Nieuw-Frankrijk, Canada.

gebiedsuitbreiding deed er niet zo veel toe.¹²⁸ Dit sentiment uitte zich ook in een uitspraak van Lodewijk XIV die hij maakte nadat cartografen Frankrijk voor het eerst volledig correct op een kaart hadden afgebeeld. Toen bleek dat Frankrijk kleiner was dan altijd gedacht, waarop de Franse koning zei “Ik heb mijn academici goed betaald en toch hebben zij mijn koninkrijk verkleind”.¹²⁹ Terwijl er in Frankrijk in feite niks was veranderd was alleen de perceptie van de omvang van het land dat hij regeerde voor Lodewijk anders. Als we dit vergelijken met de kaarten van Champlain doet zich een opvallend verschil voor, want waar Champlain de Britten nauwelijks weergaf in de hoop potentiële kolonisten te overtuigen doet Sanson dit om meer gebied voor Frankrijk te claimen om toekomstige uitbreidingen zekerder te laten lijken.

Sanson maakte in 1656 en 1657 nog drie kaarten van delen van Noord-Amerika: Dit waren *Le Canada ou Nouvelle France* en *Le Nouveau Mexique et la Floride* in 1656 en *La Floride* in 1657. De beide kaarten uit 1656 geven een ander gedeelte weer maar er is enige overlap, namelijk het gebied dat op beide kaarten *Floride Francoise* wordt genoemd (afbeelding 3 en 4).¹³⁰ Het is bijzonder dat Sanson het ‘Frans Florida’ noemt, aangezien er al bijna honderd jaar geen Franse activiteit in het gebied was geweest ten tijde van de publicatie.¹³¹ In 1663 zou het officieel Engels gebied worden door een toekenning van de Engelse koning Karel II aan acht *lord proprietors*, die samen verantwoordelijk waren voor de exploitatie van het gebied.¹³² Sanson is niet de eerste die het gebied voor Frankrijk claimt, nadat het in 1568 verloren is gegaan aan de Spanjaarden, maar hij is wel de eerste die het gebied *Floride Francoise* noemt.¹³³ De kaart *La Floride* van Sanson uit 1657 benadrukt nogmaals de Franse claim op *Floride Francoise*. De manier waarop *Le Canada ou Nouvelle France* werd gemaakt benadrukt

¹²⁸ Brod, ‘Maps as weapons’, 142.

¹²⁹ David Turnbull, ‘Cartography and science in early modern Europe: Mapping the construction of knowledge spaces’, *Imago Mundi* 48 (1996), 5-24, alhier 16. Origineel uit tekst: “I have paid my academicians well and they have diminished my kingdom”.

¹³⁰ Nicolas Sanson, *Le Canada ou Nouvelle France* par N. Sanson d’Abbeville (Parijs 1656), zie op *Floride Francoise* links onderaan op afbeelding 3; Nicolas Sanson, *Le Nouveau Mexique et la Floride tires de diverses cartes et relations* par N. Sanson d’Abbeville (Parijs 1656), zie *Floride Francoise* rechts op afbeelding 4.

¹³¹ Meaghan Duff, ‘Designing Carolina: The construction of an early American social and geographical landscape 1670-1719’ (onuitgegeven dissertatie, The College of William and Mary, 1998), 184.

¹³² William Cumming, ‘The Parreus map (1562) of French Florida’, *Imago Mundi* 17 (1963), 27-40, alhier 38.

¹³³ Een van de eerste kaarten waarop het gebied als Frans gebied erkend werd was: Willem Jansz. Blaeu, *Virginia partis australis et Floridae partis* (Amsterdam 1638), zie Burden, *The mapping of North-America*, I: 322-323.

dit, want deze kaart lijkt met opzet verder naar het zuidwesten door te gaan om zo ook *Floride Francoise* erin te kunnen verwerken.¹³⁴

Wat zou de mogelijke aanleiding zijn geweest voor de keuze om nu juist vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw *Floride Francoise* op kaarten te claimen? Hiervoor zijn meerdere mogelijke verklaringen, die elkaar zelfs complementeren. Het gebied werd vanaf het begin van de jaren vijftig van de zeventiende eeuw door Engelsen bewoond, maar was nog niet officieel geclaimd als kolonie, zoals eerder vermeld gebeurde dit pas in 1663. Wellicht was het een besluit van Lodewijk XIV en zijn ministers om de Engelse claim op het land te dwarsbomen. Een andere mogelijke verklaring komt voort uit het feit dat Lodewijk XIV in 1654 officieel de troon besteeg en zijn aanzien wilde vergroten, aangezien een nieuwe cartografische claim het prestige van de jonge koning zou vergroten.¹³⁵ Lodewijk was van jonge leeftijd al geïnstrueerd in de werking van cartografie, nota bene door Sanson zelf,¹³⁶ dus hij zal zeker bewust zijn geweest van de potentiële voordelen van deze claim.

Kijkend naar de kaart *Le Canada ou Nouvelle France* zien we dat er meer opvalt. Net als op *Amerique Septentrionale* worden de namen van de Franse gebieden *Nouvelle France* en *Canada* in veel grotere letters geschreven dan de Engelse en de Nederlandse gebieden.¹³⁷ Aan de oostkust van Amerika zien we ook dat Sanson *Nouvelle France* nogmaals heeft geschreven ter hoogte van Acadië tot aan Nieuw-Nederland. Dit creëert een interessant effect, want als de kaart van veraf wordt bekeken lijkt het alsof de gehele oostkust inderdaad Frans is. In combinatie met de grotere letters die de Franse gebieden en de kleinere letters die de andere koloniën aanduiden zijn de grenzen van de Engelse, Nederlandse en Zweedse koloniën nauwelijks te zien. Dit was echter verre van de realiteit. Deze truc werd door Sanson ook al toegepast in zijn *Amerique Septentrionale*, maar het lijkt hier effectiever, omdat de letters van *Nouvelle France* aan de kust duidelijker te zien zijn (afbeelding 2 en 3).¹³⁸

Op Sansons *Le Nouveau Mexique et la Floride* zijn ook verschillende manieren te zien waarop cartografen de Franse invloed groter laten lijken (afbeelding 4).¹³⁹ In Virginia werden op deze kaart bijvoorbeeld helemaal geen nederzettingen of rivieren

¹³⁴ Zie *Floride Francoise* op afbeelding 3.

¹³⁵ Kagan en Schmidt, 'Maps and the early modern state', 671-672.

¹³⁶ Chrisholm, *Encyclopaedia Britannica*, XXIV: 183.

¹³⁷ Zie de gebieden rond Canada op afbeelding 3.

¹³⁸ Vgl. Afbeelding 2 en 3.

¹³⁹ Zie afbeelding 4.

weergegeven, maar als we kijken naar Sansons *La Floride* uit 1657 zien we dat deze er wel degelijk zijn (afbeelding 5).¹⁴⁰ Dit kan echter wellicht worden toegeschreven aan de onbekendheid van het terrein en de verschillen in schaal tussen de kaarten. Als we de drie weergaves van Virginia uit Sansons kaarten uit de jaren 50 van de zeventiende eeuw naast elkaar leggen zien we dat er veel verschil zit in de geografie van het gebied (afbeelding 3, 4 en 5).¹⁴¹ De reden dat Sanson telkens zo veel verschil maakt tussen kaarten komt wellicht voort uit het feit dat hij zich vooral probeerde te richten op Franse bronnen en buitenlands bronmateriaal, waar mogelijk, probeerde te vermijden.¹⁴² Dit is begrijpelijk aangezien Sanson zelf bewust moet zijn geweest van de kracht van cartografie en tekst, want buitenlandse bronnen waren minder betrouwbaar dan die uit het eigen land.¹⁴³

In het noordelijke deel van *Le Nouveaux Mexique et la Floride* staat in grote letters *Canada ou Nouvelle France* geschreven.¹⁴⁴ Dit gebied was echter vrijwel helemaal leeg gelaten, omdat het nog nauwelijks was ontdekt. Er werden enkele nederzettingen weergegeven aan de oostkant van het gebied, zoals Montreal, maar toch claimt Sanson het hele binnenland tot aan de grens van *Nuevo Mexico*. Dit was voor Sanson een simpele en effectieve manier om meer gebied voor Frankrijk te claimen aangezien het Franse gebied geen natuurlijke grens had in het binnenland, afgezien van de gebieden die al expliciet waren geclaimd door de andere koloniale machten. Er werden in dit gebied ook geen namen van inheemse stammen weergegeven, waardoor er geen obstakels voor verdere Franse expansie leken te zijn.¹⁴⁵ De kaarten van Sanson zijn van zichzelf al instrumenten om gebieden te claimen, zoals bij *Floride Francoise*, maar in de kaart zelf maakt hij ook gebruik van verschillende technieken om het publiek het idee te geven dat Frankrijk oppermachtig is in de Nieuwe Wereld. Door de manier waarop *Le Nouveau Mexique et la Floride* is samengesteld lijkt het namelijk alsof Frankrijk niet alleen in het verre noorden een kolonie had, maar ook in het zuiden van Noord-Amerika, en dat de koloniale inspanningen van de Europese concurrenten in het niet vielen vergeleken met die van Frankrijk.

¹⁴⁰ Zie Virginie op afbeelding 4; Nicolas Sanson, *La Floride par N. Sanson d'Abbeville* (Parijs 1657), zie Virginie op afbeelding 5.

¹⁴¹ Zie afbeelding 3, 4 en 5.

¹⁴² David Buisseret. *Mapping the French empire in North America* (Chicago, 1991), 14-15.

¹⁴³ Soll, *The information master*, 71-72; Petto, "Notorious abuse", 242.

¹⁴⁴ Zie afbeelding 4.

¹⁴⁵ Zie afbeelding 4.

De laatste kaart van Noord-Amerika die Sanson maakte voor zijn dood in 1667 was, net als zijn eerste kaart uit 1650 getiteld *Amerique septentrionale* (afbeelding 6).¹⁴⁶ Hierin zijn de veranderingen van Sansons twee kaarten uit 1656 verwerkt in één kaart, die bedoeld was om de oude versie te vervangen. Op deze kaart is dus ook *Floride Francoise* weer te zien. Net als op de andere kaarten van Sanson staat in grote letters voor de oostkust van Noord-Amerika *Nouvelle France* geschreven, maar nu is het vergezeld door de tekst *Mer du Canada*.¹⁴⁷ Door deze namen zo groot voor de kust van heel Noord-Amerika te plaatsen lijkt het alsof het hele gebied Frans is of tenminste dat Canada en Nieuw-Frankrijk de belangrijkste koloniën zijn.

Door de kaarten van Sanson waaide er een frisse wind door de Franse cartografische representatie van Noord-Amerika. Hij was niet de eerste die cartografie gebruikte om Franse gebieden belangrijker te laten lijken, maar hij was wel het succesvolst. Daarbij slaagde Sanson er in om als eerste een Franse kaart van Noord-Amerika te maken die niet direct gebaseerd was op een buitenlandse exemplaar, maar zich er wel mee kon meten. Sanson zette daarmee de standaard waar de volgende generaties cartografen zich aan moesten meten.

Sansons nalatenschap

Sansons publicaties waren in Frankrijk destijds toonaangevend en kregen daarom ook veel navolging. Dit blijkt onder andere uit het feit dat veel Franse cartografen voor cartografisch materiaal van Noord-Amerika zich lieten inspireren door het werk van Sanson of gebruik maakten van zijn platen. Een van de eerste cartografen die dit deed was Pierre Duval, Sansons neef, die in 1660 ook een kaart maakte van Florida waarop *Floride Francoise* werd afgebeeld en benoemd.¹⁴⁸ Net als Sanson was Duval een *geographe du roi*, waardoor het geen toeval was dat de eerste twee cartografen die *Floride Francoise* weergeven beiden direct in dienst stonden van de Franse koning. De meeste kaarten die gepubliceerd werden waren herdrukken van Sansons werken of leken erg sterk op. Er waren maar enkele cartografen die de kaarten van Sanson probeerden te overtreffen. Dit lijkt misschien in eerste instantie te maken te hebben met

¹⁴⁶ Sanson, Nicolas, *Amerique Septentrionale* par N. Sanson d'Abbeville (Parijs 1666). Voor referentie zie: Guillaume Sanson, *Amerique septentrionale* par N. Sanson d'Abbeville (Parijs 1669), afbeelding 6. Van de originele kaart van Sanson uit 1666 zijn maar twee exemplaren beschikbaar, maar is zo ver bekend nooit gedigitaliseerd voor publiek gebruik. De kaart van Guillaume Sanson is een gereduceerde versie van Sansons kaart uit 1666 en kan als referentie worden gebruikt.

¹⁴⁷ Zie oostelijke kustlijn langs de Nederlandse, Engelse en Franse koloniën op afbeelding 6.

¹⁴⁸ Pierre Duval, *La Floride* par P. Duval (Parijs 1660).

de stichting van de *Académie des Sciences* door Lodewijk XIV op advies van Colbert, waardoor de kwaliteit van de Franse cartografie zou moeten verbeteren.¹⁴⁹ Zoals eerder gezegd beriep Sanson zich sterk op bronmateriaal en maakte geen gebruik van eigen metingen of metingen van correspondenten, een techniek die duurder en tijdrovender was, maar een preciezer beeld gaf van de werkelijkheid.¹⁵⁰

Het instituut dat deze cartografische verandering moest faciliteren was de *Académie des sciences*, een wetenschappelijke instelling die zich moest baseren op de principes van de Verlichting en dus het empirisme, alleen wat men met eigen ogen kon zien en meten was correct. Om dit verder te stimuleren werden ook cartografen vanuit het buitenland naar Frankrijk gehaald, zoals de Frans-Italiaanse Giovanni Domenico Cassini en de Venetiaan Vincenzo Coronelli. Deze laatste maakte voor Lodewijk XIV twee gigantische globes, een aardglobe en een hemelglobe, waarvan Lodewijk XIV zeer onder de indruk was. Of deze empirische manier van kaarten maken ook door is gedrongen tot de cartografie van Noord-Amerika valt te betwijfelen, aangezien de platen van Sanson zeer belangrijk bleven tot het einde van de zeventiende eeuw. Deze werden namelijk na Sansons dood door zijn zoons gebruikt om hun cartografische carrière te starten.¹⁵¹ Andere cartografen, zoals Alexis-Hubert Jaillot wilden graag gebruik maken van de platen en dit gaf Guillaume en Adrien Sanson de mogelijkheid om bij te dragen aan verschillende Franse atlassen.¹⁵²

Er werd echter ook compleet nieuwe kaarten gepubliceerd. Een goed voorbeeld hiervan is de kaart *L’Amérique suivant les dernières relations* uit 1679, een gigantische kaart op vier verschillende vellen die heel de Nieuwe Wereld weergeeft inclusief Zuid-Amerika (afbeelding 7).¹⁵³ Het bijzondere is dat ieder apart vel individueel als kaart gebruikt kon worden of samengevoegd kon worden tot één grote kaart. De kaart heeft in de rechterraand een lijst met alle afgebeelde gebieden, dit werd in atlassen normaal bewaard voor een aparte pagina, maar Duval beeldde dit hier op de kaart zelf af.¹⁵⁴ Alhoewel deze kaart zich dus onderscheidde van de andere Franse kaarten van Noord-Amerika in deze periode door zijn grote hoeveelheid tekst en het bestaan uit vier

¹⁴⁹ Petto, *Mapping and charting*, 49.

¹⁵⁰ Konvitz, *Cartography in France*, 2.

¹⁵¹ Zie afbeelding 6. Guillaume Sansons kaart uit 1669 is namelijk een gereduceerde versie van zijn Nicolas Sansons kaart uit 1666.

¹⁵² Burden, *The mapping of North-America*, II: 48-50.

¹⁵³ Pierre Duval, *L’Amérique suivant les dernières relations* (Parijs 1679), afbeelding 7.

¹⁵⁴ Zie de tekst aan de rechterkant op afbeelding 7.

individuele kaarten paste deze wel erg goed in het oeuvre van Duval. Hij maakte namelijk vooral kaarten om zijn publiek, dat vooral uit studenten bestond, te onderwijzen.¹⁵⁵

Als we deze kaart namelijk bekijken als educatief materiaal wordt er veel duidelijk. Duval maakte over het algemeen namelijk kleinere kaarten dan Sanson, dus de deelbaarheid van zijn *L’Amerique suivant* was voor hem een manier om een grotere kaart toch handzaam te houden. Als je een bepaalde plek op wil zoeken hoef je ook alleen maar het desbetreffende deel erbij te pakken, dus de keuze van Duval heeft meerdere voordelen. De toevoeging van de lijst met gebieden op de kaart zelf getuigt ook van een encyclopedische functie, iets dat eerder vrijwel niet voorkwam bij de Franse kaarten van Noord-Amerika. De afbeeldingen van schepen met de routes van enkele ontdekkingsreizen versterkt alleen maar het idee dat deze kaart een totaal andere functie had dan alle eerder behandelde Franse kaarten van Noord-Amerika.¹⁵⁶

De kaart van Duval was, ondanks de focus op een educatieve en encyclopedische functie, niet vrij van politieke kleur, want ook hier werden de groeiende Engelse koloniën als kleiner of minderwaardig neergezet vergeleken met die van Frankrijk. De titel van het vel dat de oostkust bevat is hier al een voorbeeld van, want de Engelse koloniën worden niet benoemd, maar de Franse en Spaanse koloniën wel.¹⁵⁷ In de lijst met gebieden is ook de voorkeur voor Frankrijk te zien, want onder Canada en Nieuw-Frankrijk valt ook New York en Nieuw-Engeland. Daarbij is onder Florida ook een gedeelte *Francoise*, dat weer is opgedeeld in Charles-Fort en Caroline.¹⁵⁸ De Franse claim op *Floride Francoise* was dus 30 jaar nadat Sanson het gebied voor het eerste benoemde nog steeds te vinden op Franse kaarten.

Op de kaart zelf zijn er door Duval ook enkele technieken gebruikt om de Franse koloniale inspanningen superieur te laten lijken ten opzichte van die van de Engelsen. Zo is er een ander soort stippellijn gebruikt voor het gebied *N. Angleterre*, dat toen Nieuw-Nederland al volledig had overgenomen, ten opzichte van bijvoorbeeld Virginia en Florida.¹⁵⁹ Deze lijn bestaat namelijk uit dunne streepjes die op een afstand veel minder

¹⁵⁵ Vlaams Instituut voor de Zee, ‘Pierre Duval (1619-1683)’ <<http://www.vliz.be/hisgiskust/nl/pierre-duval>> [geraadpleegd 22-06-19].

¹⁵⁶ Zie de drie schepen in Atlantische oceaan tussen Amerika en Europa en het schip tussen Zuid-Amerika en Azië op afbeelding 7.

¹⁵⁷ Zie de tekst aan de rechterkant op afbeelding 7.

¹⁵⁸ Zie de tekst aan de rechterkant op afbeelding 7.

¹⁵⁹ Vergelijk de stippellijn rond *N. Yorck* en *Virginie* op afbeelding 7.

goed te zien zijn in vergelijking met de dikke stippen die dicht op elkaar staan bij Virginia en Florida. In Nieuw Engeland is ook weer de benaming *N. Suede* te zien.¹⁶⁰ Deze kolonie bestond echter al lang niet meer en was tijdens de Engelse overname van Nieuw Nederland in 1664 ook geannexeerd. Dit lijkt hier een poging van Duval om de positie van de Engelsen in Noord-Amerika te doen wankelen in de ogen van de toeschouwer.

Duval heeft Sanson echter nooit voorbij gestreefd op het gebied van geografische accuraatheid. Zoals eerder uitgelegd was het niet zijn doel om de grenzen van gedetailleerdheid in de cartografie te verleggen, maar om cartografie bruikbaar te maken voor educatie en het toegankelijker te maken. Daar was hij succesvol in, want hij werd vaak gevraagd om mee te werken aan atlassen. Zo leverde hij kaarten voor *Le Monde Terrestre* uit 1660.¹⁶¹ Enkele van deze kaarten werden echter ook individueel gepubliceerd, zoals *La Virginie*, waarvan een exemplaar uit 1659 is gevonden.¹⁶² Duval werkte ook mee aan een historische atlas waarvoor hij in 1665 een kaart van *Floride Francoise* maakte die de Franse kolonisatie pogingen uit de jaren 60 van de zestiende eeuw afbeeldt.¹⁶³ Duval onderscheidde zich dus door kaarten te maken die kleiner waren en minder geografische details bevatten, maar wel een educatieve functie hadden en later zelfs ook een duidelijke encyclopedische functie.

Volgens academici als Philip Burden en Christine Petto was de eerder genoemde cartograaf Alexis-Hubert Jaillot een van de belangrijkste Franse cartografen die het werk van Sanson voortzette.¹⁶⁴ Hij was de eerste die succesvol de kwaliteit van Franse kaarten wist te verheffen boven de het niveau van Sanson. Als we kijken naar zijn kaarten van Noord-Amerika klopt dit beeld niet helemaal. Jaillot begon namelijk net als vele anderen en baseerde zijn eerste kaart van Noord-Amerika, ook genaamd *Amerique septentrionale* van 1674, op de kaart van Guillaume Sanson uit 1669, die weer direct was gebaseerd op het werk van Nicolas Sanson uit 1666.¹⁶⁵ Hierin maakte hij enkele veranderingen op basis van recente expedities. Dit is te zien in de ligging van de Mississippi rivier die waarschijnlijk anders loopt dan op de kaarten van Sanson door de expeditie van pater Jacques Marquette, en Louis Jolliet een jaar voor de publicatie van

¹⁶⁰ Zie *N. Suede* aan de kust net boven de grenslijn tussen *Virginie* en *N. Yorck* op afbeelding 7.

¹⁶¹ Burden, *The mapping of North-America*, I: 451-454.

¹⁶² Burden, *The mapping of North-America*, I: 441.

¹⁶³ Ibidem, I: 485-486.

¹⁶⁴ Burden, *The mapping of North-America*, II: 48; Petto, *Mapping and charting*, 31-32.

¹⁶⁵ Ibidem, II: 48-50.

Jaillots kaart.¹⁶⁶ In 1684 had hij genoeg materiaal om zijn eigen atlas, *L'Atlas Nouveaux*, te publiceren in samenwerking met de gebroeders Sanson, maar deze atlas bevat echter maar twee kaarten van Noord-Amerika. Dat is zijn kaart van 1674 en een kaart uit 1685 die alleen het noorden van Canada weergeeft en een klein deel van Nieuw-Frankrijk, waarin helemaal geen gebied van andere Europeanen op voorkomt.¹⁶⁷ Waar hij dus voor andere gebieden innoveerde deed hij dit voor Noord-Amerika niet of nauwelijks en hield Jaillot sterk vast aan het werk van Sanson.

De hoogtes van de Franse cartografie in zicht

In de laatste twee decennium van de zeventiende eeuw werden de kaarten van Sanson pas voor het eerst echt voorbijgestreefd. De eerdergenoemde Vincenzo Coronelli was hiervoor verantwoordelijk in samenwerking met de Franse cartograaf Jean-Baptiste Nolin en samen publiceerden ze meerdere kaarten van Noord-Amerika tussen 1687 en 1689. De kaarten van Coronelli waren veel gedetailleerder dan eerdere Franse werken, bevatten enkele afbeeldingen en gaven nieuwe gebieden weer. Op de kaart *Partie Occidentale du Canada ou de la Nouvelle France* uit 1688 bijvoorbeeld zijn delen van Canada en Nieuw Frankrijk te zien, maar voor het eerst wordt hier verwezen naar Louisiana op een kaart die werd gedrukt door een cartograaf in opdracht van de Franse koning.¹⁶⁸ Dit gebied werd in 1682 door de ontdekkingsreiziger René Robert Cavelier de La Salle verkend en gaf het de naam Louisiana om Lodewijk XIV te eren en was voor het eerst te zien op de kaart *Carte de la Nouvelle France et de la Louisiane* uit 1683 van Louis Hennepin, een Franciscaan.¹⁶⁹

In Coronellis tweedelige kaart uit 1688, *America settentrionale*, zijn enkele afbeeldingen te zien, zoals een rijkversierde cartouche en verschillende afbeeldingen verspreid over de kaart (afbeelding 8).¹⁷⁰ Er worden op een aantal plekken in Frans gebied inheemse taferelen weergegeven, zoals het vangen van wat lijkt op een grote vis of een reptiel. Verder worden er enkele huizen afgebeeld van inheemse bewoners. Dit gebeurt allemaal op een manier die enigszins doet denken aan de cartografische voorstellingen van Champlain, maar heeft waarschijnlijk zijn oorsprong in de manier

¹⁶⁶ Ibidem, II: 48-50.

¹⁶⁷ Ibidem, II: 50.

¹⁶⁸ Ibidem, II: 303.

¹⁶⁹ Ibidem, II: 211-213.

¹⁷⁰ Vincenzo Coronelli, *America settentrionale colle nuove scoperte sin all anno 1688* (Venetië 1688), zie cartouche en afbeeldingen in en rond Noord-Amerika op afbeelding 8.

waarop Coronelli, als Venetiaan, zijn kaarten maakte. De Venetiaanse cartografie was namelijk heel divers en was goed in het maken van kaarten met doelen verschillende, zoals bijvoorbeeld administratieve, politieke en beschrijvende kaarten.¹⁷¹ Dit laatste is terug te zien in de kaart van Noord-Amerika, want door middel van de afbeeldingen worden verschillende facetten van het leven van de oorspronkelijke bewoners van Noord-Amerika weergegeven.¹⁷² Dit verschilt aanzienlijk van de later uitgegeven versie van Coronelli en Nolin uit 1689. Dit was namelijk een gereduceerde versie ten opzichte van het origineel van Coronelli, maar hierin ontbraken alle versieringen. Het was dus een bewuste keuze geweest van Nolin om minder van de informatie mee te nemen in de versie die bestemd was voor het Franse publiek (afbeelding 9).¹⁷³

De laatste twee kaarten van Coronelli en Nolin komen uit 1689. Op de kaart genaamd *Partie orientale du Canada ou de la Nouvelle France* wordt de gehele oostkust van Noord-Amerika afgebeeld.¹⁷⁴ De taferelen van indianen zijn niet op deze kaart terug te vinden, maar wel zijn enkele afbeeldingen in de zee geplaatst. Het gaat hierbij om afbeeldingen van wat lijkt op een zeemonster, een walvis en twee van de oorspronkelijke bewoners op een kleine boot. De cartouche is op beide kaarten van 1689 niet zo rijkelijk versierd als op de tweedelige kaart van 1688, dit kan ook te maken hebben met het feit dat beide kaarten uit 1689 kleiner waren dan die uit 1688. Op de andere kaart van Coronelli en Nolin uit dit jaar, *L’Amerique Septentrionale*, werd echter wel verwezen naar *Floride Francoise*, iets dat op de andere kaarten van Coronelli niet gebeurde.¹⁷⁵ Onder *Caroline* staat namelijk “*autrement Floride Francoise*”, dat duidelijk maakt dat er een verband wordt gelegd tussen beide namen, de oude claim is dus nog steeds niet helemaal verdwenen. Verder werden nu Engelse namen gebruikt voor de gebieden Nieuw-Zweden en Nieuw-Nederland, deze heten op deze kaart *Mariland*, *Pensylvanie*, *Iarsey* en *New Yorck*. Het lijkt dat hiermee de Engelse expansie enigszins werd erkend.

De eerste Franse cartograaf die echt gebruik maakte van observaties door de Franse *académie des Sciences* voor een kaart van Noord-Amerika was Guillaume De L’Isle

¹⁷¹ Emanuela Casti, ‘State, cartography, and territory in Renaissance Veneto’, in: David Woodward (red.), *The history of cartography*, vol. 3, 2 dln (Chicago, 2007), II: 874-908, alhier 877.

¹⁷² Zie bijvoorbeeld de afbeelding van inheemse bewoners die jagen op afbeelding 8.

¹⁷³ Vincenzo Coronelli en Jean-Baptiste Nolin, *L’Amerique septentrionale ou la partie septentrionale des Indes occidentales* (Parijs 1689), afbeelding 9.

¹⁷⁴ Vincenzo Coronelli en Jean-Baptiste Nolin, *Partie orientale du Canada ou de la Nouvelle France* (Parijs 1689).

¹⁷⁵ Zie *Caroline* op afbeelding 9.

in zijn *L’Amerique Septentrionale dressee sur les observations de mrs. De l’Academie Royale des Sciences* uit 1700 (afbeelding 10).¹⁷⁶ Dit is in contrast met Coronelli die Sansons kaarten voorbij wist te streven in geografische accuraatheid door het gebruik van literaire en verbale bronnen om zijn kaarten van Noord-Amerika samen te stellen.¹⁷⁷ De kaart van De L’Isle bracht dus een nieuwe impuls voor de verdere cartografie van Noord-Amerika. Op zijn kaart uit 1700 zien we enkele interessante veranderingen ten opzichte van alle eerdere kaarten die besproken zijn. Zo geeft De L’Isle dezelfde kleur aan alle gebieden die tot dezelfde Europese mogendheid behoren, zo zijn de Engelse gebieden groen en de Franse blauw. Hierdoor werd er meer nadruk gelegd op soevereiniteit, die door de zeventiende eeuw heen in toenemende mate merkbaar was in de cartografie.¹⁷⁸

De Franse claim op *Floride Francoise* was niet meer, want het gebied werd hier weergegeven als Carolina en werd groen gekleurd. In het noorden van Canada is ook duidelijk te zien dat de Engelsen zich daar hebben gevestigd, iets dat niet voorkomt op eerdere Franse kaarten. Verder zijn enkele interessante veranderingen te zien met betrekking tot Nieuw-Engeland, zo wordt de Engelse nomenclatuur gebruikt voor gebieden als Maryland en Pennsylvania, maar we zien ook dat *Nouv. Angleterre* relatief groot wordt geschreven vergeleken met de andere namen in het gebied.¹⁷⁹ Het werd niet zo gekleineerd zoals Sanson en andere cartografen dat deden. Het werd wel nog altijd kleiner geschreven dan Franse namen als *Canada ou Nouvelle France* en *Pays de Illinois*, die groot op de kaart prijken. Wat wel opvalt is dat de kleur die voor de Engelsen en de Nederlanders, respectievelijk groen en oranje, is gebruikt veel minder fel is vergeleken met die van de Spaanse en Franse kleuren. Deze werden over het algemeen later door een illuminator toegevoegd, maar deze kreeg instructies van de cartograaf met betrekking tot de kleuren die hij moest gebruiken voor ieder land.¹⁸⁰ Door de minder fel gekleurde lijnen van de Nederlandse en Engelse gebieden springen ze bij het bekijken van de kaart minder snel in het oog dan de Franse gebieden in het noorden en de Spaanse gebieden in het westen en het zuiden van de kaart.¹⁸¹

¹⁷⁶ Guillaume De L’Isle, *L’Amerique septentrionale dressee sur les observations de mrs. de l’Academie Royale des Sciences* (Parijs 1700), afbeelding 10.

¹⁷⁷ Burden, *The mapping of North-America*, II: 345-346.

¹⁷⁸ James Akerman, ‘The structuring of political territory in early printed maps’, *Imago Mundi* 47 (1995), 138-154, alhier 141.

¹⁷⁹ Zie gebied rond *Nouv. Angleterre* op afbeelding 10.

¹⁸⁰ Akerman, ‘The structuring of political territory’, 144.

¹⁸¹ Zie afbeelding 10.

Bij de kaarten van Coronelli was het ook al enigszins te zien, maar op de kaart van De L'Isle is het overduidelijk dat Frankrijk het Amerikaanse binnenland heeft ontdekt. De Franse cartografen zijn namelijk degene die het voor het eerst in kaart hebben gebracht en het op kaarten claimen. De L'Isle maakt hierbij dankbaar gebruik van zijn contacten in de *Académie* waardoor hij de meeste recente ontdekkingen en veranderingen in Amerika vrijwel direct te horen kreeg en deze kon toepassen op zijn kaarten. Zijn kaart was daarom ook, meer dan die van iedere Franse cartograaf die voor hem kwam, gebaseerd op recente gegevens en bij de publicatie niet of nauwelijks verouderd, waar kaarten van Sanson vrijwel altijd verouderde data bevatte.¹⁸²

De Cariben in de Franse cartografie

Met De L'Isle is voor de Franse cartografie van Noord-Amerika dus een nieuw hoogtepunt bereikt, omdat hij kaarten maakte die zo recent en accuraat waren, maar zoals alle kaarten waren ook die van hem niet helemaal vrij van politieke voorkeur. Als we kijken naar de Caribische eilanden zien we dat daar vrij weinig mogelijkheid is de politieke voorkeur duidelijk weer te geven. De meeste eilanden zijn te klein om heel gedetailleerd weer te geven op een kaart van de gehele eilanden groep, zoals te zien op een kaart van Sanson uit 1656 genaamd *Les Isles Antilles entre lesquelles sont les Lucayes et les Caribes* (afbeelding 11).¹⁸³ De enige eilanden die hier in meer details zijn uitgewerkt zijn de grote eilanden, zoals *Hispaniola* en *Cuba*. Sanson heeft hier, net als op zijn andere kaarten, de geografie zo correct mogelijk weergegeven. Omdat het hier vooral gaat om verschillende Franse eilanden die klein zijn, zoals Martinique, Guadeloupe en St. Christopher, was het voor Sanson moeilijk om de geografie in het voordeel van Frankrijk te vervormen, waardoor er nauwelijks geografische fouten inzitten of bewust verlegde grenzen.

Apart is ook dat op de kaart van Sanson nauwelijks valt te onderscheiden welke eilanden onder Frans gezag vielen en welke eilanden bij een andere Europese macht hoorden, dit in tegenstelling tot de Amerikaanse koloniën waar meestal wel duidelijk was bij wie het hoorde door de namen die de gebieden hadden, de namen van de nederzettingen en duidelijke grenzen. Dit heeft hoogst waarschijnlijk te maken met de grote rol van zeerovers, die belangrijk waren voor de vestiging van de Franse kolonisten

¹⁸² Tooley, *The French mapping of the Americas*, 4.

¹⁸³ Nicolas Sanson, *Les Isles Antilles entre lesquelles sont les Lucayes et les Caribes* (Parijs 1656), afbeelding 11.

in de Cariben.¹⁸⁴ De Franse wetgeving was hier moeilijk te handhaven tijdens het grootste gedeelte van de zeventiende eeuw waardoor de mercantilistische maatregelen van Colbert niet te handhaven waren. Zo zouden de Franse kolonisten in de Cariben eigenlijk alleen mogen handelen met andere Fransen, waardoor producten als suiker bijvoorbeeld naar Noord-Amerika konden worden verscheept in ruil voor goederen uit de Nieuw-Frankrijk.¹⁸⁵ Veel Franse kolonisten hielden zich hier echter niet aan en handelden bijvoorbeeld met Nederlanders, maar omdat deze maatregelen niet gehandhaafd werden kon dit ongestraft doorgaan.¹⁸⁶ Pas tegen het einde van de zeventiende werden het voor de Franse overheid makkelijker om ook in de Franse gebieden in de Cariben daadkrachtige overheidsinstellingen op te richten en piraterij aan te pakken.¹⁸⁷

Sanson maakte ook de onderverdeling tussen de *Barlo Vento* en de *Sotta Vento* eilanden, hiermee werden alle kleine eilanden ten oosten van Puerto Rico tot aan de Curaçao, Aruba en Bonaire bedoeld. Op de kaart hadden al deze eilanden ook dezelfde kleur, maar of dit een poging van Sanson is geweest om hier alle eilanden te claimen is niet helemaal duidelijk, want Sanson had de tendens om veel regionale onderverdelingen te maken die niet altijd gebaseerd waren op politieke actualiteiten.¹⁸⁸ Bij een aantal eilanden zijn ook twee namen te vinden een in het Frans en een in het Spaans. Dit is fascinerend, aangezien het niet alleen gebeurt bij eilanden die in die tijd Frans waren, zoals Martinique, maar ook bij eilanden die niet of nooit Frans zijn geweest zoals Sombrero en Barbados. Dit laatste eiland hoorde in die tijd bij Engeland, dus duidelijk is wel dat waar Sanson kon de Engelse invloed probeerde te ontzien, ook in de Cariben.

Er zijn gedetailleerde kaarten van deze eilanden te vinden, maar dan gaat het om kaarten van individuele eilanden, zoals de kaarten van Sanson van Guadeloupe en Martinique uit 1658. Op deze laatste kaart maakt hij duidelijk onderscheid tussen het Franse gebied en het gebied waar de oorspronkelijke bewoners leefden. De dreiging van de Engelsen, die het gebied ook meerdere keren in handen hebben gehad in de zestiende

¹⁸⁴ Geoffrey Symcox, 'The battle of the Atlantic, 1500-1700', in: Fredi Chiappelli (red.), *The first images of America: The impact of the New World on the Old*, 2 dln (Berkeley, 1976), I: 265-277, alhier 274-275.

¹⁸⁵ Carrie Gibson, *Empire's crossroads: A history of the Caribbean from Columbus to the present day* (Londen, 2014), 72.

¹⁸⁶ Philip Boucher, *France and the American Tropics to 1700: Tropics of discontent?* (Baltimore, 2008), 83 en 88.

¹⁸⁷ Boucher, *France and the American Tropics*, 252-254; Gibson, *Empire's crossroads*, 81.

¹⁸⁸ Akerman, 'The structuring of political territory', 141; Zie afbeelding 11.

en zeventiende eeuw is weggestopt aan de zuidoost kant van het eiland met twee kleine verwijzingen naar *des Anglois*. Op zijn kaart van Guadeloupe staat bij het oostelijke eiland geschreven '*fort peu habité des Francois*', hier geeft Sanson dus aan dat dit deel nauwelijks werd bewoond door de Fransen en het westelijke deel van het eiland wel. Daar zien we ook drie nederzettingen aangeduid. Een ervan is een militaire nederzetting genaamd *Fort Royal* en de andere zijn twee nederzettingen een van Dominicanen en de andere heet *Sainte Marie*, waar ook de ambtswoning van de gouverneur was (afbeelding 12).¹⁸⁹

Een andere bijzondere kaart van Sanson van het eiland St. Christopher, genaamd *Carte d'isle Saint Christophle*, is uit 1650 en laat een driedeling zien op het eiland tussen de Engelsen en de Fransen. Sanson geeft hier bij de westelijke Franse nederzetting aan het dat het gaat om ongeveer zesduizend inwoners, terwijl de Engelsen volgens Sanson bijna het dubbele bezaten, namelijk tienduizend (afbeelding 13).¹⁹⁰ Bij het oostelijke deel van de Fransen staat verder niks geschreven met betrekking tot inwoneraantallen. Sanson beeldt wel zeven nederzettingen af in de Franse gebieden, en maar twee in het Engelse. Waarom Sanson dit doet is niet helemaal duidelijk. Het kan zijn door gebrek aan informatie over de nederzettingen in het Engelse deel, iets dat toevallig de Franse gebieden in een gunstiger daglicht zou zetten en dat Sanson daarom de inwoneraantallen noemde om het verschil te benadrukken. Maar het kan ook een bewuste poging zijn om zo weinig mogelijk te laten zien van de Engelse koloniale inspanning, zodat ze in het niet zouden vallen bij die van de Franse. Dit laatste lijkt echter het minst logisch, aangezien Sanson wel een groter inwoneraantal noemt bij de Engelse nederzetting. Opmerkelijk is wel dat het bij *Saint Christophle* gaat om een eiland waar er duidelijke afspraken gemaakt zijn tussen de Fransen en de Engelsen over de verdeling van het land.¹⁹¹

Pas aan het einde van de zeventiende eeuw kwam er op Franse kaarten verandering in de manier waarop eilanden van de Cariben werden benoemd. De eerste die dit deed was Pierre Duval, in zijn eerdergenoemde kaart *L'Amerique suivant les dernieres relations* uit 1679, waarin hij heel het eiland, dat voorheen op kaarten van Sanson *Hispaniola* heette, nu *S. Domingue* noemt, de benaming voor het Franse deel van

¹⁸⁹ Nicolas Sanson, *Isle de la Guadeloupe* (Parijs 1658), zie in het zuidelijke deel van *Guadeloupe* afbeelding 12.

¹⁹⁰ Nicolas Sanson, *Carte d'Isle Saint Christophle* (Parijs 1650), zie de inwoneraantallen bij de benamingen van de delen van *Saint Christophle* op afbeelding 13.

¹⁹¹ Vincent Hubbard, *A history of St. Kitts: The sweet trade* (Londen, 2002), 10.

het eiland. Duval laat de aanpak van Sanson om ook andere namen van eilanden te noemen helemaal weg en gebruikt alleen Franse nomenclatuur voor de Caribische eilanden (afbeelding 7).¹⁹² Op de kaart zijn twee kaarten van Noord-Amerika waar de Cariben op voorkomen heeft hebben Coronelli en Nolin aangegeven welke eilanden Frans, Engels of Nederlands waren. Dit doen ze in zowel hun *America Settentrionale* van 1688 als hun *L’Amerique Septentrionale* uit 1689 bij de Franse eilanden door er een ‘F.’ achter te zetten. In deze laatste kaart worden vrijwel alle eilanden voorzien van een letter om het eigendom aan te geven: een ‘A.’ stond voor Engels, ‘H.’ voor Nederland en ‘C.’ om aan te geven dat het eiland werd bewoond door de oorspronkelijke bewoners en het dus niet gekoloniseerd gebied was (afbeelding 11).¹⁹³

Guillaume De L’Isle gebruikte in zijn *L’Amerique Septentrionale* kleuren in plaats van letters om het eigendom aan te geven, terwijl in andere kaarten kleur meestal werd gebruikt om onderscheid te maken tussen de grenzen van gebieden of om geografische eenheden aan te geven.¹⁹⁴ Verschil in kleur had in de cartografie van Noord-Amerika geen directe relatie tot verschil in eigendom tot De L’Isle het in zijn kaart uit 1700 integreerde. Hier zien we dus dat er de behoefte was om duidelijk op kaarten aan te geven welk gebied bij welk land hoorde.¹⁹⁵ Normaal werd dit gedaan met behulp van grenzen, die in de zeventiende eeuw steeds vaker op kaarten verschenen, maar in het geval van de eilanden in Cariben was dit niet op te lossen door het gebruik van grenslijnen. Vandaar dat Coronelli en De L’Isle beiden op een andere manier probeerden om de soevereiniteit aan te geven in de Cariben.

Conclusie

Als we kijken naar de ontwikkeling van de Franse cartografie van Noord-Amerika in de zeventiende eeuw zien we dat deze dus begint bij de publicaties van Champlain, die waren bedoeld om de koloniën in Canada te steunen en potentiële kolonisten te overtuigen de oversteeek te maken. De rest van de cartografie in de eerste helft van de zeventiende eeuw wordt gekenmerkt door onoriginaliteit. Zij het door het bewerken van kaarten van Champlain om ze beter verkoopbaar te maken of door het herdrukken van Nederlandse kaarten. Dit lijkt pas te eindigen als Nicolas Sanson vanaf 1650

¹⁹² Zie Caribische eilanden op afbeelding 7.

¹⁹³ Zie Caribische eilanden op afbeelding 11.

¹⁹⁴ Vergelijk bijvoorbeeld het Caribische gebied op afbeelding 2 van Sanson met het Caribische gebied op afbeelding 11 van De L’Isle.

¹⁹⁵ Akerman, ‘The structuring of political territory’, 141.

verschillende kaarten van Noord-Amerika maakt en deze zich kunnen meten de andere kaarten die de Franse markt vanuit het buitenland binnendrongen. Deze kaarten leefden voort en werden, alhoewel nominaal, verbeterd door zijn navolgers, zoals Guillaume Sanson en Jaillot, terwijl deze laatste juist in Europa wel nieuwe kaarten maakte die niet direct gebaseerd werden op Sanson.

We zien dat Sanson, sterker nog dan zijn voorgangers, gebied voor de Franse kroon claimde. Dit heeft te maken met het idee dat grootsheid, of grandeur, in kaart gebracht moest worden.¹⁹⁶ Lodewijk XIV moest namelijk laten zien dat hij een capabel leider was vanaf zijn troonsbestijging in 1654 en vooral na de Fronde had Lodewijk veel te bewijzen om de Franse adellieden dat hij een waardig koning was. Dit deed Lodewijk bijvoorbeeld door de uitbreiding van de koloniale gebieden zonder dit ten koste te laten gaan van de vooraanstaande positie van Frankrijk in Europa.¹⁹⁷ Dit is met name te zien vanaf 1656 waar hij *Floride Francoise* begon af te beelden op kaarten, terwijl hier al bijna een eeuw geen Franse nederzettingen waren geweest. Op zijn *Amerique septentrionale* van 1650 zien we wel al dat Sanson de Engelse koloniën als minderwaardig afbeeldde vergeleken met die van Frankrijk. Deze kaarten werden dus ook als politiek middel gebruikt. We zien echter dat in de Cariben hier minder gebruik van werd gemaakt. Op vrijwel alle kaarten van Sanson drukte hij geen sterke Franse claims door of werden andere koloniën beperkt weergegeven vergeleken met de Franse koloniën. Als we kijken naar het eiland St. Christopher zien we dat Sanson hier een heel eerlijk beeld gaf van de situatie, inclusief inwoneraantallen waarin de Engelsen meer inwoners hadden dan de Fransen. Sanson probeerde zo veel mogelijk gebiedswinst te behalen voor de Fransen op plekken waar er geen duidelijke afspraken waren met betrekking tot grenzen, maar waar de grenzen wel duidelijk waren of als het niet mogelijk was dit te doen dan gaf Sanson zo oprecht mogelijk de realiteit weer.

De cartografen na Sanson baseerden zich grotendeels op zijn kaarten en zijn manier van werk met betrekking tot het claimen van gebied. Claims zoals *Floride Francoise* en de kleinering van de Engelse koloniën blijven ook nog te zien in het werk van Duval, Guillaume Sanson en Jaillot. Er blijven ook nog resten te zien in Coronelli, maar daar zien we wel dat er al verandering aankomt. Coronelli verzwakte namelijk de link met *Floride Francoise*, door in ieder geval op de kaart aan te geven dat het gebied

¹⁹⁶ Kagan en Schmidt, 'Maps and the early modern state', 671-672.

¹⁹⁷ Belmessous, 'Assimilation and racialism', 327.

vroeger zo heette, en hij probeerde duidelijkheid te scheppen in de Cariben door aan te geven welke eilanden onderdeel waren van het Franse, Nederlandse of Engelse koloniën. De L'Isle zette dit door en liet zelfs de claim op *Floride Francoise* helemaal weg. Er is dus een verschuiving te zien richting een accuratere cartografie aan het einde van de zeventiende eeuw, dus niet alleen werd op een andere manier de informatie verzameld om kaarten te maken van Noord-Amerika, maar er werden ook minder onjuiste gegevens afgebeeld. De cartografische representatie van Noord-Amerika begon dus steeds meer op de werkelijke situatie te lijken, terwijl soevereiniteit in het laatste decennium van de zeventiende eeuw veel duidelijker werd benadrukt.

Hoofdstuk 3

De Franse cartografie van Noord-Amerika in een bredere context

We hebben nu de Franse cartografie van Noord-Amerika in isolement behandeld, maar zoals in hoofdstuk 1 al kort aangestipt is de gehele Franse cartografie vanaf de zestiende eeuw nauw verbonden aan die van de Republiek door de komst van verschillende cartografen en graveerders na de Spaanse Furie in Antwerpen. Waar de Franse cartografie later in de zeventiende eeuw pas tot bloei kwam was de Nederlandse cartografische traditie al aan het eind van de zestiende en begin van de zeventiende eeuw heel sterk.¹⁹⁸ En alhoewel beide tradities beïnvloedt zijn door de koperdruk technieken die de Antwerpse cartografen met zich meenamen zijn er duidelijke verschillen tussen de Franse en de Nederlandse cartografie.¹⁹⁹ Om dit te illustreren zal er in dit hoofdstuk kort in worden gegaan op de Nederlandse cartografie van Noord-Amerika en zal er aandacht worden besteed aan de verschillen tussen de Nederlandse en de Franse tradities met betrekking tot de manier waarop ze Noord-Amerika afbeelden. Daarbij zal ook gekeken worden naar de verschillen tussen de algemene tendensen van een breder corpus aan cartografisch materiaal, maar er zullen ook vergelijkingen worden gemaakt tussen individuele Franse en Nederlandse kaarten.

Nomenclatuur in de Nederlandse en Franse cartografie

Een van de velen facetten waarmee de Nederlandse cartografen hun kaarten politieke kleur gaven, was door het gebruik van Nederlandse nomenclatuur voor nederzettingen in Noord-Amerika. Aan het begin van de zeventiende eeuw zorgden de Nederlandse cartografen ervoor dat zij zo snel mogelijk een kaart van Nieuw-Nederland paraat hadden waarop gebieden Nederlandse namen hadden. Hierdoor konden zij zich weerbaar maken tegen pogingen van de Engelsen om hun gebied in Noord-Amerika te vergroten.²⁰⁰ Nieuw-Engeland was vergeleken met de andere Europese koloniën zeer dicht bevolkt waardoor Engelse kolonisten zich ook gingen vestigen in de Nederlandse gebieden. De Nederlanders gebruikten echter hun kaarten, waar de grenzen van het Nederlandse gebied op werden aangegeven en de nederzettingen Nederlandse namen

¹⁹⁸ Koeman, Schilder, van Egmond en van der Krogt, 'Commercial cartography and map production', 1374.

¹⁹⁹ Hofmann, 'Publishing and the map trade', 1575.

²⁰⁰ Benjamin Schmidt, 'Mapping an empire: Cartographic and colonial rivalry in seventeenth-century Dutch and English North America', *The William and Mary Quarterly* 54:3 (1997), 549-578, alhier 551.

hadden, om aan te geven dat de Engelse kolonisten zich onterecht op Nederlandse grond hadden gevestigd.²⁰¹

Het belangrijkste aspect, met betrekking tot de verdediging van de Nederlandse claims, was dat de Nederlanders konden bewijzen dat zij de eersten waren die het gebied hadden ontdekt. Aangezien er geen oudere gezaghebbende teksten waren, zoals in Europa, was cartografisch en mondeling bewijs van de ontdekking genoeg.²⁰² De inheemse volkeren werden hier volledig buitenspel gelaten en hun geschreven en verbale bewijslasten werden onvoldoende geacht, zelfs als zij Europese claims konden ondersteunen.²⁰³ Door de sterke cartografische traditie in de Republiek kregen de Nederlandse claims in Noord-Amerika over het algemeen snel voorrang ten opzichte van die van Engeland.

Als we dit vergelijken met de Franse cartografie zien we vooral aan het begin van de zeventiende eeuw veel gelijkenissen. De kaarten van Samuel de Champlain laten zien dat de Fransen niet alleen voor hun eigen nederzettingen en gebieden eigen namen gebruikten, maar ook voor de gebieden die bij Engeland en de Republiek hoorden.²⁰⁴ Zo werd het huidige Long Island, dat toen bij Nieuw Nederland hoorde en *Lange Eylandt* heette, door Champlain *Isle L'Ascension* genoemd en waren er in het gebied Nieuw Engeland plaatsen als *Baye Blanche*, *Beauport* en *Port S. Louis*, dat met zijn naam verwijst naar de Franse koning Lodewijk IX (afbeelding 1).²⁰⁵

Een bijzondere variant hierop is het eerder genoemde *Floride Francoise*. Het gebied hoorde in 1656, bij het verschijnen van de eerste kaart die het claimde door Sanson, bij het Spaanse Florida, maar werd destijds wel al bewoond door Engelse kolonisten. Het zou vanaf 1663 officieel bij Engeland horen en werd het Carolina genoemd, naar de Engelse koning Karel I.²⁰⁶ Door Nicolas Sanson werd het vanaf 1656 echter *Floride Francoise* genoemd en vrijwel alle andere Franse cartografen volgden zijn voorbeeld. In de Nederlandse cartografie kwam *Floride Francoise* aan het eind van de zeventiende eeuw ook voor. Dit kwam door de samenwerking tussen de Nederlandse cartograaf Pierre Mortier en de Franse cartograaf Alexis-Hubert Jaillot waardoor ook in

²⁰¹ Schmidt, 'Mapping an empire', 550.

²⁰² Jaap Jacobs, 'Early Dutch Explorations in North America', *Journal of Early American History* 3 (2013), 59-81, alhier 73.

²⁰³ Jacobs, 'Early Dutch Explorations', 73.

²⁰⁴ Martin, 'Cartography as an expression of empire', 65-66.

²⁰⁵ Zie kustlijn in het zuiden op afbeelding 1.

²⁰⁶ Yale Law School, 'Charter of Carolina - March 24, 1663' <http://avalon.law.yale.edu/17th_century/nc01.asp> [geraadpleegd 22-06-2019].

Nederland versies van Franse kaarten circuleerden.²⁰⁷ Op de meeste kaarten werd echter de verwijzing naar *Floride Francoise* niet veranderd in Carolina, de kaarten werden nauwelijks aangepast. Waarschijnlijk omdat de manier waarop de Engelse gebieden werden afbeeld goed paste in het beeld dat de Nederlanders wilden verspreiden. De kaart *L’Amerique septentrionale & Meridionale* uit 1695 van Gerard Valk, gebaseerd op Jaillot’s kaart van 1674, doet vermoeden dat de laatste mogelijkheid het plausibelst is aangezien hij wel een verandering aanbrengt bij *Floride Francoise*, hij veranderde de naam namelijk in *Floroi de Francois* en gaf de recent geworven koloniën van Engeland niet weer (afbeelding 14).²⁰⁸

Kortom zowel de Nederlandse als de Franse cartografen gebruikten nomenclatuur vrijwel op dezelfde manier. De Fransen lijken iets offensiever ingesteld, aangezien Sanson gebieden buiten de eigen koloniën Franse claimde en ze een Franse naam gaf. Dit werd door de Franse cartografen na hem overgenomen. De Nederlandse cartografen beperkten zich iets meer tot de eigen gebieden en probeerden nomenclatuur te gebruiken om zich te verweren tegen Engelse inbreuken. Net als de Fransen gebruikten de Nederlanders nomenclatuur om te laten lijken alsof ze een groter gebied hadden, maar dit toponymisch offensief was vooral gericht tegen Nieuw Engeland, waar aan de kust Nederlandse namen werden gebruikt of in zijn geheel benamingen werden vermeden. Als de Nederlanders aan het einde van de zeventiende eeuw Franse kaarten gaan gebruiken nemen ze grotendeels ook de nomenclatuur van de Fransen over, dat heeft te maken met het feit dat deze meestal ook in hun voordeel was aangezien de Fransen ook de Engelse aanwezigheid in Noord-Amerika op kaarten probeerden te vermijden en de Nederlandse benamingen in het Frans werden behouden.

Afbeeldingen en cartouches op Nederlandse en Franse kaarten

In het boek *Capitalism and cartography in the Dutch Golden Age* van Elizabeth Sutton wordt ook specifiek naar enkele kaarten van Noord-Amerika gekeken. Hier wordt echter niet gekeken naar de geografie, maar naar de inzet van een afbeelding van Nieuw Amsterdam in de kaart *Novi Belgii* van Claes Jansz. Visscher. Deze prent was volgens Sutton bedoeld ter promotie van de nederzetting waardoor er meer kolonisten zich in

²⁰⁷ Burden, *The mapping of North-America*, II: 404-405.

²⁰⁸ Gerard Valk, *L’Amerique septentrionale & Meridionale* (Amsterdam 1695), zie *Floroi de Francois* op afbeelding 14.

Nieuw Nederland zouden moeten vestigen.²⁰⁹ Visscher probeerde dit namelijk op verschillende manieren te bereiken, waaronder het maken van parallellen tussen Amsterdam en Nieuw Amsterdam. Hierdoor lijkt het alsof de kolonie geciviliseerder is en het een behaaglijk gevoel van een ver weg thuis schept.²¹⁰ De Nieuwe Wereld moest voor de kolonisten een veilig imago krijgen en kansen bieden. De gelijkenis met Amsterdam en de afgebeelde schepen staan symbool voor de mogelijkheid tot lucratieve handel en het land dat tot aan de horizon strekt laat de mogelijkheid tot akkerbouw zien.²¹¹

Volgens Sutton is de prent van Visscher echter voor meer bedoeld dan alleen het aantrekken van kolonisten, want het diende ook als promotiemateriaal voor de WIC en de Amsterdamse kooplieden die onderdeel waren van de Compagnie. De WIC was namelijk verantwoordelijk voor de Nieuw-Amsterdam en investeerde ook in de opbouw van de nederzetting.²¹² Dit betekende dat de instituten die de westerse beschaafdheid representeerden, zoals de kerk en het huis van de Gouverneur, te danken waren aan de WIC.²¹³ Deze prent kon destijds dus ook worden geïnterpreteerd als het succesverhaal van de WIC, die in Amerika een westerse nederzetting had gesticht die zich in een snel tempo ontwikkelde. Sutton laat zo zien dat een kaart niet alleen politiek gekleurd kan zijn door zijn cartografische weergave, maar ook door de prenten en cartouches aan de randen.

Visscher is lang niet de enige Nederlandse cartograaf die gebruik maakte van rijk versierde afbeeldingen en cartouches in zijn kaarten, dit was een element dat zeer sterk aanwezig was in de Nederlandse cartografische traditie.²¹⁴ De eerdergenoemde kaart van Gerard Valk bevat twee afbeeldingen van Nederlandse handelaren in de Nieuwe Wereld en hoe ze onderhandelen met leiders van de inheemse stammen (afbeelding 14).²¹⁵ Sommige kaarten hadden echter enkele kleinere afbeeldingen, zoals in de kaart van Justus Danckerts *Recentissima novi orbis sive Americae septentrionalis et meridionalis* uit 1675 en Nicolaas Visscher II's *Insulae Americanae in oceano* uit 1680 (afbeelding 15

²⁰⁹ Elizabeth Sutton, *Capitalism and cartography in the Dutch Golden Age* (Chicago, 2015), 104.

²¹⁰ Sutton, *Capitalism and cartography*, 103.

²¹¹ Sutton, *Capitalism and cartography*, 109.

²¹² Ibidem, 106.

²¹³ Ibidem, 112.

²¹⁴ Schmidt, 'On the impulse of mapping', 1040.

²¹⁵ Zie de afbeeldingen rechts en links onder op afbeelding 14.

en 16).²¹⁶ Beide bevatten kleinere afbeeldingen rondom hun titels en, bij de kaart van Visscher, rondom de schaal. Bij de kaart van Danckerts krijgen we een inzicht in het leven van de inheemse volkeren en het geeft ook aan waar de potentiële kolonist van kan leven of waardoor de WIC winsten kan behalen waardoor potentiële investeerders werden geworven.²¹⁷ Er staan bijvoorbeeld enkele dieren op, wat lijkt te impliceren dat jacht een goede bron van inkomsten kan zijn, en er zijn verschillende gouden staven te zien, die symbool staan voor de aanwezigheid van goud in de Nieuwe Wereld. Vrijwel alle illustraties op deze kaart dragen dus bij aan het narratief dat de Danckerts wil vertellen en ze staan niet los van de weergegeven geografie.

Als we daarbij kijken naar de Franse cartografische traditie zien we dat er nauwelijks afbeeldingen op kaarten voorkomen. Zoals eerder al aangehaald maakte Champlain er uitbundig gebruik van op zijn kaarten uit 1612 en 1632 om potentiële kolonisten aan te trekken en het succes van de Franse kolonie te laten zien, net als de Nederlandse cartografen dat met hun kaarten deden (afbeelding 1).²¹⁸ Over het algemeen zien we echter dat afbeeldingen niet of nauwelijks voorkomen op andere Franse kaarten. Sanson en Duval maakten er geen gebruik van en versierden alleen de titel met een cartouche. De enige uitzondering was Duvals kaart uit 1697, *L’Amerique suivante*, waarin enkele boten werden afgebeeld om de tochten van enkele ontdekkingsreizigers te representeren (afbeelding 7).²¹⁹

Alhoewel zowel de Nederlandse als de Franse cartografie gebruik maakten van cartouches waren er over het algemeen wel duidelijke verschillen te zien. De Fransen maakten gebruik van versierde randen waarin enkele allegorische verwijzingen in te vinden waren, maar die niet direct invloed hadden op de representatie van de afgebeelde geografie.²²⁰ Er werd meestal ook verwezen naar Romeinse goden, engelen en dieren, zoals honden en paarden. De uitgebreide afbeeldingen en cartouches waren juist wél een kenmerk van de Nederlandse cartografie. Ze werden namelijk als verlengde

²¹⁶ Justus Danckerts, *Novissima Americae Tabula* (Amsterdam 1675), van deze kaart is online geen afbeelding beschikbaar, maar vrijwel vergelijkbaar met: Justus Danckerts, *Recentissimo novi orbis Americae septentrionalis et meridionalis* (Amsterdam 1696), afbeelding 15; Nicolaas Visscher II, *Insulae Americanae in oceano septentrionali* (Amsterdam 1680), afbeelding 16.

²¹⁷ Zie de cartouche van afbeelding 15.

²¹⁸ Vgl. afbeelding 1. Sutton, *Capitalism and cartography*, 109.

²¹⁹ Zie schepen op afbeelding 7.

²²⁰ Vgl. afbeelding 2 tot en met 7.

van de geografie op een kaart gebruikt om het narratief dat de cartograaf wilde vertellen kracht bij te zetten.²²¹

De methodes van Franse en Nederlandse cartografen

De Nederlandse cartografen waren in de eerste helft van de zeventiende eeuw de eersten die daadwerkelijke metingen gebruikten om kaarten samen te stellen. Deze techniek werd over het algemeen gebruikt om land zo accuraat mogelijk op een kaart te beschrijven.²²² De noodzaak hiervoor was de grootschalige ontginning van land waardoor er veel meer grondeigenaren in de Republiek waren. Om een overzicht te maken om te zien hoeveel land ze precies hadden, moest er gemeten worden en werden er kadasterkaarten gemaakt op basis van deze gegevens.²²³ Deze manier van kaarten maken kwam echter ook in de koloniën voor in de vorm van leggerkaarten, die voornamelijk werden gebruikt om gebieden in kaart te brengen en om bij te houden hoeveel belastingen de boeren moesten betalen om gebruik te maken van de akkers. De metingen werden daarom altijd gemaakt op Nederlandse grond en over het algemeen ook van land dat verbouwd kon worden. De leggerkaarten werden echter ook in Nieuw Nederland gebruikt en er waren zelfs uitgaven van deze kaarten door de uitgevers Joan Blaeu en Joannes Janssonius.²²⁴ Dit betekent ook dat zij gebruik konden maken van de metingen op de kaarten om zelf hun kaarten nauwkeuriger te maken.

De Nederlandse kaarten waren dus, met betrekking tot de eigen gebieden, veelal gebaseerd op eigen metingen en daarom nauwkeuriger dan de kaarten uit andere landen, zoals Frankrijk. Dáár werd nog geen gebruik gemaakt van directe metingen om kaarten te maken tijdens het grootste gedeelte van de zeventiende eeuw. Vrijwel alle kaarten werden namelijk gemaakt op basis van oudere kaarten, oudere gezaghebbende bronnen en reisverhalen. Dit was veel goedkoper en minder tijdrovend dan het samenstellen van kaarten door metingen, maar het was ook minder nauwkeurig.²²⁵ De eergenoemde *Académie des Sciences* werd onder andere opgericht om hier verandering in te brengen, maar het zou pas tot het eind van de zeventiende eeuw duren voordat directe metingen werden toegepast in de Franse cartografie. Noord-Amerika werd door Guillaume De L'Isle in 1700 pas voor de eerste keer door middel van metingen

²²¹ Zie bijvoorbeeld afbeelding 12 en 13.

²²² Josef Konvitz, *Cartography in France*, 2.

²²³ Zandvliet, 'Mapping the Dutch world overseas', 1456-1457.

²²⁴ Zandvliet, 'Mapping the Dutch world overseas', 1457.

²²⁵ Konvitz, *Cartography in France*, 2.

weergegeven op een Franse kaart, maar tevoren was het verschil tussen de Nederlandse en de Franse kaarten van Noord-Amerika op het gebied van metingen vooral te vinden in Nieuw-Nederland, waar de Nederlandse cartografen, door de eerder aangehaalde leggerkaarten, veel nauwkeurigere data van hadden.

De reden dat directe metingen in Frankrijk pas later werden gebruikt, kwam door het ontbreken van de noodzaak tot het maken van kaarten op basis van eigen veldonderzoek zoals in de Republiek. In Frankrijk was de meeste grond in het bezit van de adel en waren er nauwelijks kleine boeren die eigen grond hadden. Dit grondbezit stond meestal vastgelegd in tal van officiële documenten waarin het eigendom duidelijk werd onderschreven. Onder andere Catherine de' Medici wilde al een complete kaart van Frankrijk hebben, maar om heel Frankrijk zo nauwkeurig als gewenst in kaart te brengen bleek destijds niet mogelijk.²²⁶ Dit zou pas voor de eerste keer gebeuren tijdens het bewind van Lodewijk XIV. Dat de Franse kaarten van Noord-Amerika, vergeleken met de Nederlandse, op minder nauwkeurige informatie en een oudere werkwijze waren gebaseerd betekende niet dat de Franse kaarten van vóór 1666 minder goed waren dan die van de Nederlandse concurrenten. De Nederlandse kaarten waren namelijk alleen voor de Nederlandse gebieden in Noord-Amerika gebaseerd op veldonderzoek, terwijl de andere gebieden, zoals Nieuw Frankrijk, Virginia en Nieuw Engeland gebaseerd werden op bronnenmateriaal, dus niet anders dan het werk van de Franse cartografen.²²⁷

Sansons *Amerique septentrionale* uit 1650 was de eerste Franse kaart die zich kon meten met de Nederlandse concurrentie. Hij was namelijk de eerste Franse cartograaf die de geografie van heel Noord-Amerika in beeld kon brengen door het gebruik van bronnen zoals de *Relations des Jésuites*, verslagen van ontdekkingsreizigers en indien nodig kaarten uit het buitenland.²²⁸ De eerste Franse cartograaf die resultaten van veldonderzoek gebruikte in zijn kaarten van Noord-Amerika was De L'Isle in 1700.²²⁹ Er was dus duidelijk een verschil in hoe snel de cartografische tradities van beide landen zich de nieuwe techniek eigen maakten.

²²⁶ Monique Pelletier, 'National and regional mapping in France to about 1650', in: David Woodward (red.), *The History of Cartography vol. 3*, 2 dln (Chicago, 2007), II: 1480-1503, alhier 1485.

²²⁷ Zandvliet, 'Mapping the Dutch world overseas', 1456-1457.

²²⁸ Burden, *The mapping of North-America*, I: 375-377; Buisseret, *Mapping the French empire*, 14-15.

²²⁹ Tooley, *The French mapping of the Americas*, 4.

Doeleneinden voor het gebruik van de Franse en Nederlandse cartografie

De Nederlandse en de Franse cartografie verschilden dus duidelijk in het gebruik van afbeeldingen en in de methode om geografische informatie te krijgen, maar wat hadden ze precies gemeen? Een van de doelen waarvoor cartografie werd gebruikt, in zowel Frankrijk als de Republiek, is al eerder benoemd, namelijk het verdedigen van de eigen gebieden tegen Engelse indringers. Kaarten golden namelijk als een gezaghebbend document en werden gebruikt om standpunten ten opzichte van grenzen bij te zetten.²³⁰ Grenzen waren echter niet alleen te vinden op kaarten, want er werden ook tekens, zoals pilaren, platen, markeringen of zelfs hopen stenen gebruikt om de heerschappij over een territorium aan te geven. Zowel de Franse als de Nederlandse kolonisten erkenden deze grenzen, maar de Engelsen verwierpen ze en zagen alleen de bouw van permanente verblijven voor de inwoners als teken van eigendom.²³¹ De Engelsen herkenden de symbolische grenzen wel, want ze vervingen of vernielden de tekens van andere Europese landen.²³² Daarom waren kaarten zo belangrijk om de grenzen aan te geven. Cartografie diende namelijk als universele 'taal' als het om landeigendom ging, want iedereen begreep het maakte gebruik van ongeveer dezelfde tekens en overeenstemmingen. Een Fransman begreep een kaart uit de Republiek en vice versa. Ze hoefden het niet eens te zijn over de representatie van bepaalde grenzen, maar kaarten werden wel gebruikt als bewijslast om de claim op een gebied te verdedigen, dus het was een medium dat bijna iedere Europeaan erkende en kon begrijpen.²³³

Een andere toepassing van cartografie als uniforme 'taal' was ter promotie van de patroon, zoals al ter sprake is gekomen in verband met Visscher's *Novi Belgii* uit 1655 en de Amsterdamse kooplieden.²³⁴ Alhoewel Frankrijk en Nederland beide totaal verschillende organisatorische structuren hadden voor hun koloniale streven zijn er toch op dit gebied grote overeenkomsten, want de staat diende als een belangrijke patroon voor kaarten van dit gebied. In Nederland werd de WIC namelijk geleid door de Heren XIX, waar afgevaardigden van de verschillende kamers in plaatsnamen en een plek was ingenomen door een afgevaardigde van de Staten Generaal. Waar de Oranjes in andere kunstvormen grote invloed hadden was dit voor de cartografie minimaal. Ook de

²³⁰ Schmidt, 'Mapping an empire', 550-551.

²³¹ Patricia Seed, 'Taking possession and reading texts: Establishing the authority of overseas empires', *The William and Mary Quarterly* 49:3 (1992), 183-209, alhier 194-195.

²³² Petto, "Notorious abuse", 249-250; Seed, 'Taking possession', 193-194.

²³³ Schmidt, 'Mapping an empire', 550-551.

²³⁴ Sutton, *Capitalism and cartography*, 105-106.

Staten Generaal had geen centraal apparaat voor cartografie, want in tegenstelling tot Frankrijk en andere landen was in Nederland de commerciële cartografie leidend.²³⁵ Dit betekent dat de Staten Generaal en de Oranjes zich niet de eer konden opstrijken, zoals de Franse koning dat deed, voor de accuraatheid van hun kaarten.²³⁶ De individuele cartografen waren daar verantwoordelijk voor en zij kregen geen directe steun van de overheid. De Stadhouders gebruikten dus, niet anders dan andere elites in de Republiek, de inhoud van de kaart om iets over zichzelf te vertellen en hun invloed te laten zien.²³⁷

Kaarten konden dus op twee manieren bijdragen aan promotie in de Republiek. Ze konden dus door een indirect verband bijdragen als de begunstigde bij had gedragen aan de iets dat op de kaart staat afgebeeld, zoals bijvoorbeeld een handelaar die onderdeel was van de WIC kon aanzien ontleen aan de kaart *Novi Belgii* van Visscher. Een andere manier voor de elites om zichzelf te promoten door het gebruik van kaarten was door plaatsen van kaarten in hun huis die een gebied afbeelden waar ze belangen of invloed hadden. In Paleis Noordeinde hingen in 1630 bijvoorbeeld vele kaarten van gebieden uit Amerika, Afrika en Azië die aan zijn gasten, waaronder diplomaten, lieten zien dat stadhouder Frederik Hendrik van Oranje ook op wereldniveau een leidende rol speelde.²³⁸

Dit is enigszins anders als we kijken naar hoe de Franse kaarten werden gebruikt ter promotie. Daar stond cartografie vooral in het teken van de koning, met name na de troonsbestijging van Lodewijk XIV. De Franse koning was de voornaamste patroon van de cartografen en hij had eigen cartografen aangesteld als *géographe du roi*. Vanaf 1666 kon Lodewijk XIV ook aanzien claimen door het oprichten van de *Académie des sciences*, want de ontwikkeling van de Franse cartografie werd hierdoor gestimuleerd.²³⁹ Cartografie diende aan het Franse hof nog een ander doel, dat vergelijkbaar was met wat in Paleis Noordeinde en de woningen van de rijke kooplieden gebeurde, maar dan op een veel grotere schaal. Het 'departement voor de glorie' was opgericht om Lodewijk XIV te verheerlijken en was mede verantwoordelijk voor de verspreiding van het beeld van de Lodewijk als Zonnekoning. Hiervoor werden veel verschillende kunstvormen aangewend, waaronder cartografie.²⁴⁰ Zo werden op de titelpagina van Alexis-Hubert

²³⁵ Kagan en Schmidt, 'Maps and the early modern state', 668.

²³⁶ Petto, *When France was king of cartography*, 5.

²³⁷ Zandvliet, *Mapping for money*, 211-212.

²³⁸ Zandvliet, *Mapping for money*, 211.

²³⁹ Petto, *Mapping and charting*, xv-xvi; Petto, *When France was king of cartography*, 21.

²⁴⁰ Petto, *Mapping and charting*, 31.

Jaillots *Atlas Nouveau* uit 1684 Lodewijk en zijn zoon afgebeeld zittend hun paarden, een toonbeeld van macht. Verder werden er enkele Romeinse goden afgebeeld zoals Hercules, die hier *L'Hercule Francois* werd genoemd en een wereldbol droeg. Frankrijk werd dus onder leiding van Lodewijk XIV en zijn zoon Lodewijk afgebeeld als een wereldmacht die de wereld in zijn macht heeft.²⁴¹

Le Canada ou nouvelle France vergeleken met Belgii novi/Novi Belgii

Tot zover hebben we gekeken naar algemene vergelijkingen tussen de Franse en Nederlandse cartografie, maar het is natuurlijk ook zeer relevant om te kijken naar enkele vergelijkingen tussen kaarten die ongeveer hetzelfde geografische gebied weergeven en ongeveer dezelfde grootte hebben. Een mooie vergelijking valt te maken tussen Sanson's *Le Canada ou nouvelle France* uit 1656 en Joannes Janssonius' *Belgii novi* uit 1651 en enkele van diens afgeleide varianten, namelijk Nicolaas Jansz. Visscher's *Novi Belgii* uit 1655, die er een beeld op Nieuw Amsterdam aan toevoegt, en Justus Danckerts' *Novi Belgii*, oorspronkelijk gepubliceerd in 1673, maar we zullen hier ingaan op de tweede staat uit 1684. Deze versie heeft namelijk net een andere afbeelding dan de eerdere versie. Zo kunnen we van de Nederlandse zijde kijken welke ontwikkeling er gemaakt werd en waar de Franse kaarten concurrentie van hadden.

Belgii novi, en zijn afgeleide varianten, zijn allemaal gebaseerd op het Nederlandse gebied en zijn directe burenen. Dit is niet helemaal het geval voor *Le Canada ou Nouvelle France*, want daar is juist gekozen voor een veel kleinere schaal, zodat ook de claim op *Floride Francoise* en veel gebied dat nog niet ontdekt was in Noord-Amerika werd afgebeeld. Heel het noorden werd Canada genoemd, dat was ook een naam die werd gebruikt voor de Franse kolonie rond de Saint Lawrence River (afbeelding 3).²⁴² Sanson's kaart toonde dus een Franse kolonie die veruit het grootste deel van Noord-Amerika bestreek in vergelijking met de kleine koloniën van de andere Europese landen. In werkelijkheid waren de Fransen echter grotendeels beperkt tot het gebied rond de Saint Lawrence rivier met relatief weinig inwoners.²⁴³ Het Nederlandse gebied werd op de kaarten gebaseerd op die van Janssonius groot afgebeeld, zeker in vergelijking met de Engelse gebieden, door onder andere het gebruik van grotere letters voor de namen van Nederlandse gebieden. Ook werden in de Engelse gebieden veelal Nederlands klinkende

²⁴¹ Petto, *Mapping and charting*, 31-33.

²⁴² Zie representatie van Canada door Sanson op afbeelding 3.

²⁴³ James Pritchard, *In search of empire: The French in the Americas, 1670-1730* (Cambridge, 2004), 31.

namen gebruikt, waardoor de invloed van de Nederlanders aanzienlijk groter lijkt dan die daadwerkelijk was (afbeelding 17).²⁴⁴

Wat het eerste opvalt bij de vergelijking van de Nederlandse kaarten is dat de varianten van *Belgii novi*, en met name de latere edities van Visscher en Danckerts, veel meer gebruik maken van afbeeldingen van dieren die gevonden kunnen worden in het gebied, en van de nederzettingen van de inheemse bewoners (afbeelding 17 en 18).²⁴⁵ Deze afbeeldingen worden namelijk ook gebruikt om een narratief te vertellen. De meeste dieren werden namelijk in de Nederlandse gebieden afgebeeld, terwijl in de Engelse gebieden, Virginia en Nieuw Engeland, geen enkel dier te vinden is. Dit onderscheid is wel veelzeggend, want daardoor lijkt het alsof de gebieden die door de Nederlanders worden geclaimd veel meer dieren bevatten dan de 'barre' gebieden van de Engelsen. Dit impliceert dat de Nederlandse gebieden veel aantrekkelijker zouden zijn voor de jacht in tegenstelling tot Nieuw Engeland, waar nauwelijks dieren voor zouden komen die gejaagd konden worden voor hun vacht.

Hierdoor komt een mogelijk verschil in gebruik van kaarten ook naar voren. De Nederlandse kaarten zouden namelijk ook kunnen dienen als studieobject met een encyclopedische functie.²⁴⁶ Er staat bijvoorbeeld in welke dieren er leven en hoe de inheemse bevolking leefde. De versie van Danckerts gaat hier zelfs nog dieper op in, want in vergelijking met de twee andere versies heeft Danckerts meerdere bevers in het gebied bij de Franse nederzettingen Quebec en Montreal geplaatst (afbeelding 18).²⁴⁷ Deze staan symbool voor het belang van de Franse vachthandel en welke dieren ze voornamelijk voor hun pelsen jagen, want zo zijn er ook vossen en een marterachtig dier afgebeeld, niet geheel toevallig allemaal pelsdieren.²⁴⁸ Maar de illustraties hebben ook andere doelen, zoals het aantrekken van potentiële kolonisten, door middel van het zicht op Nieuw Amsterdam op de kaart van Visscher en de afbeeldingen van pelsdieren, die een mogelijke bron van inkomsten konden vormen (afbeelding 19).²⁴⁹ De afbeeldingen lieten zien waar de mogelijkheden lagen om een bestaan van op te bouwen in de Nieuwe

²⁴⁴ Joannes Janssonius, *Belgii Novi, Angliae Novae et partis Virginiae novissima delineatio* (Amsterdam 1651), zie kustlijn van Engelse kolonie op afbeelding 17.

²⁴⁵ Justus Danckerts, *Novi Belgii, Novaeque Angliae nec non Pennsylvaniae et partis Virginiae tabula multis in locis emendate* (Amsterdam 1684), afbeelding 18; Zie afbeelding 17.

²⁴⁶ Zandvliet, *Mapping for money*, 63.

²⁴⁷ Zie afbeelding 18.

²⁴⁸ Pritchard, *In search of empire*, 150-151.

²⁴⁹ Nicolaas Visscher, *Novi Belgii, Novaeque Angliae nec non partis Virginiae tabula multis in locis emendate* (Amsterdam 1655), zie inzet van Nieuw-Amsterdam op afbeelding 19.

Wereld. Een Nederlandse kaart had door zijn afbeeldingen meerdere gebruiksmogelijkheden en doelen waardoor hij voor veel meer mensen aantrekkelijk was om te kopen.²⁵⁰ Een groot voordeel wanneer vrijwel de gehele bevolking van de Republiek kaarten kocht en zij de belangrijkste afnemer waren van cartografisch materiaal.²⁵¹

De kaart *Le Canada ou Nouvelle France* van Nicolas Sanson is niet zo mooi versierd als de Nederlandse kaarten en focust vooral op de geografie en de verhoudingen tussen de gebieden. De Franse gebieden staan hierin duidelijk centraal met een bijrol weggelegd voor de andere Europese machten (afbeelding 3).²⁵² Wat de kaart wel doet is een beter, en wijder, overzicht geven van het Amerikaanse continent. De kaart had duidelijk niet zo'n gevarieerd publiek voor ogen als de kaarten van Janssonius, Visscher en Danckerts, maar de cartografische markt van Frankrijk was ook niet zo sterk gebaseerd op de commerciële sector, want de Franse kroon was de belangrijkste afnemer en patroon van cartografen.²⁵³ *Le Canada ou Nouvelle France* diende de Franse koning, omdat deze de glorie van de Franse overzeese expansie toonde en daardoor de Franse kroon aanzien gaf. Destijds stonden de Franse gebieden nog niet direct onder controle van de Franse kroon, maar de Compagnie van Nieuw-Frankrijk werd wel opgericht door Richelieu, een directe dienaar van de koning opgericht die verantwoordelijk was voor de ontwikkeling van de kolonie evenals andere zaken als de vachthandel.²⁵⁴ Nicolas Sanson maakte dus, als *géographe du roi*, een kaart die de recent gekroonde koning Lodewijk XIV moest dienen en behagen.

Als we kijken naar de ontwikkeling die zich voordoet tussen de kaart van Janssonius, Visscher en later Danckerts zien we dat er steeds meer nadruk werd gelegd op afbeeldingen en dat topografische informatie van secundair belang was. Dit staat in contrast met de Franse kaarten van hetzelfde gebied. Vóór Sanson Canada afbeeldde waren er de kaarten Champlain uit 1612 en 1632 die kleine afbeeldingen bevatten, net als de Nederlandse kaarten (afbeelding 1).²⁵⁵ Maar alsnog zien we tussen de eerste twee kaarten van Champlain ook al verschil, want zijn kaart uit 1632 is voorzien van

²⁵⁰ Zandvliet, *Mapping for money*, 212.

²⁵¹ Davies, *Renaissance ethnography*, 54.

²⁵² Zie afbeelding 3.

²⁵³ Petto, *When France was king of cartography*, 23.

²⁵⁴ Claude Bélanger, 'Company of New France (1627)' *Marianopolis College* <<http://faculty.marianopolis.edu/c.belanger/quebechistory/encyclopedia/CompanyofNewFrance-QuebecHistory.htm>> [geraadpleegd 22-06-19].

²⁵⁵ Zie tekeningen van flora, fauna en de inheemse bevolking op afbeelding 1.

beduidend minder, en veelal kleinere, afbeeldingen. Er zijn op deze laatste kaart geen grote afbeeldingen van de inheemse bevolking en flora, maar wel enkele boten, kleine nederzettingen en zeedieren. Over het algemeen zien we een afname van het aantal afbeeldingen in de Franse cartografie na Champlains kaarten, met name Sanson maakte er nauwelijks gebruik van. Latere cartografen, zoals Vincenzo Coronelli en Jean Baptist Nolin laten in hun kaart *Partie orientale du Canada ou de la Nouvelle France* ook een groot deel van Canada en vrijwel de hele oostkust van Noord-Amerika zien (afbeelding 20).²⁵⁶ Er zijn in zee op deze kaart wel enkele afbeeldingen van boten en zeemonsters te vinden, maar vergeleken met de kaarten van de Nederlandse cartografen is dit zeer minimaal. De Franse cartograaf Guillaume De L'Isle staat er, net als Sanson, om bekend dat hij zich uitsluitend richtte op het geografische en cartografische aspect van zijn kaarten en geen afbeeldingen erin verwerkte, zoals te zien op zijn kaart van het Amerikaanse continent.

Een opvallend verschil tussen al de versies van *Belgi Novii* is dat het zicht op Nieuw-Amsterdam telkens anders is. De versie van Danckerts heeft vanaf het midden naar rechts toe namelijk meer landbouwgrond geplaatst dan op de originele afbeelding in Visschers' kaart, want op deze versie is alleen in de uiterst linkse hoek wat land te zien dat geschikt is om gewassen op te verbouwen (afbeelding 18 en 19).²⁵⁷ De versie van Danckerts bevatte namelijk veel meer groen en zijn stukken grond die bij Visscher strand lijken veranderd in land dat verbouwd kan worden. De reden dat Nieuw-Amsterdam veel groener werd afgebeeld heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat, bij de uitgave van de kaart Nieuw-Nederland al twintig jaar onderdeel vormde van de Engelse kolonie. Het toont dat er nauwelijks vooruitgang is geboekt ten opzichte van het origineel van Visscher.

De versie van Nieuw Amsterdam op de *Novi Belgii* van Hugo Allard uit 1674 wijkt nog sterker af van het origineel van Visscher, deze toont namelijk een havenstad met veel meer huizen, een stadsmuur, stadspoort en veel meer schepen in de haven (afbeelding 21).²⁵⁸ De afbeelding van Allard is anders dan die van Visscher, maar is er duidelijk wel op gebaseerd, omdat gebouwen als de kerk, de gevangenis en de

²⁵⁶ Vincenzo Coronelli en Jean Baptiste Nolin, *Partie Orientale du Canada ou de la Nouvelle France* (Parijs 1689), afbeelding 20.

²⁵⁷ Vergelijk afbeelding 18 en 19.

²⁵⁸ Detail uit: Hugo Allard, *Totius Neobelgii nova et accuratissima tabula* (Amsterdam 1674), afbeelding 21.

vlaggenstok vrijwel op dezelfde plek worden weergegeven.²⁵⁹ Maar de vergelijking tussen de versie op de kaart van Visscher en die van Allard toont wel een interessante transformatie van een kleine nederzetting met veelal houten gebouwen en veelal landbouw naar een grote, drukke havenstad met veel stenen gebouwen en waar landbouw naar het binnenland werd verplaatst. De afbeelding op de kaart van Allard laat zien hoe Nieuw-Amsterdam erbij lag toen het aan de Engelsen werd overgedragen in 1673 en moest representeren hoe de Nederlanders het tot een succesvolle havenstad hadden gemaakt. Dit is vooral opvallend als we de latere uitgave van Danckerts bekijken, waar juist vrij weinig te zien valt van Nieuw-Amsterdam als echte havenstad en het, in vergelijking met de versie van Allard, regressie insinueert.

Er is een duidelijk onderscheid te zien met de Franse kaarten, want de legden Nederlanders en de Fransen niet alleen de nadruk anders op hun kaarten, maar ze hadden ook andere doelen voor ogen. De focus lag in de Franse kaarten op één doel, gericht op één persoon, namelijk de Franse koning. Het voornaamste doel van de Franse cartografie was namelijk het vergroten van het prestige van de voornaamste patroon, in dit geval was dat de koning.²⁶⁰ Dit deden ze door claims te versterken, denk hierbij aan Floride Francoise, het Franse gebied groter te laten lijken, en in vergelijking de rest kleiner, en het bevorderen van de wetenschap achter de kaart, om zo te laten zien dat de steun van de koning leidt tot innovatie. Daarentegen was de Nederlandse markt gericht op meerdere 'heren' en had het meerdere doelen. Kaarten van Noord-Amerika waren namelijk niet exclusief gemaakt voor het gebruik en bevorderen van de staat. Er werden kaarten gemaakt speciaal voor de WIC, maar dit was niet de belangrijkste bron van inkomsten voor de cartografen. Zij waren onafhankelijke ondernemers die baas waren over hun eigen zaak in tegenstelling tot cartografen in Frankrijk als Sanson, die in feite primair in dienst waren van de koning en secundair producten maakten die op de commerciële markt konden worden verkocht.

Hierdoor zijn er enkele fasen te onderscheiden in de Franse cartografie van Noord-Amerika. Franse cartografen maakten in de eerste helft van de zeventiende eeuw kaarten van Noord-Amerika vooral uit eigen beweging en vooral voor, zoals Samuel de Champlain en Marc Lescarbot. Champlain maakte bijvoorbeeld kaarten om de

²⁵⁹ Vergelijk inzet op afbeelding 19 met afbeelding 21.

²⁶⁰ Petto, *When France was king of cartography*, 21-23.

ontwikkeling van, en de emigratie naar, Nieuw Frankrijk te bevorderen.²⁶¹ Lescarbot maakte in 1609 van de zeventiende eeuw enkele kaarten om zijn *Histoire de la Nouvelle-France* te vergezellen.²⁶² Andere cartografen die na hen kwamen, zoals Nicolas Picart en Jean Boisseau, maakten kaarten die duidelijk gericht waren voor verkoop op de commerciële markt. Picart publiceerde namelijk een kopie van een kaart van Joannes Janssonius en Boisseau maakte een gereduceerde versie van Champlain's werk, omdat dit handzamere formaat beter was geschikt voor de verkoop.²⁶³ Alle vier de cartografen maakten dus kaarten vooral uit hun eigen belang. Vanaf het midden van de zeventiende zien we dat het Franse koningshuis zich steeds meer voor Noord-Amerika ging interesseren, want er begonnen steeds meer kaarten van het gebied te verschijnen van de hand van Sanson en Duval, beiden *géographe du roi*. De Franse positie moest namelijk niet zwak lijken, want Lodewijk XIV en Colbert stuurden maar zeer weinig kolonisten naar Noord-Amerika toe. Dit kwam door het geloof dat er te weinig mensen waren om kolonist te worden door de Europese en interne conflicten, waardoor het Franse bevolkingsaantal aanzienlijk was geslonken.²⁶⁴ De Franse cartografie van Noord-Amerika moest dus een duidelijke pro-Franse en anti-Engelse agenda bevorderen, omdat er wel veel kolonisten naar Nieuw-Engeland kwamen.

In de Republiek hadden de kaarten vooral veel verschillende elementen waardoor ze over het algemeen divers ogen, waardoor er geen duidelijke fases te zien zijn zoals in de Franse cartografie. De kaarten hebben over het algemeen wel gelijke doelen, namelijk het verdedigen van de Nederlandse positie of het prijzen van de kolonie en zijn benefactors. Wel is duidelijk dat de invloed van de Franse cartografie sterker werd, want vanaf 1680 werden er ook enkele Franse kaarten door Nederlandse cartografen gekopieerd. De eersten hiervan waren drie kaarten van Sanson, uitgegeven door de cartograaf Joannes Ribbius in 1682 en 1683, en met grote waarschijnlijkheid ging het hierbij om illegale kopieën zonder instemming van Guillaume Sanson.²⁶⁵ We zien dus een verandering ten opzichte van de eerste helft van de zeventiende eeuw, want toen werden er Nederlandse kaarten in Frankrijk legaal, dan wel illegaal,

²⁶¹ Brod, 'Maps as weapons', 45.

²⁶² Brod, 'Maps as weapons', 45-46.

²⁶³ Burden, *The mapping of North America*, I: 333.

²⁶⁴ Belmessous, *Assimilation and racialism*, 327.

²⁶⁵ Burden, *The mapping of North America*, II: 198-200.

uitgegeven.²⁶⁶ Nu zien we dat er voor het eerst Franse kaarten van Noord-Amerika in de Republiek worden gepubliceerd.

Dit was echter pas het begin, want de Nederlandse cartograaf Pierre Mortier had door dat Parijs aan een opmars bezig was om het nieuwe centrum van de Europese cartografie te worden. In 1692 gaf hij daarom, in samenwerking met Alexis-Hubert Jaillot een kaart van Noord-Amerika uit in Nederland.²⁶⁷ Hun samenwerking zou tot meerdere publicaties leiden in het laatste decennium van de zeventiende eeuw, waaronder een gezamenlijke Atlas, de *Atlas Royal*, die werd gepubliceerd in Parijs, maar geproduceerd in Amsterdam. Mortier was niet de enige die zich ging richten op Franse kaarten, want ook de cartograaf Gerard Valk gebruikte kaarten van Jaillot als basis. Franse kaarten waren dus erg in populair en hadden aanzien in de Republiek. Dit blijkt ook uit een kaart van Pierre Mortier uit 1700 genaamd *Carte Nouvelle l’Amerique Angloise*, die zou gebaseerd zijn op een kaart van Nicolas Sanson, maar was in feite afgeleid van Robert Morden’s *New map of the English empire in America* uit 1698.²⁶⁸ De naam van een Franse cartograaf was dus ook in de Republiek zeker waardevol, vooral in dit geval als het ging om de naam van een cartograaf die bekend stond om de uitstekende kwaliteit van zijn kaarten.

De visie op Amerika

Het is ook relevant om te kijken hoe zowel de Nederlanders als de Fransen heel Noord-Amerika op een kaart weergeven, omdat hierdoor de gebieden in perspectief worden gesteld. Het verschil in de wijze waarop de cartografische kennis werd vergaard is hierdoor ook minder, omdat dit vooral betrekking had op de eigen gebieden. Wat direct opvalt bij een dergelijke vergelijking is dat het percentage kaarten van een Franse hand dat zich alleen richt op Noord en Midden-Amerika groter is dan die gemaakt door Nederlandse cartografen. Deze laatste groep maakte namelijk meer kaarten waar zowel Noord als Zuid Amerika op stonden. Dit heeft te maken met de koloniën die de Nederlandse republiek in Zuid-Amerika had, zoals van 1630 tot 1654 Nederlands-Brazilië en vanaf 1667 Suriname, dat van de Engelsen werd overgenomen. Frankrijk had alleen Frans-Guyana, dat in de zeventiende eeuw door relatief weinig mensen werd bewoond en leed onder de verwaarlozing van de Franse overheid. Er kwamen

²⁶⁶ Hofmann, ‘Publishing and the map trade in France’, 1588.

²⁶⁷ Burden, *The mapping of North America*, II: 404-405.

²⁶⁸ Burden, *The mapping of North America*, II: 490.

nauwelijks nieuwe kolonisten en de bevolking groeide er nauwelijks.²⁶⁹ Dit gebrek aan, positieve, verandering was waarschijnlijk de reden dat het niet zo relevant werd geacht om Frans-Guyana vaak opnieuw in kaart te brengen. De stagnatie van deze kolonie zou namelijk afdoen aan het imago van Lodewijk XIV.

Als we kijken naar de Franse kaarten van Noord-Amerika is de vergroting van het imago van de Franse koning een terugkerend thema, want het Franse gebied wordt zo groot mogelijk gemaakt. Of het is door meer gebied in het binnenland te claimen, het gebruik van Franse nomenclatuur voor de zee aan de oostkust van Amerika, de cartografische claim op Floride Françoise of het verkleinen van de gebieden van de Europese concurrenten, alles stond in het teken van het vergroten van het succes van de Fransen en daarmee ook het succes van hun Lodewijk XIV. Dit is het grootste verschil tussen de Franse en de Nederlandse cartografie. In de Franse cartografie is de koning over het algemeen het belangrijkste subject, alhoewel deze niet op de kaarten wordt afgebeeld is zijn invloed wel duidelijk merkbaar. De Franse cartografie van de Nieuwe Wereld vanaf 1650 staat dus in dienst van de staat. Er zijn namelijk maar enkele kaarten die gemaakt werden door cartografen die geen positie hadden gekregen van de koning of deze niet ambieerden.²⁷⁰

Dit maakt wel duidelijk dat de Franse cartografie erop was gericht om de koloniën in Noord-Amerika af te beelden als een nieuw land waar kolonisten de kans kregen om een nieuw leven op te bouwen onder een centraal Frans gezag. Dat dit in werkelijkheid nog lang niet zo was deed er voor de beeldvorming niet zo veel toe. De kaarten waren vooral bedoeld om de Franse intentie te uiten om deze gebieden vrijwel letterlijk tot een verlengde van Frankrijk te maken, een 'nieuw' Frankrijk. Dit in tegenstelling tot de Cariben, waar juist veel meer mensen woonden en die veel lucratiever waren voor de Frankrijk, maar waar de Franse macht tot 1680 niet of nauwelijks gold en waar zeeroverij hoogtij vierde.²⁷¹ De Cariben werden echter pas vanaf de laatste tien jaar duidelijk als een Frans gebied op kaarten aangeduid.²⁷² Terwijl de leefomstandigheden voor Europeanen in deze koloniën vele malen beter waren dan in Nieuw-Frankrijk en soms zelfs in Frankrijk zelf.²⁷³

²⁶⁹ Boucher, *France and the American Tropics*, 93-94.

²⁷⁰ Zoals Louis Hennepin, die naar de Republiek kwam en in 1697 een kaart wijdde aan Willem III.

²⁷¹ Symcox, 'The battle of the Atlantic', 274-275.

²⁷² Zie afbeelding 9 en 10.

²⁷³ Boucher, *France and the American Tropics*, 88-89.

De Noordelijke koloniën waren daarbij minder winstgevend en er woonden minder Franse kolonisten. De realiteit komt dus niet overeen met de werkelijkheid en het lijkt er hier sterk op dat de kaarten de intentie uiten om Nieuw-Frankrijk verder te ontwikkelen, zeker na het falen van de *Company of New France*. Maar deze noordelijke Franse kolonie wordt vóór de opheffing van de compagnie al op een dergelijke manier afgebeeld door Nicolas Sanson, terwijl het beleid nog niet gericht was op het ontwikkelen van een vestigingskolonie voor Europeanen. De compagnie van Nieuw-Frankrijk zette zich namelijk nauwelijks in om meer kolonisten de Atlantische oceaan over te brengen en deze meer geïnteresseerd was om winst te behalen door middel van de pelshandel.²⁷⁴ Dat de kaarten van Sanson in de jaren vijftig van de zeventiende eeuw al de overname van de koloniën in de Nieuwe Wereld onder het bewind van Lodewijk XIV voorspelde of insinueerde is niet of nauwelijks te verdedigen, omdat Lodewijk bij de publicatie van Sanson's *America septentrionale* nog niet tot koning was gekroond en hij pas in 1663 de koloniën onder de Franse kroon bracht, bijna vijftien jaar later. Het meest logische is dat Franse overheid de intentie had om Nieuw-Frankrijk uit te laten groeien tot een grote vestigingskolonie, maar dat door de nalatigheid van de compagnie van Nieuw-Frankrijk er geen progressie plaatsvond naar dit doel.

De Nederlandse cartografie was, in tegenstelling tot de Franse cartografie, niet gericht op een instituut of persoon, maar op de commerciële markt. Daarom zijn er zo veel verschillende kaarten van Noord-Amerika die dezelfde trends volgen, maar geen eenduidige functie hebben zoals als in de Franse cartografie. Deze kaarten werden namelijk voor de commerciële markt gemaakt die in de Republiek zeer divers was.²⁷⁵ Dit uit zich ook in het aantal cartografen dat kaarten maakte van Amerikaanse koloniën. Er waren namelijk meer dan twintig verschillende Nederlandse cartografen die in de zeventiende eeuw kaarten van Noord-Amerika maakten en de Cariben maakten, terwijl dit in Frankrijk ongeveer de helft is. Ook valt op dat veel Franse kaarten zijn gemaakt door dezelfde cartografen, zoals Nicolas Sanson, Duval en Coronelli-Nolin. Er zijn ook cartografen, zoals Chrestien le Clerc, Pierre Sainton en Francois du Creux, die maar een keer een kaart hebben gemaakt van het gebied. Dit staat in tegenstelling tot de Nederlandse cartografie waar de meeste cartografen een of twee kaarten maakten in de

²⁷⁴ Claude Bélanger, 'Company of New France (1627)' *Marianopolis College* <<http://faculty.marianopolis.edu/c.belanger/quebechistory/encyclopedia/CompanyofNewFrance-QuebecHistory.htm>> [geraadpleegd 22-06-19].

²⁷⁵ Zandvliet, *Mapping for money*, 63.

zeventiende eeuw en er maar een enkele uitschieter was met meer kaarten, namelijk Joannes Janssonius.²⁷⁶

De Nederlandse kaarten van Amerika uit de tweede helft van de zeventiende eeuw tonen echter opvallende overeenkomsten met betrekking tot de situatie rond Nieuw Nederland en Nieuw Engeland. Vanaf 1664 was deze Nederlandse kolonie namelijk Engels bezit, tot deze werd heroverd in 1673. Bij de Vrede van Westminster in 1674 werd officieel bevestigd dat Nieuw-Nederland Engels grondgebied werd en in ruil daarvoor mocht de Republiek Suriname behouden dat was veroverd op de Engelsen in 1667. De Nederlanders hadden dus geen kolonie meer op het vaste land van Noord-Amerika, maar toch blijft Nieuw-Nederland op Nederlandse kaarten voorkomen na de Engelse overname. De kaart *Recentissimo novi orbis Americae* van Justus Danckerts uit 1696 noemt het gebied dat eerder Nieuw Nederland was *N. Hollandia*, maar het is op deze kaart kleiner afgebeeld dan in eerdere kaarten van bijvoorbeeld Joan Blaeu en Joannes Janssonius die rond het midden van de zeventiende eeuw werden gepubliceerd (afbeelding 22).²⁷⁷ Daarbij is de Engelse aanwezigheid op deze kaart van Danckerts ook klein, terwijl net boven *N. Hollandia* gebied wordt toegekend aan de *Iroquois*. Dit inheemse volk wordt echter met relatief grote letters geschreven, zelfs groter dan *N. Hollandia* en *N. Angleterre* (afbeelding 15).²⁷⁸ Vrijwel hetzelfde tafereel is te vinden in de kaart *Recentissima novi orbis sive Americae* van Carol Allard uit 1696. Waar *N. Hollandia* vrijwel precies hetzelfde wordt weergegeven is het grootste verschil met de kaart van Danckerts dat *N. Angleterre* vrijwel helemaal leeg is gelaten, op enkele nederzettingen als Briston en London na (afbeelding 23).²⁷⁹ De macht van de Engelsen in Noord-Amerika werd dus zelfs na de verovering van Nieuw Nederland door Nederlandse cartografen verkleind, terwijl ze door middel van cartografie nog vast probeerden te houden aan de claim op de verloren kolonie.

Dit is interessant, want er is dus niet veel veranderd in de manier waarop Nieuw-Nederland voor en na de overname van de Engelsen door de Nederlandse cartografen werd weergegeven. Op de kaart *America septentrionalis* van Joan Blaeu uit 1659 wordt bijvoorbeeld Engeland klein weergegeven, maar wordt Nederland juist erg groot

²⁷⁶ Deze maakte er vijf tussen 1637 en 1651.

²⁷⁷ Joan Blaeu, *America Septentrionalis* (Amsterdam 1659); Joannes Janssonius, *Mart del Nort* (Amsterdam 1650), afbeelding 22.

²⁷⁸ Zie afbeelding 15.

²⁷⁹ Carol Allard, *Recentissima novi orbis sive Americae Septentrionalis et Meridionalis tabula* (Amsterdam 1696), zie *N. Angleterre* op afbeelding 23.

afgebeeld.²⁸⁰ Nederlandse nomenclatuur werd ook volop gebruikt in Nieuw-Engeland en ten noorden van Nieuw-Frankrijk. Alles werd aangegrepen om de macht van de Nederlanders groter te doen lijken. Een opvallend detail is namelijk dat *Nova Belgium* en *Nova Anglia* de enige twee gebieden zijn waarvan de naam niet horizontaal wordt geschreven. In de Nederlandse kolonie wordt dit gedaan om de naam zo groot mogelijk over het gebied te kunnen verspreiden. De Engelse kolonie is op de kaart van Blaeu echter smal en de naam van het gebied wordt er vrij klein en bijna verticaal in geschreven, waardoor de naam niet ver van de kust aflight en de Engelse grenzen niet reikten tot aan *Lac de Champlain*. Dus alhoewel de situatie anders was probeerden de Nederlanders door de heel zeventiende eeuw door hun invloed in de Noord-Amerika te behouden en indien mogelijk uit te breiden.

De rivaliteit tussen de Engelsen en de Nederlanders in de Noord-Amerika is ook een blijvend thema in de cartografie van Noord-Amerika van de zeventiende eeuw. Zelfs nadat Willem III in 1689 koning werd in Engeland, en er een personele unie ontstond tussen de Republiek en Engeland, bleven Nederlandse cartografen kaarten publiceren die de overname van Nieuw Amsterdam door de Engelsen niet erkenden en Nieuw Engeland als klein of nauwelijks bewoond weergaven. De kaart *Nova totius Americae* van Frederick de Wit uit 1660 is een extreem voorbeeld van de situatie vóór dat de Republiek en Engeland hun krachten bundelden tegen het Frankrijk van Lodewijk XIV. Nieuw Engeland wordt op deze kaart namelijk helemaal niet genoemd en alleen bij Virginia is enig teken van Engelse nomenclatuur te zien (afbeelding 24).²⁸¹ Het gebied dat Nieuw Engeland zou moeten beslaan is in deze kaart opgedeeld tussen Nieuw Frankrijk en Nieuw Nederland. Minder extreme voorbeelden zijn te vinden op de netgenoemde kaarten van Joannes Janssonius en Joan Blaeu, waar de Engelse aanwezigheid enkel wordt verkleind (afbeelding 22).²⁸²

Na de totstandkoming van de personele unie zien we echter dat de concurrentie enigszins lijkt te verminderen. Op de eerder benoemde kaart van Carol Allard werd, zoals eerder gezegd, Nieuw Engeland heel leeg weergegeven. Carolina werd echter wel benoemd, maar er werd geen onderscheid gemaakt tussen Carolina en Florida door

²⁸⁰ Voor een afbeelding van deze kaart kan gekeken worden naar: Burden, *The mapping of North America*, I: 434. Een digitale variant van deze kaart is namelijk niet beschikbaar.

²⁸¹ Frederik de Wit, *Nova totius Americae descriptio* (Amsterdam 1660), afbeelding 24.

²⁸² Zie afbeelding 22.

middel van een stippellijn (afbeelding 23).²⁸³ Op de kaart lijkt het dus alsof Carolina een onderdeel zou zijn van Florida. Tegelijkertijd werd de invloed van de Engelse overname van Nieuw Nederland wel getoond, want Nieuw Amsterdam heet op deze kaart *Nieuw Yorck*. De macht van Engeland werd dus aan het einde van de zeventiende eeuw duidelijker weergegeven, maar het valt op dat deze nog niet overeenkwam met de werkelijke situatie in Noord-Amerika.

Aan het einde van de zeventiende eeuw worden er ook veel Franse kaarten uitgegeven in de Republiek. Zo hebben we de samenwerking gezien tussen Pierre Mortier en Alexis-Hubert Jaillot die tot meerdere publicaties in zowel de Republiek als Frankrijk heeft geleid en werden kaarten van bijvoorbeeld Jaillot door andere Nederlandse cartografen gekopieerd. Een voorbeeld hiervan is de eerder genoemde kaart van Gerard Valk *L’Amerique septentrionale & meridionale* uit 1695 die deels was gebaseerd op de *Amerique septentrionale* van Jaillot uit 1674. Er waren enkele aanpassingen op de kaart van Valk ten opzichte van het Franse origineel. Zo zijn er meer plaatsen weergegeven in Nieuw Nederland en wordt Nieuw Engeland iets kleiner geschreven (afbeelding 14).²⁸⁴ Valk maakt echter meer veranderingen in het voordeel van Nederland dan Pierre Mortier in 1695 deed in zijn *L’Amerique septentrionale*, die ook was gebaseerd op het werk van Jaillot. Zo geeft Mortier minder nederzettingen weer in het Nederlandse gebied (afbeelding 25).²⁸⁵ Maar zowel Mortier als Valk geven Carolina niet weer en laten de Franse claim op het gebied onaangepast. Dit lijkt er toch op dat dit een bewust keuze is, want de kaart werd wel aangepast. Op de kaart van Valk wordt de naam van *Floride Francois* zelfs verandert in *Floroi de Francois*, dus de naam is veranderd ten opzichte van het Franse origineel, maar niet in het nadeel van Frankrijk.²⁸⁶ Alhoewel de Republiek dus in een personele unie verkeerde met Engeland, die zich onder leiding van Willem III ging richten op het voorkomen van een Franse hegemonie in Europa, verdween de rivaliteit met Engeland niet en werd er juist samengewerkt met Franse cartografen.

Dit laatste voorbeeld toont duidelijk aan dat de Nederlandse cartografie niet zo sterk werd gecontroleerd door de staat als in Frankrijk anders zouden dergelijke kaarten, die lijnrecht tegen het gevoerde beleid in gingen, niet gepubliceerd worden. De

²⁸³ Zie afbeelding 23.

²⁸⁴ Zie afbeelding 14.

²⁸⁵ Pierre Mortier, *Amerique Septentrionale divisée en ses principales parties* (Amsterdam 1695), afbeelding 25.

²⁸⁶ Zie afbeelding 14.

Franse cartografie van Noord-Amerika werd daarentegen gedomineerd door cartografen die direct in dienst stonden van de Franse koning of die dit graag zouden willen worden, zoals Nicolas de Fer, die tegen het einde van zeventiende eeuw in dienst stond van de zoon van Lodewijk XIV en na 1700 zelfs persoonlijk de koning diende.²⁸⁷ Door deze eenduidigheid komt wel op alle kaarten duidelijk naar voren dat de Engelse koloniale inspanningen worden gebagatelliseerd, de Franse gebieden groter worden gemaakt door de gelijkstelling van Canada en Nieuw Frankrijk en er een claim wordt gemaakt op *Floride Francoise*.

De Nederlandse cartografie was echter meer bestemd voor het gebruik door burgers. Ze vervulden namelijk meerdere functies die in de Franse cartografische traditie vrijwel worden genegeerd. Zo hadden ze onder andere een educatieve en een encyclopedische functie, waardoor ze voor verschillende doeleinden gebruikt konden worden door de koper.²⁸⁸ Dit ontbreekt in de Franse cartografie omdat deze over het algemeen geen afbeeldingen bevatte en zich vooral richtte op de geografische weergave van het gebied. De enige uitzondering hierop vormen de kaarten van Champlain en de *L’Amerique suivant les dernieres relations* van Pierre Duval uit 1679. De eerste door de overdaad aan informatie over de Franse kolonie in de vorm van afbeeldingen die op de kaart te vinden zijn en de tweede door de afbeelding van enkele ontdekkingsreizen.²⁸⁹

²⁸⁷ Nick Kanas, *Star maps: History, artistry, and cartography* (New York, 2009), 214-215.

²⁸⁸ Zandvliet, *Mapping for money*, 63,

²⁸⁹ Vgl. afbeelding 1 en afbeelding 7.

Conclusie

Als we terugkijken op de verschillende hoofdstukken valt ten eerste op dat de ontwikkeling van de Franse cartografie van Noord-Amerika afwijkt ten opzichte van de periodisering die Hofmann noemt. De eerste kaart die zich namelijk kon meten met die van de Nederlandse cartografen was Sansons *Amerique Septentrionale* uit 1650 en dit is aanzienlijk later dan het jaar 1630, dat Hofmann als begint neemt voor het begin van de Franse cartografische onafhankelijkheid. Sterker nog tot in de jaren veertig van de zeventiende eeuw werden er nog Nederlandse kaarten in Frankrijk herdrukt. De reden dat er pas later aandacht is voor de Noord-Amerikaanse gebieden was, zoals eerder al vermeld, een gebrek aan interesse voor dit gebied. Echter als we daarna kijken naar de Franse kaarten van de Caribische eilanden zien we dat deze ook pas rond 1650 voor het eerst verschijnen. Alhoewel de Franse elite over het algemeen meer interesse had in de Caribische gebieden was het aantal kaarten van dit gebied niet groter dan van Noord-Amerika, maar juist kleiner. Dit onderschrijft nogmaals dat de cartografische markt, de verkoop aan particulieren, in Frankrijk niet centraal stond en dat cartografie in dienst stond van het Franse koningshuis.

Een scherp contrast vergeleken met wat we hebben gezien van het werk van de Nederlandse cartografen, die juist wel bezig waren met het verkoopbaar maken van hun kaarten door ze verschillende functies te geven. De VOC en de WIC kochten wel kaarten en hadden enkele cartografen in vaste dienst, maar zelfs deze waren bezig met de verkoop op de commerciële markt, zoals blijkt uit het feit dat ze hun titel als cartograaf van een van de Compagnieën als reclame gebruikten.²⁹⁰ Commercialiteit was dus niet alleen voor de VOC en WIC een belangrijke reden om kaarten te laten maken, zoals blijkt uit Zandvliets boek *Mapping for money*, maar ook de cartografen uit de Republiek hadden hun zinnen gezet op het verkopen van zo veel mogelijk kaarten.

De reden dat dit in Frankrijk niet kon gebeuren ligt in het feit dat de afzetmarkt voor cartografisch materiaal in de Republiek veel groter was en dat in Frankrijk de combinatie van tekst, of nieuws, en cartografie zeer beperkt was. Dit eerste werd al door Davies en Zandvliet bevestigd en valt op als we het vergelijken met Frankrijk waar, zoals eerder aangehaald, later in de zeventiende eeuw de bourgeoisie interesse kreeg voor

²⁹⁰ Zandvliet, *Mapping for money*, 165.

cartografie. Voor zover bekend bleef interesse voor cartografie daarom beperkt tot wetenschappers, het koningshuis, de Franse elite en de bourgeoisie, waardoor een focus op de verkoop op de commerciële markt minder winstgevend zou zijn voor Franse cartografen. Want niet alleen waren er minder potentiële klanten, maar hadden kaarten in Frankrijk minder gebruiksmogelijkheden, omdat ze minder tekst mochten dragen door het monopolie van het drukkersgilde. De Franse kaarten konden dus aan minder mensen worden verkocht en er waren minder redenen voor de mensen die er wel in geïnteresseerd waren om vaker een kaart te kopen.

Met betrekking tot de Franse kaarten van Noord-Amerika betekent dit dat deze dus nog minder zouden verkopen, omdat de Franse bevolking zeer weinig interesse toonde voor dit gebied. De reden dat Sanson en Duval, beide *géographe du roi*, kaarten maakten van deze gebieden is toenemende de interesse van het Franse koningshuis voor deze gebieden. We zien namelijk vanaf het midden van de zeventiende eeuw een snelle ontwikkeling in de representatie van Noord-Amerika. Niet alleen worden de gebieden nu voor de eerste keer in de zeventiende eeuw door een Franse hand in kaart gebracht, maar er worden ook nieuwe claims gemaakt. Het is namelijk moeilijk voor te stellen dat het plan om *Floride Françoise* te claimen volledig het idee was van Sanson zonder inmenging van het Franse koningshuis. Vooral aangezien we weten dat deze de Franse cartografen veel opdrachten gaven.²⁹¹ Zeker is dat de Franse cartografie veel centraler was gericht op de Franse koning dan dat de cartografie in de Republiek gericht was op de overheidsorganen.

De verschijning van *Floride Françoise* op de kaarten van Sanson in 1656 geeft dus aan dat na de troonsbestijging van Lodewijk XIV in 1654 er zich een duidelijke verandering voordoet. De Franse koning moest namelijk bewijzen dat hij het rijk overzees kon uitbreiden en tegelijkertijd de Franse positie in Europa kon vergrootten. Dit was in de praktijk heel moeilijk, vooral aangezien er nauwelijks kolonisten naar Nieuw-Frankrijk werden gestuurd. De positie in Frankrijk zelf was voor Lodewijk XIV van groter belang, waardoor hij genoodzaakt was op een andere manier de Franse koloniën uit te breiden. Deze verandering is echter moeilijk op terug te vinden, omdat er maar weinig originele Franse cartografie bestaat van Noord-Amerika tussen Sansons *Amerique Septentrionale* van 1650 en zijn latere kaarten van Canada en Florida.

²⁹¹ Petto, *Mapping and charting*, 31.

Op het gebied van de representatie van de Noord-Amerikaanse gebieden zelf zien we vooral gelijkenissen. Niet alleen verheerlijken zowel de Franse als de Nederlandse cartografen de inspanningen van de eigen koloniën, maar zijn ze beiden heel fel in het verkleinen van de Engelse aanwezigheid. Op andere concurrenten, inclusief elkaar, zijn ze minder kritisch. De Engelse aanwezigheid werd dus een aanzienlijke bedreiging geacht, want ze vielen, vooral de kolonie Nieuw-Engeland, hard aan. Daarbij zal het feit dat de Engelse kolonisten de begrenzings van de Nederlandse en Franse gebieden niet erkenden ook meespelen. Cartografie was dus voor zowel Frankrijk als de Republiek een medium om de grenzen van hun koloniën duidelijk te maken aan England. De Franse cartografen ontkennen bijvoorbeeld de Engelse annexatie van Nieuw-Nederland, ten gunste van de Nederlanders. Van Nederlandse zijde werd Nieuw-Frankrijk nog relatief groot afgebeeld en in de beide versies van *Novi Belgii* van Visscher en Danckerts zijn er in het Franse gebied ook veel dieren te zien. Ook de Spaanse gebieden, zoals Florida worden door Franse en Nederlandse cartografen niet zwaar benadeeld, zoals dat wel met de Engelse gebieden gebeurde.

De manier waarop de Engelse gebieden minder relevant werden weergegeven toonde ook veel overeenkomsten. De Nederlanders en de Fransen deden dit door de Engelse gebieden relatief leeg te laten op afbeeldingen van heel Noord-Amerika en hun eigen nomenclatuur aan de kust toe te passen als Nieuw-Engeland voorkom op kaarten die inzoomden op de eigen gebieden. Zoals eerder aangehaald werd op Franse kaarten bijvoorbeeld namen als *Port S. Louis* (afbeelding 1) gebruikt en werd van Nederlandse zijde gebruik gemaakt van namen als *Graef Willems Bay* (afbeelding 16).²⁹²

Het grote verschil was over het algemeen de manier waarop de Franse en de Nederlandse cartografen zowel hun eigen gebieden beter representeerden. De Nederlanders deden dit door middel van grote cartouches en afbeeldingen waarop de Nederlandse handelaren en kolonisten succesvol onderhandelden met de inheemse bevolking, zoals te zien op *Valks L’Amerique Septentrionale & Meridionale* (afbeelding 14).²⁹³ Ook werden op verschillende kaarten van Nieuw-Nederland afbeeldingen van Nieuw-Amsterdam weergegeven die moesten laten zien hoe goed de nederzetting zich ontwikkelde en een echte westerse stad aan het worden was (afbeelding 18).²⁹⁴ In de Franse kaarten werd, op de kaarten van Champlain na, geen gebruik gemaakt van

²⁹² Zie langs de zuidelijke kustlijn op afbeelding 1 en aan de kust bij 17.

²⁹³ Zie afbeelding 14.

²⁹⁴ Zie afbeelding 18, maar ook 19 en 21 zijn hier voorbeelden van.

afbeeldingen en om toch de Franse gebieden zo sterk mogelijk te representeren werden andere manieren aangewend. Zo lijkt over het algemeen dat de Franse gebieden heel dicht bevolkt waren door de hoeveelheid nederzettingen, terwijl Quebec en Montreal eigenlijk de enige twee grote nederzettingen waren. Alhoewel het binnenland van Noord-Amerika op Franse kaarten altijd werd geclaimd was dit pas vanaf het einde van de zeventiende eeuw officieel ontdekt door La Salle. Onbekend gebied claimen werd door de Fransen dus ook aangegrepen als mogelijkheid om de eigen koloniale inspanningen groter te doen lijken en met succes, want uiteindelijk werden dit de gebieden Louisiana en Illinois, beide namen afkomstig uit het Frans.

Aansluitend op dit onderzoek zou mogelijk gekeken kunnen worden naar de verschillen tussen de representatie van Noord-Amerika en de koloniën van Frankrijk in Zuid-Oost Azië of naar de representatie van Noord-Afrika aangezien de Fransen daar handelsnederzettingen hadden in de zeventiende eeuw. Hierdoor zou een directe vergelijking gemaakt kunnen worden tussen de visie van de Fransen op Noord-Amerika en hun koloniën elders, aangezien het lijkt alsof Noord-Amerika altijd minder relevant werd geacht, omdat onder andere in de atlas *Cartes generales de toutes les parties du monde* van Nicolas Sanson uit 1658 helemaal achteraan pas werd behandeld, wat aansluit bij de wat Davies schreef over de weinige interesse van de Franse bevolking voor Noord-Amerika. Het zou interessant kunnen zijn om te kijken of en hoe dit sentiment zich uit op cartografisch materiaal.

Bibliografie

Kaarten

- Allard, Carol, *Recentissima novi orbis sive Americae Septentrionalis et Meridionalis tabula* (Amsterdam 1696), Norman B Leventhal Map Center Collection, G3290 1696 .A45.
- Allard, Hugo, *Totius Neobelgii nova et accuratissima tabula* (Amsterdam 1674), [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Allard_-
Totius_Neobelgii_Nova_et_Accuratissima_Tabula_\(Detail\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Allard_-_Totius_Neobelgii_Nova_et_Accuratissima_Tabula_(Detail).png).
- Blaeu, Joan, *America Septentrionalis* (Amsterdam 1659), Burden, *The mapping of North-America*, I: 434.
- Champlain, Samuel de, *Carte géographique de la nouvelle Franse faite par le sieur de Champlain saint tongeois cappitaine ordinaire pour le Roy en la marine, fait len 1612* (Parijs 1612), Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE C-9476.
- Coronelli, Vincenzo, *America settentrionale colle nuove scoperte sin all anno 1688* (Venetië 1688), Bibliothèque nationale France, département Cartes et plans, GE D-11675 (1-2).
- Coronelli, Vincenzo en Jean-Baptiste Nolin, *L’Amerique septentrionale ou la partie septentrionale des Indes occidentales* (Parijs 1689), Bibliothèque nationale France, département Cartes et plans, GE D-11679.
- Coronelli, Vincenzo, en Jean-Baptiste Nolin, *Partie Orientale du Canada ou de la Nouvelle France* (Parijs 1689), Bibliothèque nationale France, département Cartes et plans, GE DD-2987 (8579).
- Danckerts, Justus, *Novi Belgii, Novaeque Angliae nec non Pennsylvaniae et partis Virginiae tabula multis in locis emendate* (Amsterdam 1684), Boston Rare Maps, <https://bostonraremaps.com/inventory/from-the-jansson-visscher-series-in-beautiful-early-color/>.
- Danckerts, Justus, *Novissima Americae Tabula* (Amsterdam 1675), Burden, *The mapping of North America*, II: 81.
- Danckerts, Justus, *Recentissimo novi orbis Americae septentrionalis et meridionalis* (Amsterdam 1696), Sanderus Antiquariaat, 26527.

Duval, Pierre, La Floride par P. Duval (Parijs 1660), Barry Lawrence Ruderman Antique maps inc., 14375.

Duval, Pierre, L’Amerique suivant les dernières relations (Parijs 1679), Barry Lawrence Ruderman Antique maps inc., 59050.

Janssonius, Joannes, Belgii novi, Angliae Novae et partis Virginiae novissima delineatio (Amsterdam 1651), Boston Rare Maps, <https://bostonraremaps.com/inventory/one-of-the-fundamental-prototype-maps-of-america-of-the-seventeenth-century-burden/>.

L’Isle, Guillaume de, L’Amerique septentrionale dressee sur les observations de mrs. de l’Academie Royale des Sciences (Parijs 1700), Bibliothèque nationale France, département Cartes et plans, GE D-11685.

Mortier, Pierre, Amerique Septentrionale divisée en ses principales parties (Amsterdam 1695). University of Alabama Libraries, Hoole Library Rare Maps, G3300 1685 .S3x.

Sanson, Guillaume, Amerique septentrionale par N. Sanson d’Abbeville (Parijs 1669), Bibliothèque nationale France, département Cartes et plans, GE D-11670.

Sanson, Nicolas, Amerique Septentrionale par N. Sanson d’Abbeville (Parijs 1650), Bibliothèque nationale France, département Cartes et plans, GE D-11664.

Sanson, Nicolas, Amerique Septentrionale par N. Sanson d’Abbeville (Parijs 1666), Burden, *The mapping of North-America*, I: 502.

Sanson, Nicolas, Carte d’Isle Saint Christophle (Parijs 1650), Bibliothèque nationale France, département Cartes et plans, GE DD-2987 (9073).

Sanson, Nicolas, Isle de la Guadeloupe (Parijs 1658), Bibliothèque nationale France, département Cartes et plans, GE DD-2987 (9089).

Sanson, Nicolas, La Floride par N. Sanson d’Abbeville (Parijs 1657), Library of Congress, Geography and Map Division, G3860 1657 .S3.

Sanson, Nicolas, Le Canada ou Nouvelle France par N. Sanson d’Abbeville (Parijs 1656), Bibliothèque nationale France, département Cartes et plans, GE D-15580.

Sanson, Nicolas, Le Nouveau Mexique et la Floride tirees de diverses cartes et relations par N. Sanson d’Abbeville (Parijs 1656), Bibliothèque nationale France, département Cartes et plans, GE D-13916.

Sanson, Nicoas, Les Isles Antilles entre lesquelles sont les Lucayes et les Caribes (Parijs 1656) Bibliothèque nationale France, département Cartes et plans, GE DD-1270 (pagina 310 in *Atlas cartes generales de toutes les parties du monde uit* 1658).

Valk, Gerard, *L’Amerique Septentrionale & Meridionale* (Amsterdam 1695), Norman B Leventhal Map Center Collection, G3290 1702 .V35.

Visscher Nicolaas, *Novi Belgii, novaeque Angliae nec non partis Virginiae tabula multis in locis emendate* (Amsterdam 1655), Barry Lawrence Ruderman Antique maps inc., 39574.

Visscher, Nicolaas II, *Insulae Americanae in oceano septentrionali* (Amsterdam 1680), Sanderus Antiquariaat, 05095.

Wit, Frederik de, *Nova totius Americae descriptio* (Amsterdam 1660), Library of Congress, Geography and Map Division, G3290 1660 .W5.

Websites

Claude Bélanger, ‘Company of New France (1627)’ *Marianopolis College*
<<http://faculty.marianopolis.edu/c.belanger/quebechistory/encyclopedia/CompanyofNewFrance-QuebecHistory.htm>> [geraadpleegd 22-06-19].

Vlaams Instituut voor de Zee, ‘Pierre Duval (1619-1683)’
<<http://www.vliz.be/hisgiskust/nl/pierre-duval>> [geraadpleegd 22-06-19].

Yale Law School, ‘Charter of Carolina – March 24, 1663’
<http://avalon.law.yale.edu/17th_century/nc01.asp> [geraadpleegd 22-06-2019].

Literatuur

Akerman, James, ‘The structuring of political territory in early printed maps’, *Imago Mundi* 47 (1995), 138-154.

Belmessous, Saliha, ‘Assimilation and racialism in seventeenth and eighteenth-century French colonial policy’, *The American Historical Review* 110:2 (2005), 322-349.

Boucher, Philip, *France and the American Tropics to 1700: Tropics of discontent?* (Baltimore, 2008).

Buisseret, David, ‘Introduction’, in: David Buisseret (red.), *Monarchs, ministers, and maps: The emergence of cartography as a tool of government in early modern Europe* (Chicago, 1992), 1-4.

Buisseret, David, *Mapping the French empire in North America* (Chicago, 1991).

Buisseret, David, ‘Monarchs, ministers, and maps in France before the accession of Louis XIV’, in: David Buisseret (red.), *Monarchs, ministers and maps: The emergence of cartography as a tool of government in early modern Europe* (Chicago, 1992), 99-123.

- Buisseret, David, 'The cartographic technique of Samuel de Champlain', *Imago Mundi* 61:2 (2009), 256-259.
- Burden, Philip, *The mapping of North America: A list of printed maps*, 2 dln (Hertfordshire, 1997-2007).
- Burke, Peter, *The Fabrication of Louis XIV* (Londen, 1992).
- Crampton, Jeremy, 'Maps as social constructs: Power, communication and visualization', *Progress in Human Geography* 25:2 (2001), 235-252.
- Brod, Raymond, 'Maps as weapons in the conquest of old American Northwest 1608 to 1829' (onuitgegeven dissertatie, University of Illinois, 2000).
- Casti, Emanuela, 'State, cartography, and territory in Renaissance Veneto', in: David Woodward (red.), *The history of cartography*, vol. 3, 2 dln (Chicago, 2007), II: 874-908.
- Chrisholm, Hugh (red.), *Encyclopædia Britannica*, 29 dln (Cambridge, 1911).
- Cumming, William, 'The Parreus map (1562) of French Florida', *Imago Mundi* 17 (1963), 27-40.
- Davies, Surekha, *Renaissance ethnography and the invention of the human: New worlds, maps and monsters* (Cambridge, 2016).
- Duff, Maeghan, 'Designing Carolina: The construction of an early American social and geographical landscape 1670-1719' (onuitgegeven dissertatie, The College of William and Mary, 1998).
- Eccles, William, *France in America* (New York, 1972).
- Edney, Matthew, 'Theory and the history of cartography', *Imago Mundi* 48 (1996), 185-191.
- Gibson, Carrie, *Empire's crossroads: A history of the Caribbean from Columbus to the present day* (Londen, 2014).
- Harley, Brian, 'Power and legitimation in the English geographical atlases of the eighteenth century', in: Brian Harley en Paul Laxton (red.), *The new nature of maps: Essays in the history of cartography* (Baltimore, 2002), 109-147.
- Harley, Brian, 'Texts and contexts in the interpretation of early maps', in: Brian Harley en Paul Laxton (red.), *The new nature of maps: Essays in the history of cartography* (Baltimore, 2002), 33-49.
- Harley, Brian en David Woodward, 'Preface', in: Brian Harley en David Woodward (red.), *The history of cartography*, vol. 1 (Chicago, 1987), xv-xxi.

- Hofmann, Catherine, 'Publishing and the map trade in France, 1470-1670', in: David Woodward (red.), *The history of cartography, vol. 3, 2 dln* (Chicago, 2007), II: 1569-1588.
- Hubbard, Vincent, *A history of St. Kitts: The sweet trade* (Londen, 2002).
- Jacobs, Jaap, 'Early Dutch Explorations in North America, *Journal of Early American History* 3 (2013).
- Kagan, Richard en Benjamin Schmidt, 'Maps and the early modern state: Official cartography', in: David Woodward (red.), *The history of cartography, vol. 3, 2 dln* (Chicago, 2007), I: 661-679.
- Kanas, Nick, *Star maps: History, artistry, and cartography* (New York, 2009).
- Koeman, Cornelis, Günter Schilder, Marco van Egmond en Peter van der Krogt, 'Commercial cartography and map production in the Low Countries, 1500-ca. 1672', in: David Woodward (red.), *The history of cartography, vol. 3, 2 dln* (Chicago, 2007), II: 1296-1383.
- Konvitz, Josef, *Cartography in France 1660-1848: Science, engineering, and statecraft* (Chicago, 1987).
- Martin, William, 'Cartography as an expression of empire: Mapping colonial North America and the young American republic' (onuitgegeven dissertatie, University of Utah, 2014).
- Melzer, Sara, '“Voluntary subjection”: France’s theory of colonization/culture in the seventeenth century', in: Susan McClary (red.), *Structures of feeling in seventeenth-century cultural expression* (Toronto, 2013), 93-116.
- Pedley, Marie Sponberg, 'The map trade in Paris, 1650-1825', *Imago Mundi* 33 (1981), 33-45.
- Pelletier, Monique, 'National and regional mapping in France to about 1650', in: David Woodward (red.), *The History of Cartography vol. 3, 2 dln* (Chicago, 2007), II: 1480-1503.
- Petto, Christine Marie, *Mapping and charting in early modern England and France: Power, patronage, and production* (Lanham, 2015).
- Petto, Christine Marie, "Notorious abuse," "tradituous ignorance," and "ambitious incroachment" in seventeenth-century Dutch, English, and French maps of North America', *Cartographica* 53:4, 241-261.

- Petto, Christine Marie, *When France was king of cartography: The patronage and production of maps in France* (Lanham, 2007).
- Pritchard, James, *In search of empire: The French in the Americas, 1670-1730* (Cambridge, 2004).
- Schmidt, Benjamin, 'Mapping an empire: Cartographic and colonial rivalry in seventeenth-century Dutch and English North America', *The William and Mary Quarterly* 54:3 (1997), 549-578.
- Schmidt, Benjamin, 'On the impulse of mapping, or how a flat earth theory of Dutch maps distorts the thickness and pictorial proclivities of early modern Dutch cartography (and misses its picturing impulse)', *Art History* 35:5 (2012), 1037-1049.
- Seed, Patricia, 'Taking possession and reading texts: Establishing the authority of overseas empires', *The William and Mary Quarterly* 49:3 (1992).
- Soll, Jacob, *The information master: Jean-Baptiste Colbert's secret state intelligence system* (Ann Arbor, 2011).
- Sutton, Elizabeth, *Capitalism and cartography in the Dutch Golden Age* (Chicago, 2015).
- Symcox, Geoffrey, 'The battle of the Atlantic, 1500-1700', in: Fredi Chiappelli (red.), *The first images of America: The impact of the New World on the Old*, 2 dln (Berkeley, 1976), I: 265-277.
- Tooley, Ronald, *The French mapping of the Americas: The De L'Isle, Buache, Dezauche succession (1700-1830)*, Map Collector's Circle 33 (Londen, 1967).
- Turnbull, David, 'Cartography and science in early modern Europe: Mapping the construction of knowledge spaces', *Imago Mundi* 48 (1996), 5-24.
- Wood, Denis, John Fels en John Krygier, *Rethinking the power of maps* (New York, 2010).
- Zandvliet, Kees, *Mapping for money: Maps, plans, and topographic paintings and their role in Dutch overseas expansion during the 16th and 17th centuries* (Amsterdam, 1998).
- Zandvliet, Kees, 'Mapping the Dutch world overseas in the seventeenth century', in: David Woodward (red.), *The history of cartography, vol. 3*, 2 dln (Chicago, 2007), II: 1433-1462.